

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE VE AB ÜLKELERİNDE
ALINAN MALİ ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice SAPMAZ

ŞUBAT- 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE VE AB ÜLKELERİNDE
ALINAN MALİ ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice SAPMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemil RAKICI

ŞUBAT- 2024

TRABZON

ONAY

Hatice SAPMAZ tarafından hazırlanan “COVID-19 Pandemi Sürecinde Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Alınan Mali Önlemlerin Değerlendirilmesi” adlı bu Çalışma 01.04.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Tarık VURAL	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Cemil RAKICI	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet AKTUĞ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Hatice SAPMAZ

08/02/2024

ÖNSÖZ

Dünya, COVID-19 pandemisi ile son yılların en büyük sağlık krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kriz sadece sağlık sistemlerini değil, aynı zamanda ekonomileri, toplumları ve küresel ilişkileri de etkilemiştir. Başlangıçta Çin’de ortaya çıkan bu virüs ardından hızla dünya geneline yayılarak küresel bir duruma dönüşmüştür. Virüsün hızla yayılması ve ölümcül etkileri, ülkeleri önlem almaya itmiştir. Sağlık önlemleri, karantina, sınırların kapatılması ve toplu etkinliklerin yasaklanması gibi önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin ekonomik etkileri kaçınılmaz olmuştur. İşletmeler kapanmış, işsizlik artmış ve küresel ticarete daralmalar yaşanmıştır. Bu etkileri giderebilmek için ülkeler çeşitli mali önlemler uygulamıştır. Bu önlemler, ekonomik durgunluğun etkilerini hafifletmeyi, işletmeleri ve vatandaşları desteklemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’nin COVID-19 pandemisi sürecinde aldığı mali önlemleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Pandeminin ekonomik boyutunu anlamak ve gelecekteki benzer krizlere hazırlıklı olmak için önemli bir adımdır. Bu çalışmada, Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de alınan mali önlemler açıklanacak ve değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın tamamlanmasına değerli katkılarıyla yardımcı olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Cemil RAKICI’ya, tez savunma jürimde yer alan Sayın Prof. Dr. Tarık Vural ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Aktuğ’a fikir ve önerileri için teşekkürlerimi sunarım.

Şubat, 2024

Hatice SAPMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MALİYE POLİTİKASI İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR.....	4-21
1.1. Genel Olarak Maliye Politikası Kavramı ve Tanımı.....	4
1.2. Maliye Politikasının Amaçları	5
1.2.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması	6
1.2.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması	6
1.2.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması	8
1.3. Maliye Politikasının Araçları	9
1.3.1. Kamu Harcaması.....	9
1.3.1.1. Cari Harcamalar.....	10
1.3.1.2. Yatırım Harcamaları	11
1.3.1.3. Transfer Harcaması.....	11
1.3.2. Kamu Geliri	12
1.3.2.1. Devletin Egemenlik Yetkisini Kullanarak Elde Ettiği Gelirler	13
1.3.2.2. Devletin Egemenlik Yetkisini Kullanmadan Elde Ettiği Gelirler.....	13
1.3.3. Kamu Borçlanması.....	14
1.3.4. Kamu Bütçesi.....	15
1.4. Maliye Politikasının Önemi	16
1.5. Ekonomik İstikrarsızlık Dönemlerinde Maliye Politikası.....	17
1.5.1. Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası.....	18
1.5.2. Durgunlukla (Deflasyonla) Mücadelede Maliye Politikası.....	19

1.5.3. Stagflasyonla Mücadelede Maliye Politikası	21
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. COVID-19 İLE MÜCADELEYE YÖNELİK ALINAN TEDBİRLER VE PANDEMİNİN KÜRESEL ETKİLERİ.....	22-66
2.1. COVID-19 Nedir ve Nasıl Ortaya Çıkmıştır?.....	22
2.2. COVID-19 Pandemisinde Küresel Durum.....	23
2.3. Pandemiye Yönelik Alınan Önlemler	25
2.3.1. Pandemiye Karşı Dünya Geneline Alınan Önlemler	26
2.3.2. Pandemi İle Mücadelede Alınan Ekonomik Önlemler	29
2.3.3. Pandemi İle Mücadelede Alınan Mali Önlemler	32
2.4. COVID-19 Pandemisinin Küresel Etkileri.....	39
2.4.1. Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	40
2.4.2. Sektörler Üzerindeki Etkileri	45
2.4.3. Sosyal Açıdan Etkileri	48
2.4.4. Mali Sistem Üzerindeki Etkileri	50
2.4.4.1. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri	50
2.4.4.2. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri	54
2.4.4.3. Kamu Borçlanması Üzerindeki Etkileri.....	59
2.4.4.4. Kamu Bütçesi Üzerindeki Etkileri.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE ALINAN MALİ ÖNLEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	67-108
3.1. COVID-19 Pandemisinde AB Ülkelerinde Alınan Mali Önlemler.....	67
3.1.1. Almanya.....	68
3.1.2. Fransa.....	70
3.1.3. İtalya	71
3.1.4. Avusturya.....	72
3.1.5. Belçika	73
3.1.6. Bulgaristan	73
3.1.7. Çek Cumhuriyeti.....	74
3.1.8. Danimarka.....	75
3.1.9. Estonya.....	75
3.1.10. Finlandiya	76
3.1.11. Hırvatistan.....	77
3.1.12. Hollanda.....	78

3.1.13. İrlanda	79
3.1.14. İspanya	80
3.1.15. İsveç	81
3.1.16. Kıbrıs	82
3.1.17. Letonya	83
3.1.18. Litvanya	84
3.1.19. Lüksemburg	85
3.1.20. Macaristan.....	86
3.1.21. Malta	87
3.1.22. Polonya	88
3.1.23. Portekiz	88
3.1.24. Romanya	89
3.1.25. Slovakya.....	90
3.1.26. Slovenya.....	91
3.1.27. Yunanistan	92
3.2. COVID-19 Pandemisinde Türkiye’de Alınan Mali Önlemler	93
3.3. COVID-19’da AB Ülkelerinde ve Türkiye’de Alınan Mali Önlemlerin Karşılaştırılması ...	96
3.3.1. Vergisel Önlemler Açısından Karşılaştırılması	96
3.3.2. Harcamaya Yönelik Önlemler Açısından Karşılaştırılması.....	98
3.4. COVID-19 Pandemi Sürecinde AB Ülkeleri ve Türkiye’de Alınan Mali Önlemlerin Değerlendirilmesi.....	100
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA	113
ÖZGEÇMİŞ.....	128

ÖZET

COVID-19 pandemisi, dünya genelinde hızla yayılmış ve birçok açıdan etkileri olan bir sağlık krizini beraberinde getirmiştir. Pandeminin getirdiği acil durumlar ve alınan tedbirler sadece sağlık sektörünü değil, aynı zamanda ekonomiyi ve toplumsal ilişkileri de etkilemiştir. COVID-19 pandemisi, sadece bir sağlık krizi olmasının dışında, küresel ekonomiyi ve toplumsal düzeni derinden etkileyen bir kriz yaratmıştır. Bu durumda mali önlemler almak, pandeminin ekonomik etkilerini en aza indirme ve toplumların dayanıklılığını artırma açısından kritik bir öneme sahiptir. İşletmelerin kapatılması, işsizlik oranının artması, sağlık sektörünün kaynak ihtiyacı ve belirsizlik durumu mali önlemlerin uygulanmasını gerektirmiştir. Mali önlemler, işletmelerin sürdürülebilirliğini korumak, işsizlikle mücadele etmek ve sağlık sektörüne gereken kaynakları sağlamak amacıyla uygulanmıştır. Ayrıca uygulanan mali önlemler, pandeminin etkilerini hafifletmenin yanı sıra gelecekteki benzer pandemi dönemleri için örnek oluşturmaktadır.

Bu tez çalışması, COVID-19 pandemi sürecinde 2020-2021 yıllarında alınan mali önlemlerin Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak maliye politikası kavramına, araçlarına, amaçlarına, önemine ve ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde maliye politikasına yer verilmiştir. Ardından COVID-19 tanımlanıp, bu virüsle mücadelede alınan önlemler açıklanmış ve virüsün küresel etkilerine değinilmiştir. Son olarak, Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de alınan mali önlemler açıklanmış ve alınan önlemler vergisel önlemler ve harcama önlemleri açısından karşılaştırılmıştır. Son kısımda ise çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin aldığı mali önlemler her ülke özelinde değerlendirilmiştir. Çalışma betimsel yöntem kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda gelişmiş AB ülkelerinin geniş kapsamlı ve ölçekli mali önlemler uyguladığı sonucu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Pandemisi, Kamu Harcamaları, Vergiler, Mali Önlemler

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic, which is rapidly spreading around the world, has brought about a health crisis that has effects in many aspects. The emergencies brought by the pandemic and the measures taken have affected not only the health sector, but also the economy and social relations. The COVID-19 pandemic, apart from being just a health crisis, has created a crisis that deeply affects the global economy and social order. In this case, taking fiscal measures is of critical importance in minimizing the economic effects of the pandemic and increasing the resilience of societies. The closure of businesses, the increase in the unemployment rate, the health sector's need for resources and the uncertainty situation necessitated the implementation of fiscal measures. Fiscal measures have been implemented to protect the sustainability of businesses, combat unemployment and provide the necessary resources to the health sector. In addition, the fiscal measures implemented not only alleviate the effects of the pandemic, but also set an example for similar crisis periods in the future.

This thesis study focuses on examining and evaluating the financial measures taken in 2020-2021 during the COVID-19 pandemic process in terms of European Union countries and Türkiye. In this regard, firstly, the concept of fiscal policy, its tools, objectives, importance and fiscal policy in periods of economic insability are given. Then, COVID-19 is defined, the measures taken to combat this virus are explained, and the global effects of the virus are mentioned. Finally, the fiscal measures taken in the European Union countries and Türkiye are explained and measures taken are compared in terms of tax measures and expenditures. In the last part, the fiscal measures taken by the countries included in the study are evaluated on a country specific basis. The study is created using the descriptive method. As a result of study, it has been found that developed EU countries implement wide-ranging and scaled fiscal measures.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Public Expenditure, Taxes, Fiscal Measures

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	COVID-19 Pandemisi Dünya İstatistikleri (27.03.2023)	24
2	Kıtalar Göre COVID-19 Pandemisinin Dağılımı (27.03.2023)	24
3	COVID-19 Pandemisini Önleme ve Kontrol Önlemleri.....	25
4	COVID-19 Pandemi Döneminde Alınan Bazı Ekonomik Önlemler	30
5	Seçilmiş Ülke Ekonomilerinde Açıklanan Mali Önlemler	33
6	Ülkelere Göre GSYH Değişim Oranları	40
7	Dünya Geneline Çalışma Saatlerindeki Azalma (2020)	42
8	COVID-19'un Sektörler Üzerindeki Etkisi	46
9	Gelişmiş Ekonomilerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022 (%GSYH)	52
10	Orta Gelirli Ülkelerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022 (%GSYH).....	53
11	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022 (%GSYH)	54
12	Gelişmiş Ekonomilerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022 (%GSYH)	56
13	Orta Gelirli Ekonomilerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022 (%GSYH).....	57
14	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022 (%GSYH)	58
15	Gelişmiş Ekonomilerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH).....	60
16	Orta Gelirli Ekonomilerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH)	61
17	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH)	62
18	Gelişmiş Ekonomilerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (% GSYH).....	64
19	Orta Gelirli Ekonomilerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (%GSYH)	65
20	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (%GSYH)	66
21	AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Uyguladığı Vergisel Önlemler	97
22	AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Uygulanan Kamu Harcama Önlemleri.....	99

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Mali Önlemler, 2020 (% GSYH).....	34
2	Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulan Mali Önlemler, 2020 (%GSYH).....	35
3	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Mali Önlemler, 2020 (%GSYH)	35
4	COVID-19 Pandemi Sürecinde Kamu Harcama Önlemleri	37
5	COVID-19 Pandemi Sürecinde Kamu Gelir Önlemleri	39
6	Küresel Mal Ticareti Değerleri	44
7	COVID-19 Pandemi Sürecinde Uygulanan Sosyal Desteğin Kapsamı (% Nüfus)	49
8	Sosyal Destek Programlarına Yapılan Kamu Harcamaları (%GSYH).....	49
9	Ülke Gruplarına Göre Kamu Geliri (%GSYH)	51
10	Ülke Guruplarına Göre Kamu Harcamaları (%GSYH)	55
11	Ülke Gruplarına Göre Toplam Kamu Borcu (%GSYH)	59
12	Ülke Gruplarına Göre Bütçe Dengesi (%GSYH)	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	COVID-19 Pandemisinden Olumsuz Etkilenen Sektörler.....	45
2	COVID-19 Pandemisinden Olumlu Etkilenen Sektörler.....	45

KISALTMALAR LİSTESİ

DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
AB	: Avrupa Birliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
COVID-19	: SARS-COV-2
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNICEF	: United Nations Children's Fund - Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
KOAH	: Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome - Ağır Akut Solunum Sendromu
MERS	: Middle Eastern Respiratory Syndrome - Orta Doğu Solunum Sendromu
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TL	: Türk Lirası
KDV	: Katma Değer Vergisi
CRS	: Congress Research Service - Kongre Araştırma Servisi
IMF	: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	: International Labor Organization - Uluslararası Çalışma Örgütü
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development - Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
ACI	: Airports Council International - Uluslararası Havalimanları Konseyi
UNWTO	: United Nations World Tourism Organization - Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
SURE	: Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency - Acil Durumda İşsizlik Risklerinin Azaltılmasına Destek
NGEU	: Next Generation EU - Yeni Nesil AB
ESM	: European Stability Mechanism - Avrupa İstikrar Mekanizması
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu

GİRİŞ

Pandemilerin insanlık tarihinde çok önemli etkileri olmuştur. Bu dönemlerde çok fazla insan hayatını kaybetmekte ve ülkeler sosyal ve ekonomik açıdan zorluklar yaşamaktadır. Günümüzde 2019'un sonlarında Çin'in Hubei eyaletindeki bir şehir olan Wuhan'da "SARS CoV-2 (COVID-19)" olarak adlandırılan yeni bir koronavirüs ortaya çıkmıştır. "Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)", 30.01.2020'de COVID-19'u "Uluslararası Kamu Sağlığı Acil Durumu", 11.03.2020'de ise pandemi olarak ilan etmiştir. Daha sonrasında hızla tüm dünyaya yayılmıştır.

Pandemi dünya genelinde sağlık sistemleri üzerinde ciddi baskılar oluşturmuş, ekonomileri etkilemiş ve sosyal hayatı büyük ölçüde değiştirmiştir. Ekonomik açıdan COVID-19 pandemisi, birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. İşletmelerin kapanmasına, işsizlik oranlarının artmasına ve küresel ekonomide durgunluğa neden olmuştur. Tedbirlerin getirdiği kısıtlamalar seyahat, turizm, eğlence, perakende gibi sektörleri derinden etkilemiştir. Bu sektörlerdeki daralma ve işletmelerin kapanması, milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca tedarik zinciri kesintileri ve talep düşüşleri, birçok şirketin üretim faaliyetlerini sınırlamasına veya durdurmasına yol açmıştır. COVID-19, arz ve talep üzerinde olumsuz etkiler yaratarak durgunluğa yol açmıştır. Tüketicilerin harcamalarında ve işletmelerin üretiminde düşüşler yaşanmıştır. Bu durum, ülkelerin GSYH büyüme oranlarının negatif yönde gerçekleşmesine neden olmuştur.

Pandemi sağlık alanında da sorunlara neden olmuştur. Birçok ülkede sağlık sistemleri, hastalara bakım sağlama ve yeterli ekipman temini konusunda zorluklar yaşamıştır. Tıbbi malzemelerin ve kişisel koruyucu ekipmanın (maske, eldiven, önlük vb.) kıtlığı yaşanmıştır. Bu da sağlık çalışanlarının ve hastaların güvenliğini tehlikeye atmıştır. Ayrıca COVID-19'un neden olduğu ciddi hastalık ve ölüm vakaları dünya çapında yüksek seviyelere ulaşmıştır. Hızla artan hasta sayıları, mevcut kaynakların yetersiz kalmasına ve sağlık hizmetlerinin aşırı yük altında kalmasına neden olmuştur. COVID-19 pandemisi, sağlık çalışanları üzerinde yüksek düzeyde iş yükü oluşturmuştur.

Sosyal açıdan pandemi, insanların günlük yaşamlarını derinden etkilemiştir. Sosyal izolasyon, uzaktan çalışma, uzaktan eğitim gibi uygulamalar toplumda stres, yalnızlık ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açmıştır. Pandemi sürecinde virüsle ilgili yanlış bilgi ve korkular, toplumda kaygıya neden olmuştur. Sosyal medya aracılığıyla hızla yayılan yanlış bilgiler, insanların pandemiyle ilgili gerçekleri ayırt etme konusunda zorlanmalarına yol açmıştır. Bu da toplumda kaygı seviyelerinin artmasına sebep olmuştur.

Pandemi sırasında ülkeler oluşan bu sorunları giderebilmek için mali önlemler almıştır. Alınan mali önlemler genellikle nakit transferleri, vergi indirimleri, işletmelere kredi kolaylıkları, sağlık sistemine ek bütçe tahsisi ve sosyal destek programları gibi çeşitli alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu önlemler ekonomik canlanmayı teşvik ederek işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerine yardımcı olurken, işsizlik ödeneklerinin artırılması ve doğrudan nakit transferleri gibi önlemler de gelir kaybını hafifletmiştir. Bu önlemler COVID-19'un meydana getirdiği ekonomik ve sosyal zorluklarla mücadele etmek ve toplumun dayanıklılığını artırmak için önemlidir.

Bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemi sürecinde AB ülkelerinde ve Türkiye'de alınan mali önlemleri açıklamak ve değerlendirmektir. Çalışmada mali önlemler vergi ve harcama önlemleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Mali önlemlerin vergi ve harcama önlemleri şeklinde sınıflandırılması, ülkeler arasında benzer ve farklı durumların karşılaştırılmasına olanak tanıyabilir. Bu çalışma hazırlanırken konuyla ilgili uluslararası kurumların raporları, makaleler, bildiriler ve kitaplardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklardaki veriler toplanarak tablo, grafik ve şekil yardımıyla açıklanıp analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ele alınan ülkelerdeki mali önlemlerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Mali önlemlerin ülkeler arasında karşılaştırılması, farklı ülkelerin benzer pandemi yaşanması durumunda pandeminin getirdiği zorluklarla başa çıkma stratejilerini anlamak ve en iyi örnekleri belirlemek açısından önemlidir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; maliye politikasının tanımı, amaçları, araçları, önemi ve ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde uygulanan maliye politikaları konusunda genel bilgilere yer verilmiştir. COVID-19 pandemisi, ekonomik istikrarsızlık dönemleriyle benzerlikler taşıyan bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ekonomik aktivitelerin yavaşladığı bir süreç olan pandemi, ekonomik istikrarsızlıklara ve zorluklara yol açmıştır. Bu nedenle ekonomik istikrarsızlık dönemleri ile COVID-19 arasında benzerlikler bulunmaktadır. Maliye politikası hükümetlerin bütçe, vergi ve harcama politikaları aracılığıyla ekonomik istikrarı sağlama ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla aldığı önlemlerdir. Maliye politikası ekonomik krizler ve belirsizlik dönemlerinde ekonomik istikrarı ve toplumsal refahı sağlamak için kritik bir rol oynar. COVID-19 pandemisi gibi olağanüstü durumlarda, hükümetler maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomik durgunluğu hafifletmek, işletmeleri ve bireyleri desteklemek ve toplumun dayanıklılığını artırmak için çeşitli önlemler alırlar.

İkinci bölümde; COVID-19'un tanımına ve ortaya çıkışına, pandemide küresel duruma ve pandemiye yönelik alınan önlemlere yer verilmiştir. COVID-19'un tanımı ve ortaya çıkışı, temel olarak pandeminin ne olduğunu ve nasıl başladığını anlamak için önemlidir. Bu bilgiler, pandeminin nasıl başladığı, nasıl yayıldığı ve neden küresel bir soruna dönüştüğü gibi soruları ele almaktadır. Küresel durumun alınan önlemlerin incelenmesi, virüsün yayılmasını ve dünya genelinde alınan tedbirleri anlamak için gereklidir. Bu, hükümetlerin pandemiye nasıl yanıt verdiğini ve hangi politikaların uygulandığını anlamak için önemlidir. Daha sonra pandeminin

küresel, sektörel, sosyal ve mali sistem üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Bu, pandeminin ekonomik aktivite, işletmeler, çalışanlar ve toplum üzerindeki etkilerini anlamak için önemlidir. Mali etkileri kamu gelirleri, harcamaları, borçlanması ve bütçeleri üzerindeki etkileri şeklinde ayrı olarak açıklanmıştır. Bu, pandeminin mali sisteme olan etkilerini değerlendirmek için önemlidir.

Üçüncü bölümde; AB ülkelerinin ve Türkiye'nin aldığı mali önlemler detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Alınan mali önlemlerin detaylı açıklanması, hangi tür mali önlemlerin alındığını ve hangi sektörlerle odaklanıldığını anlamada önemlidir. Ardından açıklanan mali önlemler vergi ve harcama önlemleri şeklinde tablo yardımıyla sınıflandırılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Mali önlemlerin vergi ve harcama önlemi olarak sınıflandırılması ve karşılaştırılması, farklı ülkelerin benzer ve farklı yaklaşımlarının değerlendirilmesine katkı sağlar. Son kısımda ise ülkelerin uyguladığı mali önlemler ayrı ayrı değerlendirilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu, hangi alanlarda iyileştirmeye ihtiyaç olduğunu belirlemede katkı sağlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MALİYE POLİTİKASI İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

Maliye politikası, bir devletin gelirlerini toplama, harcamalarını yönetme ve ekonomik istikrarı sağlama amacıyla aldığı tedbirlerin bütünü olarak ifade edilebilir. Maliye politikası, ekonomik dengenin korunması ve toplumun refahının sağlanması için devletlerin en etkili araçlarından biridir. Özellikle pandemi gibi belirsizliklerle dolu dönemlerde maliye politikasının rolü daha belirgin hale gelmektedir. Birinci bölümde maliye politikası kavramı, amaçları, araçları ve önemi genel olarak açıklanmaktadır. Son olarak ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde maliye politikası açıklanmaktadır.

1.1. Genel Olarak Maliye Politikası Kavramı ve Tanımı

En geniş anlamı ile politika, “belirli amaçlara ulaşabilmek için birtakım kararların alınması ve bu kararların uygulanması” şeklinde ifade edilebilir (Erdem vd., 2021: 599). Benzer şekilde maliye politikası kavramı da belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için mali araçların kullanılmasıdır (Pınar, 2016: 94).

Maliye politikası, 1929 Büyük Buhran sonrası dönemde popülerlik kazanan Keynesyen iktisat ile şekillenen ve devletin mali araçlarını kullanarak sosyo-ekonomik hayata müdahalesini sağlayan bir politikadır (Saraç, 2021a: 15). Genel olarak, devletin piyasaya müdahale etmek için kullandığı mali araçları kamu harcamaları ve kamu gelirleridir. Maliye politikası, devletin mali araçlarla genel ekonomiyi yönlendirmesidir. Örneğin devlet işsizlik, enflasyon ve durgunluk gibi ekonomik sorunların çözümü için kamu harcamalarını ve kamu gelirlerini kullanarak ekonomiyi yönlendirmektedir (Pehlivan, 2021: 287).

İktisat politikasının hedeflerine ulaşabilmek için devletin bazı politika kararları alması ve bunun için var olan yasalarda birtakım değişiklikler yapması gerekmektedir. Bu açıdan, maliye politikası araçları, belirlenen iktisadi amaçlara ulaşabilmek için devlet tarafından değiştirilmesi ya da yeniden oluşturulması mümkün olabilen unsurlardır. Örneğin vergi oranları, kamu harcamaları, faiz oranları gibi unsurları artırmak veya azaltmak belirli iktisadi amaçlara ulaşabilmek için araç olarak kullanılabilir (Erdem vd., 2021: 599).

Maliye politikası, ekonomideki konjonktüre göre genişletici ya da daraltıcı olarak uygulanmaktadır. Kamu harcamalarının artırılması ve vergilerin azaltılarak, bireylere refah transferinin yapılması ve bireylerin satın alma gücü artırılarak ekonominin canlandırılması genişletici maliye politikası ile mümkün olmaktadır. Diğer yandan, kamu harcamalarının azaltılması ve vergi oranlarının artırılması daraltıcı maliye politikası anlamına gelmektedir (Altay, 2019: 244).

Maliye politikasının konusu, maliye politikasının amaçlarının belirlenmesi ve belirlenen amaçları gerçekleştirebilmek için mali araçların kullanımının incelenmesidir. Maliye politikasının amaçları arasında ekonomik büyümenin sağlanması, iş gücü verimliliğinin yükseltilmesi, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, ihracatın artırılması, ekonomik refahı artırmak, çevresel sürdürülebilirliği desteklemek ve gelir dağılımında adaletin sağlanması vardır. Buna göre maliye politikasının kapsamı, sadece ekonomik konuları değil aynı zamanda sosyal konuları da içermektedir (Gürdal vd., 2016: 6-16). Maliye politikası, kamu harcama ve gelir kalemleri ve bu kalemler arasında değişiklik yapılması yoluyla gerçekleştirilmektedir (Önder vd., 2016: 19). Bu değişiklik, bir bileşenin artırılıp diğerinin azaltılması şeklinde ya da bir bileşenin sabit tutulup diğerinin arttırılıp veya azaltılması şeklinde olabilir. Örneğin durgunluk dönemlerinde maliye politikası uygulaması olarak genelde kamu harcamaları arttırılmakta ve vergi oranları azaltılmaktadır. Aynı zamanda durgunluk dönemlerinde kamu harcamaları arttırılıp vergi oranları sabit tutularak da bir maliye politikası uygulanabilir.

1.2. Maliye Politikasının Amaçları

Maliye politikasının amaçları ülkelerin benimsedikleri sisteme, gelişmişlik düzeylerine ve toplumun sosyo-ekonomik yapısına göre değişkenlik gösterebilir. Bunula birlikte, ülkelerin coğrafi konumu ve kültürel gelişmişlik düzeyi de bu amaçları farklılaştırabilmektedir (Ulusoy, 2017: 23). Örneğin bir ülke sınır komşularıyla ticari ilişkilerine uygun bir maliye politikası benimseyebilir. Ayrıca, ülkenin coğrafi konumuna bağlı olarak sahip olduğu doğal kaynaklar gelir elde etme potansiyelini arttırır ve elde edilen bu gelir maliye politikasının şekillenmesine etki edebilir. Örneğin petrol zengini bir ülke, elde ettiği geliri kamu harcamalarında kullanırken farklı bir strateji izleyebilir. Kültürel gelişmişlik düzeyinin farklı olması durumunda ise örneğin bir ülke kültürel açıdan gelişmiş değilse bu alana yönelik kamu harcaması arttırarak bu yönde maliye politikası amacı benimseyebilir.

Maliye politikası genel olarak, “ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasını” amaçlamaktadır. Maliye politikasının devletin harcama, vergi ve borçlanma arasında sağlam ve sürdürülebilir bir denge sağlama amacı da vardır. Bunların yanı sıra işsizliği azaltmak, dış ödemeler dengesini

sağlamak ve bölgesel dengesizlikleri gidermek vb. diğer amaçları da söz konusudur (Öner, 2020: 145). Aşağıda maliye politikasının genel amaçlarına değinilmiştir

1.2.1. Ekonomik İstikrarın Sağlanması

Ekonomik istikrarın sağlanması için fiyat istikrarı ve tam istihdamın birlikte gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Fiyat istikrarı, bir ekonomideki genel fiyat düzeyinde meydana gelen dalgalanmaların önlenmesidir. Ekonomide dalgalanma, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi veya düşmesi şeklinde olmaktadır. Birinci durum enflasyon, ikinci durum ise deflasyondur. Fiyat istikrarının korunması amacı ile enflasyon ve deflasyonla mücadele ifade edilmektedir. Tam istihdam ise bir ekonomide mevcut olan bütün üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmasıdır. Bu tanım uygulamada emek üzererinden tanımlanmaktadır. Buna göre emek gücünün tam olarak kullanıldığı bir ekonominin tam istihdamda olduğu kabul edilmektedir (Ataç, 1997: 31-32; Edizdoğan vd., 2021: 511). Devlet, uyguladığı maliye politikası araçları (teşvikler, vergi politikaları, kamu yatırımları) ile tam istihdamın sağlanmasına katkı sağlamaktadır (Öztürk, 2016: 165). Örneğin, bir ülke yol yapımı gibi büyük ölçekli projelere yatırım yaparak istihdamı artırabilir ve böylece tam istihdam seviyesine ulaşılabilir. Bununla birlikte bir ülke teknoloji alanında yenilikçiliği teşvik etmek için Ar-ge faaliyetlerini destekleyen teşvikler sağlayabilir.

Bir ekonomide, üretim ve istihdam hacminde, toplam talepte ve fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen dalgalanmaları önlemek maliye politikasının istikrar sağlayıcı amacıdır. Devlet kamu harcama ve kamu gelirlerinin miktar ve bileşimini ayarlayarak ekonomiyi istikrara kavuşturmaya çalışır (Pehlivan, 2021: 288).

Herhangi bir mal, hizmet ve üretim faktörü piyasasında kabul edilebilir aralıkların dışına çıkılması veya şiddetli dalgalanmaların ortaya çıkması, ekonomik istikrarın bozulması olarak kabul edilmektedir. Ekonomideki istikrarsızlık halleri en belirin biçimde enflasyon, durgunluk ve stagflasyon (durgunlukla birlikte enflasyon) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Maliye politikası açısından enflasyona, durgunluğa ve stagflasyona karşı önlemler almak önemlidir (Karaca, 2023: 82; Pehlivan, 2021: 289).

1.2.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması

Ekonomik büyüme ile kalkınma kavramları birbiriyle ilişkili terimlerdir. Fakat farklı anlamları vardır. Ekonomik büyüme bir ülkedeki üretim miktarının ve reel milli gelirin artmasını ifade ederken, ekonomik kalkınma büyümeyi de kapsayan kültürel, sosyal ve ekonomik alanlardaki gelişmeyi ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, büyümenin sağlanması üretim artışına kalkınmanın sağlanması ise bireylerin hayat standartlarında ve refahlarında iyileşmenin olmasına bağlıdır (Karaca, 2023: 8-9). Ekonomik büyümenin, bir ülkenin milli gelirinin artması ve bireylerin bu

gelirden aldığı payın artmasında önemli bir etkisi vardır. Bu nedenle, tüm ülkeler ekonomik büyümeyi sağlamak için büyük çaba harcamaktadır. Kalkınmada ise yüksek bir hayat standardına ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu, yüksek bir gelirin yanı sıra eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel yaşam, bilim, çalışma şartları, özgürlük, hukukun üstünlüğü, kentleşme ve çevre kalitesi gibi faktörlerle değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yüksek kalkınma hızına ulaşmak isteyen ülkeler, üretimi artırmaya yönelik politikaların yanı sıra eğitim, sağlık ve hayat standartları gibi konulara da önem vermelidir (Karaca, 2023: 237-251).

Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için önemli olan hususlar (Öner, 2020: 153) :

- Tasarrufların yatırımlara dönüşmesi,
- Yeni istihdam alanları açılması,
- Üretimin teşvik edilmesi,
- Kamu ve özel yatırımların desteklenmesi,
- Tüketime ve özellikle de lüks tüketimin azaltılması yönündeki uygulamaları hayata geçirmektedir.

Maliye politikası, kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kamu harcamalarını ve vergilerden büyük ölçüde yararlanmaktadır. Özellikle kamu yatırım harcamaları, milli gelirde artışlara yol açabilir. Vergi politikaları aracılığıyla gelir ve tasarruflar üzerinde önemli etkiler oluşturulabilir. Özellikle yatırımların teşviki için indirimli vergi oranı veya vergi muafiyeti politikaları uygulanarak yatırımcıların sermaye birikimine katkı sağlanabilir. Bu şekilde kullanılan harcama ve vergi politikaları teşvik edici politikalar olarak adlandırılmaktadır (Altay, 2019: 248).

Ülkelerin temel amaçlarından biri ekonomilerinin üretim gücünü artırarak, belirli bir büyüme ve kalkınma hızına ulaşmaktır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması tüm ülkelerde önem arz eden temel mali amaçlardan biri olmuştur. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerin benimsedikleri kalkınma politikaları ile gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikaları, ülkelerin yapısal özellikleri (işsizlik, gelir eşitsizliği, bütçe açıkları vb.) nedeniyle farklılık gösterebilmektedir (Edizdoğan vd., 2021: 511-512).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ana ekonomik hedeflerinden biri ekonomik kalkınmadır. Bu hedefe ulaşmak için devlet önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim devlet, kalkınmanın finansmanını sağlamak için gereken kaynakları temin etmek amacıyla ekonomiye müdahale etmektedir. Devletin müdahalesi, doğrudan kaynakların devlet tarafından temin edilip, kamu yatırımlarının finansmanında kullanılmasını içerebileceği gibi; dolaylı olarak da özel sektör kaynaklarının kalkınma odaklı yatırımlara yönlendirilmesini sağlayacak teşvik politikalarının uygulanmasıyla gerçekleşebilir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 335).

1.2.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması

Gelir dağılımı, bir ülkede belli bir dönem içinde üretilen milli gelirin bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasında paylaşımını ifade etmektedir (Şen ve Sağbaş, 2020: 421). Gelir dağılımında adaletin sağlanması, sosyal devletin bir gereğidir. Büyüme ve kalkınmanın bir toplumun yaşam kalitesine ne ölçüde yansıdığı ve milli gelirin toplum kesimleri arasında nasıl dağıtıldığı önemli bir konudur. Bu nedenle gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş bütün ülkelerde adil bir gelir dağılımının sağlanması ortak hedeftir. Gelir dağılımında adaletin piyasa ekonomisi şartları altında kendiliğinden gerçekleşmesi çoğu zaman mümkün olmamaktadır (Yüce vd., 2023: 213). Devlet, sosyal devletin gereği açısından gelir dağılımına müdahale ederek gelir dağılımını adil hale getirmektedir. Bu duruma ikincil gelir dağılımı denilmektedir. Devlet, ikincil gelir dağılımının sağlanması için sosyal transferler, vergi muafiyetleri ve işsizlik ödemeleri gibi araçlara başvurarak gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermektedir (Karaca, 2023: 10-11).

Gelir farklılıklarının azaltılması gerekmektedir. Ancak gelir farklılıklarının azaltılmasında nasıl bir ölçüt kullanılması gerektiği hususunda bir fikir birliği sağlanamamaktadır. Gelirin hakça dağıtılmasında temel amaç, gelirin mutlak anlamda eşit dağılımı olmayıp, elde edilen milli gelirden sosyal refahın sağlanması ölçüsünde gelirin dağıtılmasıdır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, gelir grupları arasında maliye politikası araçları kullanılarak gelir aktarıcı ve destekleyici politikaların uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Öztürk, 2020: 277-279).

Gelir dağılımında adaletin sağlanması, maliye politikasının sosyal amacıdır. Maliye politikasının bu amacı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen servet eşitsizliklerinin doğurduğu sosyal adaletsizlikleri giderme amacı taşımaktadır. Maliye politikası araçları ile toplumun kesimleri arasında gelir dağılımı sağlanabilmektedir (Ulusoy, 2017: 34). Milli gelirin kişiler arsında eşit dağılmaması yaşam düzeyinde farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Gelir dağılımı ne ölçüde dengesiz olursa, kişiler arasında huzursuzluk da o ölçüde artabilir ve toplumsal huzur bozulabilir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi maliye politikasının bir amacı olarak kabul edilmiştir (Edizdoğan vd., 2021: 513). Bu kapsamda devlet, kamu harcamaları yoluyla (özellikle sosyal transfer harcamaları) ya da vergi oran ve tarifelerinde değişiklik yapmak suretiyle gelir dağılımını etkileyebilmekte ve dengesizliği giderici etkiler yapabilmektedir (Karaoğulları, 2016: 52). Günümüzde devletler, sosyal refahın artırılması için yüksek gelirli kesimden düşük gelirli kesime gelir transfer eden vergi ve harcama politikası uygulamaktadırlar.

Gelir dağılımında adil bir dağılımın sağlanması için gelir dağılımı değiştirilerek dengeli bir hale getirilmesi ve eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmektedir (Edizdoğan vd., 2021: 513). Bir ülkede gelir dağılımında adalet sağlanamamış ise, devlet müdahalesi ile bir takım önlemler alınabilir. Şöyle ki devlet eğitim imkânlarını iyileştirme, asgari ücret ayarlaması, vergi indirimleri, fiyat düzenleme uygulamaları yaparak dağılımı daha adil hâle getirebilir (Öner, 2020: 155).

1.3. Maliye Politikasının Araçları

Bir ekonomide belirlenmiş ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için maliye politikası araçları kullanılmaktadır (Ataç, 1997: 39). Maliye politikası amaçlarının gerçekleştirilmesi için hangi aracın veya araçların daha etkili olacağı konjonktürün durumuna göre değişiklik göstermektedir (Karaca, 2023: 13). Maliye politikası araçları, kamu bütçesini esas alan kamu harcama ve gelir kalemlerinden oluşmaktadır (Önder vd., 2016: 19). Mali araçların miktar ve bileşenlerinde ayarlamalar yapılarak belirlenen hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 32). Maliye politikasının araçları; kamu harcaması, kamu geliri, kamu borcu ve kamu bütçesi şeklinde sıralanabilir.

1.3.1. Kamu Harcaması

Devletin varlığını sürdürebilmesi için ulusal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi toplumsal ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Toplumsal ihtiyaçlara aynı zamanda kamusal ihtiyaçlar da denilmektedir. Bu tür ihtiyaçlar bölünüp pazarlanamadıklarından, piyasa koşullarında üretilmemektedir. Bu nedenle devlet toplumsal ihtiyaçları ürettiği kamusal mallarla karşılamaktadır (Erdem vd., 2021: 51). Kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan ödemelere kamu harcaması denilmektedir (Akdoğan, 2020: 63).

Kamu harcamaları, devletin görevlerini yerine getirebilmesi için yapılan giderler biçiminde tanımlanabilir. Dar anlamda kamu harcaması, devlet bütçesi ile yapılan harcamalardır. “Geniş anlamda kamu harcaması ise devlet bütçesi ile yapılan harcamaların yanında diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı harcamalar ile vergilerde istisna ve muafiyet uygulanması nedeniyle almaktan vazgeçtiği vergi gelirlerinin toplamından oluşmaktadır” (Pehlivan, 2021: 71).

Devletten beklenen görevlerin artması, kamu harcamalarında artışa neden olmuştur. Klasik iktisadi düşüncede kamu harcamaları piyasanın üretilmediği mal ve hizmetleri karşılamak amacıyla yapılması görüşü hâkimdir. Ancak, Keynesyen iktisadi düşünce ile birlikte kamu harcamaları sadece piyasanın sunamadığı kamu hizmetlerini yerine getirmek için değil, buna ek olarak maliye politikası amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılmaya başlamıştır (Gürdal vd., 2016: 25).

Maliye politikası araçları, devletin ekonomi politikalarını belirlenmesinde kullandığı araçlardandır. Kamu harcamaları da maliye politikasının en etkin araçlarından (Aydın, 2017: 479). Kamu harcamalarının en önemli özelliği, kamusal ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmasıdır. Kamusal ihtiyaçların karşılanmasındaki temel amaç toplumun refahının yükseltilmesidir. Bu doğrultuda, kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetler üretilmektedir. Fakat toplumsal refahın yükseltilmesinde sadece bu tür mal ve hizmetlerin üretilmesi yeterli değildir. Toplumsal refahının artırılması için toplumda yaşayan bireylerin gelirinin yoksulluk sınırının

üzerinde olması gerekmektedir. Devlet, bireylerin hayat standartlarını yükseltmek için kamu harcaması yapmaktadır. Yapılan bu harcamalar ise daha çok sosyal transfer harcaması şeklindedir (Pehlivan, 2021: 72).

Kamu harcamalarının maliye politikası bağlamındaki önemi, mal piyasaları aracılığıyla toplam talebi ve toplam arzı etkileyebilme özelliğine dayanmaktadır. Kamu harcamalarındaki değişiklikler gelir akışlarının hızlanmasına veya yavaşlamasına olanak tanır (Tokathioğlu ve Selen, 2021: 34). Örneğin düşük gelirli bir ülkede devlet, altyapı projeleri gibi kamu harcamalarını artırarak ekonomiyi canlandırabilir. Bu projeler kapsamında işçilere istihdam sağlanır ve bu da gelir akışını artırır. Kamu harcamalarındaki artış, gelir akımlarının hızlanmasına ve bunun sonucunda ekonomik büyümeye katkıda bulunur. Tam tersi durumda devlet, kamu harcamalarını azaltarak ekonomiyi dengede tutabilir. Bu da gelir akımlarının yavaşlamasına neden olabilir.

Ekonomiyi dengeye getirmek için kamu harcamaları yapılmaktadır. Örneğin enflasyonist ve deflasyonist dönemlerde kamu harcamaları yapılmasındaki amaç arz-talep dengesizliklerini gidermektir (Ulusoy, 2017: 40). Ekonomide durgunluk sürecinin hâkim olduğu bir dönemde, kamu harcamalarında yapılacak artış, toplam talebin yükselmesine ve ekonominin yeniden canlanma sürecine girmesine katkı sağlar. Durgunluk dönemlerinde devlet tarafından sağlanan sübvansiyonlar, özel sektörün üretim faaliyetlerini teşvik ederken, ekonomideki toplam üretim kapasitesini artırıcı nitelikteki kamu harcamalarıyla birlikte istihdamın artmasına katkı sağlayarak işsizliği azaltır (Pehlivan, 2021: 82).

Kamu harcamaları, harcama türlerine göre arttırılıp azaltılarak farklı politikalar izlenerek maliye politikasının amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayabilir. Kamu harcamaları türlerine göre etkileri değerlendirilerek, maliye politikasının amaçlarına ulaşmada maliye politikasının önemli bir işlevini yerine getirebilir (Gürdal vd., 2016: 25-26). Kamu harcamaları ekonomik açıdan “cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları” şeklinde ayrılmaktadır.

1.3.1.1. Cari Harcamalar

Devlet faaliyetlerinin sürdürülmesi amacıyla yapılan harcamalara cari harcamalar denilmektedir. Cari harcamalar her yıl tekrarlanmakta ve genellikle faydası aynı yıl tükenmektedir. Bu tür harcamalar, devlet faaliyetlerini sürdürmek için gerekli olan ve yatırım amaçlı olmayan mal ve hizmetlere yöneliktir. Cari harcamalara; personel maaşları, bakım-onarım giderleri, elektik, ısınma ve kırtasiye giderleri örnek olarak verilebilir (Karaca, 2021: 113).

Cari harcamalar toplam talep üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Cari harcamaların toplam talebi etkilemesi, harcamanın gerçekleştiği sektörün tüketim alışkanlıklarına bağlıdır (Tokathioğlu ve Selen, 2021: 35). Ayrıca, eğitim ve sağlık alanına yönelik yapılan harcamaların bir kısmı cari

harcamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu alana yönelik eğitimli ve sağlıklı işgücüne yapılacak olan katkıdan dolayı yatırım carileri olarak adlandırılmaktadır. Cari dönemde ve tüketim niteliğinde olmasına rağmen bu harcamalar, üretim kapasitesini artırma potansiyeli olduğu için yatırım kavramıyla nitelendirilmektedir (Pınar, 2016: 56-57).

1.3.1.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, uzun vadeli faydalar sağlayan ulaşım, altyapı ve büyük onarım gibi alanlarda özel sektör üretimini artıran harcamalardır. Yatırım harcamaları, kaynakların verimli kullanımı teşvik ederek üretimi ve üretkenliği olumlu yönde etkileyen harcamalardır. Yatırım harcamalarına; bina, otoyol, baraj, yeni bina satın alınması, altyapı harcaması örnek verilebilir (Karaca, 2023: 17).

Yatırım harcamalarının faydaları genellikle bir yıldan daha uzun bir süreye yayılır. Bu harcamalar, üretim altyapısını güçlendirmeye yönelik olup, cari harcamalarda olduğu gibi milli geliri artırma potansiyeline sahiptirler (Bilici ve Bilici, 2016: 71).

1.3.1.3. Transfer Harcaması

Transfer harcamaları, mevcut üretim sürecine doğrudan etkisi olmayan ve devlet bütçesi aracılığıyla kişiler veya kurumlar arasında kaynakların karşılıksız transferini sağlayan harcamalardır. Transfer harcamaları negatif vergiye benzetilmekte ve karşılıksız harcamalar olarak adlandırılmaktadır (Karaca, 2023: 18). Bu tür harcamalar transferin niteliğine göre değişiklik gösterebilir. Sosyal transferler, kişilerin hayat kalitesini artırmaya yönelik yapılmakta ve bireylerin harcanabilir gelirini artırarak dolaylı yoldan mal ve hizmet talebini artırmaktadır. Bu talep artışı, transfer yapılan kişilerin tüketim eğilimlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Mali transferler ise üretimi desteklemek amacıyla yapılır. Mali transferler genellikle yatırımları teşvik etmeye yönelik sübvansiyon şeklindeki harcamalardır (Pınar, 2021: 34).

Bu tür harcamalar, belirli birey veya grupların satın alma gücünü karşılıksız olarak artıran harcamalardır. Transfer harcamalarına; emeklilik aylıkları, sosyal yardımlar, devlet borçları faiz ödemeleri, sermaye transferi ve sübvansiyon örnek verilebilir (Bilici ve Bilici, 2016: 69-70). Transfer harcamaları, kaynakların kamu kesimi vasıtasıyla yeniden dağılımını sağlar. Devlet, transfer harcamaları ile toplumun bazı kesimlerine satın alma gücü aktarmaktadır (Öztürk, 2016: 174).

1.3.2. Kamu Geliri

Ülkelerin toplumsal ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkan ve sınırları anayasa ile belirlenmiş birtakım görevlerin devlet tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Devletin üstlenmiş olduğu görevlerini yerine getirebilmesi için gelire ihtiyacı vardır. Devletin gelir ihtiyacı, çeşitli kurum ve kuruluşları aracılığıyla sağlanmaktadır. Günümüzde devlet, ekonomiden çeşitli şekillerde kamu geliri toplar ve toplanan bu kamu gelirlerini kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmek için tekrar ekonomiye aktarmaktadır (Akdoğan, 2020: 105).

Kamu gelirleri, kamusal harcamaların gerektirdiği finansman başta olmak üzere devletin sosyo-ekonomik amaçlarını gerçekleştirebilmek için çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerdir. Sadece merkezi yönetim tarafından elde edilen gelirlere dar anlamda kamu geliri denilmektedir. Geniş anlamda kamu geliri ise merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimler, parafiskal kurumlar ve KİT'lerin elde ettiği gelirlerdir (Saraç, 2021b: 11).

Kamu gelirinin en önemli kalemini vergiler oluşturmaktadır. Vergi, devletin kamu gücüne dayanarak özel kesimden kamu kesimine aktardığı kaynaklardır. Vergiler, kamu harcamalarının finansmanında temel bir bileşendir. Bununla birlikte, vergiler sadece bir finansman aracı olmanın yanında ekonomik kararları etkilemek amacıyla da kullanılmaktadır. Örneğin; belirli bir malın tüketimi caydırmak istenildiğinde o mala yüksek vergiler konulmakta veya belirli alanlarda yatırımı özendirmek için vergi muafiyeti uygulanmaktadır (Pınar, 2021: 35-36). Ayrıca vergiler, enflasyon dönemlerinde özel kesimin satın alma gücünü kısıması ve gelirin yeniden dağıtımının bir aracı olmaları açısından maliye politikasının önemli bir aracı durumundadır (Gürdal vd., 2016: 31).

Diğer yandan, vergiler sosyal adaletin sağlanması açısından da önemli araçlardan biridir. Çünkü vergi oranları değiştirilerek toplumdaki farklı gelir grupları arasında pozitif transferler yapılabilir. Bunun sonucunda sosyal dengeye ulaşılabilir (Ulusoy, 2017: 40).

Kamu gelirinin önemli bir bileşeni olan vergi gelirlerinde etkinliği sağlayabilmek için (Öner, 2020: 160) :

- Vergilerin az sayıda ve kolay anlaşılır olması,
- Vergi tarifesinin adil ve ödeme gücünü dikkate alması,
- Vergi kayıp ve kaçığının azaltılması,
- Vergi bilincinin toplumda yerleştirilmesi gibi unsurların dikkate alınması gereklidir.

Kamu gelirlerini, devletin egemenlik yetkisini kullanarak elde ettiği gelirler ve egemenlik yetkisini kullanmadan elde ettiği gelirler olarak iki temel katagoride incelemek mümkündür (Pehlivan, 2021: 88).

1.3.2.1. Devletin Egemenlik Yetkisini Kullanarak Elde Ettiği Gelirler

Devletin egemenlik hakkını kullanarak, yani yasal düzenlemeler ve gerektiğinde zor kullanarak sağladığı gelirlerin önemli bir kısmını vergiler ve benzeri gelirler oluşturur. Devletin egemenlik yetkisini kullanarak elde ettiği gelirler arasında zorunlu borçlar, para basımı, mali tekeller ve para cezası uygulamalarından elde edilen gelirler de bulunmaktadır (Pehlivan, 2021: 88).

Vergiler, günümüzdeki temel kamu geliri kaynaklarından biridir. Vergiler, devletin kamu harcamalarını karşılamak üzere bireylerden ve kurumlardan ödeme güçlerine göre zorunlu olarak topladığı ekonomik kaynaklardır. Vergiler, kamu harcamalarının finansmanında diğer gelir türlerine göre oldukça büyük bir paya sahiptir. Çağdaş devletlerde, vergiler genellikle kamu gelirin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır (Karaca, 2023: 22).

Kamu kurum ve kuruluşları, bazen yaptıkları hukuki işlemlerden veya sundukları hizmetlerden dolayı harç alabilirler. Harç konusu olan hizmetler, sadece devlet tarafından yerine getirilir ve bunun karşılığını yine devlet alır (Öztürk, 2016: 176).

Devletin egemenlik yetkisi altında yapılan kâğıt para ve madeni para basımı, önemli bir kamu gelir kaynağını oluşturur. Para basımıyla gelir elde etmek kolay olmakla birlikte, aşırı para basımı enflasyona yol açarak zararlı olabilir (Pehlivan, 2021: 91).

Hükümetler, belirli alanlarda harcanmak üzere bazı fonlara belirli kaynaklardan para aktarır. Belirli amaçlar için ayrılmış ve gerektiğinde kullanılmak üzere belirli hesaplarda tutulan bu kaynaklara “fon” adı verilir. Fonlar, her biri yasalarla belirlenmiş gelir kaynaklarına sahiptir ve zamanla fonların sayısı ve türü değişebilir (Pehlivan, 2021: 90; Karaca, 2023: 27).

Kamu düzenin sağlanması amacıyla tahsil edilen para cezaları, asli bir kamu geliri olmayan gelirlerdir. Devletin tahsil ettiği gelirlerde mali amaç ön planda iken, cezalarda bu durum geçerli değildir. Çünkü para cezalarında öncelikli amaç kamu düzenini sağlamaktır. Ayrıca, cezaya konu olan eylemlerin azaltılması amaçlanmaktadır (Karaca, 2023: 26-27; Öztürk, 2016: 178).

1.3.2.2. Devletin Egemenlik Yetkisini Kullanmadan Elde Ettiği Gelirler

Devletin egemenlik yetkisini kullanmadan elde ettiği gelirlerin başında mülk ve teşebbüs gelirleri yer almaktadır. Diğer yandan, devletin gerçek veya tüzel kişilerden gönüllü borçlanması da devletin egemenlik hakkını kullanmadan elde ettiği gelirler arasında sayılabilir (Pehlivan, 2016: 92). Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan gayrimenkullardan sağladıkları gelirler, mülk gelirleri kapsamına girer. Mülk gelirleri, gayrimenkullerin kiralanmasından veya satılmasından elde edilen gelirlerdir. Devlete ait olan mali ve ticari sanayi kuruluşlarından sağlanan

gelirler teşebbüs gelirleri olarak adlandırılır. Kamu gelirleri içinde mülk ve teşebbüs gelirin önemli bir yeri bulunmaktadır (Öztürk, 2016: 178).

Devlete yapılan her türlü bağış ve yardımlar, gerek ülke içinden gerekse başka devletlerden veya uluslararası yardım kuruluşlarından, devletin egemenlik gücünü kullanımdan elde ettiği gelirler arasında yer almaktadır (Pehlivan, 2021: 93).

1.3.3. Kamu Borçlanması

Devletin gelir kaynağının büyük çoğunluğunu vergiler oluşturmaktadır. Fakat kamu harcamaları zamanla artış göstermiştir. Kamu harcamalarındaki artışa rağmen vergi gelirleri aynı ölçüde arttırılamamıştır. Bu durumun sonucunda devlet, kamu harcamalarını karşılayabilmek için iç ve dış kaynaklardan borçlanma yoluna gitmiştir (Pehlivan, 2021: 180). Borçlanmanın vergiden en önemli farkı, geçici bir gelir kaynağı olmasıdır (Ulusoy, 2017: 41).

Devletin yurtiçinden borçlanmasına iç borçlanma denir. Bu işlem, hazine tarafından çıkarılan devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) satışı yoluyla yapılmaktadır. Kısa vadeli borçlanma hazine bonosu, uzun vadeli borçlanma ise devlet tahvili satışıyla yapılmaktadır. İç borçlanma genellikle devlet güvencesi altında olduğundan daha kolay yapılmaktadır (Pınar, 2021: 39).

Devlet borçlanması dış kaynaklı da olabilir. Dış borçlanma, devletin uluslararası piyasalardan ya da uluslararası finans kuruluşlarından fon sağlaması olarak tanımlanabilir. Maliye politikası açısından dış borçlanma, yurtiçine ek kaynak girişidir. Dış borçların etkisi, kaynağın nerede kullanıldığına bağlı olarak değişebilmektedir. Bütçe açıklarının kapatılması amacıyla yapılan dış borçlanma, ekonomide kısa dönemde bir rahatlama sağlayabilir, ancak uzun dönemde ekonomi üzerinde baskı yaratabilir (Pınar, 2021: 40). Dış borçların milli geliri artırıcı etkisi vardır. Çünkü ülkeye giren sermaye, milli gelirde bir artışa yol açar (Öztürk, 2016: 181).

Diğer yandan, borçlanma devlet tarafından isteğe bağlı olarak da yapılabilir (Pınar, 2021: 38). Borçların maliye politikası amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla miktarında ve bileşiminde bilinçli değişiklik yapılmasına borç yönetimi politikası denilmektedir. Borç yönetiminin başarısı, borçların vade yapısına ve ödenen faiz oranlarının düşük olmasına bağlıdır (Ulusoy, 2017: 42).

Bütçe açıklarını finanse etme amacıyla yapılan borçlanmaya mali amaçlı borçlanma denilmektedir. Ayrıca, gelir dağılımını düzenleme, enflasyon ve deflasyonu önleme ve ekonomik büyüme kalkınmanın sağlanması gibi sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi için de borçlanma yapılmaktadır (Ulusoy, 2017: 41). Devlet enflasyon veya durgunluk dönemlerinde borçlanma miktarında ve vadesinde değişiklikler yaparak ekonomideki likiditeyi ve toplam talebi

etkileyebilir. Enflasyon dönemlerinde borçlanmanın amacı, ekonomideki aşırı likiditeyi azaltmaktır. Devletin durgunluk dönemlerinde borçlanmasının amacı, ekonomideki âtıl fonları harekete geçirmek ve ekonomik faaliyetleri canlandırmaktır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 40).

Borçlanma, ekonomik krizler ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda ya da devletin gerçekleştirmek istediği büyük ölçekli yatırımlar için başvurduğu gelir elde etme yollarındandır (Gürdal, 2016: 36). Günümüzde ise devletlerin borçlanma yolu ile gelir elde etmesi olağan kamu geliri olarak kabul edilmektedir. Ancak, borçlanma ile sağlanan gelirler, devlet için geçici bir gelir kaynağıdır. Ayrıca, devlet borçlanma yolu ile elde ettiği kaynağı, daha sonrasında faizi ile birlikte geri ödemektedir (Edizdoğan vd., 2021: 516).

Borçlanmanın faydalı olabilmesi için iç ve dış borçların verimli bir şekilde kullanılması ve gelir artışı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğer alınan borçlar doğru şekilde kullanılmazsa, borcun faizleriyle birlikte geri ödenmesi sürecinde bu yük vergi yoluyla halkın omuzlarına yüklenir (Öztürk, 2016: 181).

1.3.4. Kamu Bütçesi

Devletin üstlenmiş olduğu ekonomik, sosyal ve mali amaçları gerçekleştirilmesi için politikalar uygulaması önem kazanmakta ve bu doğrultuda bir “bütçe” oluşturulması gerekmektedir (Akdoğan, 2020: 337). En genel ifadeyle bütçe, gelir ve gider tahminlerini gösteren bir belgedir (Erdem vd., 2021: 413). Devletin her yıl vergi ve benzeri şeklinde toplamış olduğu gelirleri ve bunları harcadığı alanları gösteren belge, ekonomik açıdan bütçe olarak ifade edilmektedir (Pehlivan, 2021: 205).

Maliye politikası, temel olarak devlet bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Öner, 2020: 162). Maliye politikasının temel araçları kamu harcamaları ve gelirleri olmakla birlikte, bunların birlikte kullanımlarını oluşturan bütçe uygulamaları, mali araçlar arasında belirtilmektedir. Kamu bütçesi, bütçe açık ya da fazla vermesi şeklinde maliye politikasının amaçlarını gerçekleştirmede araç olarak kullanılabilir (Gürdal, 2016: 38). Bütçe, bir mali yıl içinde devletin ekonomiye nasıl müdahale edeceğinin sınırlarını belirten bir hukuk belgesi olup, bütçe ile yürütme organı, bir mali yıl içerisinde izleyeceği maliye politikasını belirlemektedir. Devlet, bütçede yer alan kamu gelir ve giderleri aracılığıyla ekonomik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmektedir (Akdoğan, 2020: 339).

Bütçe politikası; bütçe açığı, bütçe fazlası ve denk bütçe şeklinde uygulanmaktadır. Konjonktürün daralma dönemlerinde yani durgunluk dönemlerinde bütçe açığı politikasına başvurulur. Bu dönemlerde üretim-tüketim ve satın alma gücü düşmektedir. Bu nedenle devlet, durgunluk dönemlerinde satın alma gücünü artırmak, tüketimi teşvik etmek ve ekonomiyi canlandırmak için vergileri azaltmakta ve kamu harcamalarını artırmaktadır. Bu durumda, kamu

gelirlerinin azalması ve harcamaların artmasıyla birlikte bütçe açığı ortaya çıkacaktır. Bu açık bilinçli bir şekilde veriliyorsa genişletici maliye politikası çerçevesinde değerlendirilmektedir (Karaca, 2023: 49). Fiyatlar genel düzeyinin yükselmeye başladığı dönemlerde daraltıcı bütçe politikası uygulanarak bütçe fazlası verilmektedir (Öztürk, 2016: 179).

Devletin zaman içinde ekonomideki payının ve fonksiyonlarının genişlemesi doğrultusunda bütçenin önemi artmaktadır. Çünkü bütçe ile devlet eğitim, sağlık, güvenlik, toplum refahını artırmak gibi konularda üstlendiği görevleri vardır. Devlet bütçesi ile bu hizmetler yerine getirilmeye çalışılmaktadır (Tüğen, 2022: 1-2).

1.4. Maliye Politikasının Önemi

“Eldeki araçlarla belirlenmiş amaçlara ulaşabilmenin usul ve esasları” olarak ifade edilebilen politika kavramı, ele alınan amaç ve araçların alanına göre farklı isimler alabilmektedir. Ele alınan amaç ve araçlar, kamu ekonomisi alanına giriyor ise “maliye politikası” adını almaktadır. Maliye politikası, devletin elindeki vergi, borçlanma ve harcama araçlarıyla ekonomiye müdahale edilmesidir. Bu kapsamda ekonomik dengesizliklerin giderilmesi ve dengenin sağlanması için maliye politikası araçları kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınma, ekonomik istikrar ve gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması maliye politikasının temel amaçlarındandır (Ulusoy, 2017: 13-17). Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından, devletin önemli fonksiyonlar yürüttüğü görülmektedir (Akdoğan, 2020: 486).

Maliye politikası, ekonomik aktivitelerin yönlendirilmesi ile ekonomide yaşanan istikrarsızlıkların giderilmesinde ve ekonomik istikrarın sağlanması gibi hususlarda önemlidir (Ulusoy, 2017: 19). Ayrıca maliye politikası toplumsal adaletin sağlanması, istihdamın artırılması, dış ticaret dengesinin sağlanması ve kamu hizmetlerinin finansmanın sağlanması açısından da önemlidir. Örneğin bütçe açıklarının yönetilmesi, ülkenin dış borçlanma ihtiyacını etkileyebilir. Vergi politikası aracılığıyla maliye politikası, gelirin daha adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için tasarlanabilir. Böylece toplumsal adalet sağlanabilir. Yatırımları teşvik edici vergi muafiyeti ve kamu harcamalarının artırılması gibi uygulamalarla maliye politikası işsizliği azaltabilir ve yeni istihdam alanları oluşturulabilir. Bunlara ek olarak, az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın sağlanabilmesi için maliye politikası araçlarının kullanılması gerekmektedir. Devlet, vergiler aracılığıyla cebri tasarruf hacmini artırır yönde politikalar uygulayarak kalkınmanın temel gereği olan sermaye birikimini arttırabilir. Kısacası, az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın sağlanmasında maliye politikası önem arz etmektedir (Erdem vd., 2021: 602).

Ekonomilerde ortaya çıkması olası bir ekonomik durgunluğun neden olacağı olumsuzlukların giderilmesinde maliye politikası önemli bir unsurdur (Erdem vd., 2021: 601). Dünyada yaşanan ekonomik ve mali krizler, önemli sorunlar yaratmış olup, bu sorunların giderilmesinde maliye

politikaları uygulanmıştır (Akdoğan, 2020: 485). Bu açıdan maliye politikasının önemi, 1929 dünya ekonomik krizi ile başlamış olup, günümüze kadar ortaya çıkan krizlerde yeniden ivme kazanmıştır (Gülşen, 2023: 118). Maliye politikası açısından son dönüm noktasını ise, 2008 küresel krizi oluşturmaktadır. Bu krizde, birçok ekonomi likidite tuzağına yakalanmıştır. Bu nedenle, para politikası etkisiz kalmış ve maliye politikasına olan ilgi artmaya başlamıştır (Ulusoy, 2017: 5). Günümüzde yaşanmış olan COVID-19 pandemisinde de maliye politikasına başvurulması maliye politikasının önemini ortaya koymaktadır (Çiçek ve Çeçen, 2023: 74). COVID-19 pandemisi, ekonomide hem arz hem de talep şoku yaratarak durgunluk oluşturmuştur. Bu durumda para politikası, pandeminin yol açtığı ekonomik durgunluğu hafifletmek için yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla maliye politikası uygulamaları ile durgunluk hafifletilmiştir (Hammer, 2021: 5). Ayrıca COVID-19, ekonomide yer alan tüm aktörleri olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle bu tür dönemlerde, maliye politikasının önemi artmaktadır. Gelir ve harcama önlemleri ile virüsün etkileri minimize edilmeye çalışılmıştır (Genç ve Olcay, 2021: 75).

Günümüzde devletler, kamu geliri ve kamu harcamaları yani maliye politikası araçları ile geliştirici ve düzenleyici etkiler oluşturabilmektedir. Bu etkilerin belirtilen doğrultuda yapılabilmesi, uygulanan politikanın başarısına bağlıdır. Bu kapsamda devletler örneğin, çevrenin korunması için düzenlemeler ve harcamalar yapabilir. Yenilenebilir enerji projelerine destek verme, çevre dostu teknolojilerin geliştirmesini teşvik etme gibi düzenlemeler yapılabilir. Ayrıca vergi indirimleri, krediler ve vergi muafiyetleri yapılarak araştırma ve geliştirme desteklenebilir. Devletler, günümüzde genişleyen görevleri ile sosyo-ekonomik yapı üzerinde önemli etkiler yaratır hale gelmiştir. Bu açıdan devletler, ekonomik ve sosyal amaçlarına ulaşabilmek için izledikleri mali politikalarda değişiklik yapma ihtiyacı duymuşlardır. Yeni ve modern teorilere dayalı maliye politikası uygulamalarının tartışılması, denenmesi, mali olayların ekonomik ve sosyal açılardan incelenmesi maliye politikasının öneminin artmasına neden olmuştur (Akdoğan, 2020: 483-484). Nitekim COVID-19 pandemisi ile birlikte ortaya çıkan büyük ölçekli iş kayıplarının telafi edilmesi ve uzaktan çalışabilme imkânlarının geliştirilebilmesi için yeni maliye politikası uygulamaları denenebilir. Maliye politikası ile iş gücü piyasasına esneklik sağlayan ve sosyal güvenlik alanını güçlendiren politikalar geliştirilebilir. Örneğin esnek çalışma ve işsizlik sigortası düzenlemeleri ile ekonomik durgunluk dönemlerinde bireyler ve işletmeler desteklenebilir.

1.5. Ekonomik İstikrarsızlık Dönemlerinde Maliye Poltikası

Ekonomik istikrarsızlığa sebep olan faktörler, bir ekonominin toplam talebi, toplam arzı ya da toplam para arzı ve talaebindeki dalgalanmalardır. Bu dalgalanmalar, söz konusu ekonominin üretim, istihdam ve fiyatlar genel düzeyinde hedeflenenden sapmalara yol açmaktadırlar (Ataç, 1997: 123). Dalgalanmaların şiddeti, ekonomik sorunların şiddetini göstermektedir. Bir toplum için gerçekleşmiş gelirin üzerinde veya altında olması, refah kaybını açıkça ortaya koymaktadır. Gerçekleşmiş gelirin potansiyel geliri aşmasıyla ortaya çıkan enflasyonist baskının yanı sıra,

potansiyel gelirin altında kalmasıyla ortaya çıkan deflasyonist etkinin toplum refahını azaltıcı etkisi, ekonomik istikrarsızlık olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2016: 223). Ekonomik istikrarsızlıkla birlikte, kişi başına milli gelir azalmakta, halkın yoksullaşması artmakta, finansal dalgalanmalardan etkilenen sektörler zarar görmekte, bankalar ve firmalar iflas ederek kapanmak zorunda kalmaktadır. Ekonomideki istikrarsızlığı gidermeye yönelik politikaların, istikrarsızlığın kökenlerine ve ülke ekonomisinin yapısal özelliklerine göre değiştiğini ifade etmek mümkündür (Karaca, 2021: 423-449). Ekonomik istikrarın sağlanması ve konjonktürel dalgalanmaların azaltılması için maliye politikası en önemli iktisadi araç olarak kullanılmaktadır (Öztürk, 2016: 223). Devlet, toplam talep üzerinde etkili olmak için kamu harcamaları ve gelirlerinin miktarını ve bileşimini değiştirerek ekonomiyi istikrara kavuşturmaya çalışır. Ekonomik istikrarsızlık durumları arasında enflasyon, durgunluk (deflasyon) ve stagflasyon yer almaktadır (Edizdoğan vd., 2023: 519). Aşağıda bu durumlar açıklanmıştır.

1.5.1. Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Enflasyon, genel olarak mal ve hizmet fiyatlarının sürekli artışı olarak tanımlanır ve sadece bir veya birkaç mal ve hizmetin değil, ortalama bir tüketicinin yıl içinde kullandığı tüm mal ve hizmetlerde görülen fiyat değişikliklerini içermektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ülkede enflasyon oranı yükselirken, bazı mal ve hizmetlerin fiyatları düşebilir, tersine enflasyon oranı azalırken bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış gözlenebilir (TCMB, 2013: 2).

Artan talep ile birlikte yetersiz üretim, enflasyonun temel nedenlerinden biridir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, ekonomik ve teknolojik kısıtlamalar nedeniyle hem hammadde ve ara malları hem de yatırım mallarını dışarıdan ithal etmek zorunda kaldıklarında enflasyonist bir etki oluşturur. Ayrıca teknolojik ilerlemeler, yapısal sorunlar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomideki dalgalanmalar da enflasyona yol açabilir (Zengin ve Bozkurt, 2015: 241). Enflasyon, kısa dönemde ekonomide kaynak dağılımını bozmakta ve uzun dönemde büyümeyi engellemektedir. Bu nedenle mücadele edilmesi gereken bir problemdir (Türk, 2007: 99). Enflasyonla mücadele için kısa vadede toplam talebi azaltarak toplam arz ile denge sağlanmalıdır. Uzun vadede ise, talepteki artışı karşılamak için üretim seviyesinin yükseltilmesi önemlidir (Pınar, 2013: 83).

Eğer ekonomi tam istihdam düzeyinde veya ona yakın bir noktadaysa ve toplam talep toplam arzı aşıyorsa, enflasyonun sebebi budur. Bu durumda kısa vadede yapılacak iş, toplam talebi azaltarak toplam arz seviyesine düşürmektir. Çünkü, kısa vadede arzı, yani üretimi artırmak mümkün değildir. Arz ve talep dengesini sağlamak için talep kısılarak arz seviyesine indirilmelidir (Pehlivan, 2021: 297). Kamu harcamaları, bir ekonomide talebi canlandıran temel unsurlardan biridir. Bu yüzden kamu harcamalarında kısıtlama yapmak, talep fazlasını azaltabilir (Edizdoğan vd., 2023: 521). Kamu harcamaları genellikle cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak kategorize edilir. Bu harcama türlerine göre uygulanan mali politikaların etkisi

değişiklik gösterebilir. Enflasyonla mücadele etmek için cari harcamaların kısılması gerekmektedir. Fakat cari harcamaları kıstmak her zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü cari harcamaların büyük çoğunluğu zorunlu harcamalardan oluşmaktadır. Kamu kesimi, kamusal mal ve hizmetleri sunabilmek için bu harcamaları yapar ve harcamalarda kısıntıya gidilmesi genellikle toplum tarafından büyük tepkiyle karşılaşır (Öztürk, 2016: 296-297).

Kamu yatırım harcamalarının azaltılması enflasyonla mücadelede önemlidir. Cari harcamalara göre, kamu yatırım harcamalarında kısıntıya daha sık rastlanır. Bu harcamalar genellikle uzun vadeli projeleri içerir ve zaman içinde gerçekleşir; bu nedenle, toplam talebi azaltmak için kamu yatırım harcamaları bazen ileriye ertlenebilir. Transfer harcamalarının sosyal ve ekonomik etkileri göz önüne alındığında, enflasyonla mücadelede bu tür harcamalarda kısıntı yapılması istense de, gelir dağılımındaki adaletsizlik daha da artacağından bu zor bir karardır. Çünkü sosyal transfer harcamaları, sosyal devletin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır (Öztürk, 2016: 297).

Vergi politikası, enflasyonla mücadelede kullanılabilecek önemli bir araçtır. Enflasyon süreçlerinde vergilerin artırılması veya yeni vergilerin getirilmesiyle, mükelleflerin gelirini azaltması ve likiditenin kısılması amaçlanır. Bu bağlamda, en etkili vergiler genellikle dolaylı vergilerdir. Dolaylı vergiler, etkilerini daha hızlı gösteren, talebi azaltma özelliği güçlü, uygulanması kolay ve mükelleflerin tepkisini daha az çeken vergilerdir (Edizdoğan vd., 2023: 522).

Enflasyonla mücadele için kamu borçlanma politikasından yararlanılmaktadır. Kamu borçlanma politikasının amacı, enflasyonla mücadelede kısa dönemde ekonomideki fazla likiditeyi azaltmak ve bu sayede toplam talebi toplam arzla dengelemektir. Kamu borçlanma politikası, ekonomideki likiditeyi azaltarak özel tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına ve böylece toplam talebin düşmesine katkı sağlayabilir. Bu amaca yönelik olarak yapılacak kamu borçlanması ile borçların miktarı, vadesi, kaynağı ve maliyetleri gibi unsurlarda yapılacak ayarlamalarla ekonominin dengelenmesine katkıda bulunabilir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 243). Enflasyonla mücadelede devlet, kişi ve kurumlardan borçlanmalıdır. Çünkü bankalardan yapılan borçlanma para arzını artırabilir (Ulusoy, 2017: 202).

1.5.2. Durgunlukla (Deflasyonla) Mücadelede Maliye Politikası

Toplam talebin toplam arzla uyumsuzluğu ekonomik istikrarsızlık olarak nitelendirilirken, bu dengenin toplam arz lehine bozulmasına durgunluk denir. Milli gelir eksik istihdamda gerçekleşiyor ve üretim kapasitesinin tam kullanılmadığı durumda, toplam talep üretim düzeyini canlandıramıyorsa, ekonomide durgunluk görülür (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 251). Toplam arz ile toplam talep arasındaki bu dengesizliği gidermek için, ya toplam arzın azaltılması ya da toplam talebin artırılması gerekmektedir. Toplam arzın azaltılması, ekonominin üretim kapasitesinin tam

kullanılmamasına yol açacağından arzulanan bir sonuç değildir. Bu nedenle durgunlukla mücadele stratejisinin, bir ekonomideki toplam talepteki eksiklikleri gidermeye ve efektif talep düzeyini artırmaya odaklanması gerekmektedir. Durgunlukla mücadelede maliye politikası yoluyla kamu harcamaları artırılmakta ve vergiler azaltılmaktadır (Ataç, 1997: 154).

Kamu harcamaları, transfer harcamaları aracılığıyla halkın satın alma gücünü ve dolayısıyla tüketim eğilimlerini artırarak toplam talebi teşvik eder. Benzer şekilde, vergi indirimleri kullanılabilir geliri artırır. Dolayısıyla devletin kamu harcamaları doğrudan toplam talebi etkilerken, vergi indirimleri kullanılabilir geliri artırarak toplam talebi dolaylı yoldan etkiler (Pehlivan, 2021: 290).

Durgunluk dönemlerinde, kamu harcamaları kısa vadede talebi canlandırmak için etkili bir araç olabilir. Kısa vadede, cari ve yatırım harcamaları transfer harcamalarından daha etkilidir. Transfer harcamaları doğrudan mal ve hizmet alımını hedeflemediği için toplam talebi dolaylı yoldan artırabilir, bu nedenle etkileri zamanla ortaya çıkar. Diğer yandan, cari ve yatırım harcamaları doğrudan mal ve hizmet alımını hedeflediği için ekonomide doğrudan bir talep artışı sağlayabilir (Edizdoğan vd., 2023: 520).

Kamu harcamaları gibi vergiler de deflasyonla mücadelede toplam talebi canlandırmak için bir araç olarak kullanılabilir. Toplam talebi canlandırabilmek için bireylerin daha fazla harcama gücüne sahip olmaları gereklidir. Devletin vergileri azaltması, bireylerin ellerinde daha fazla gelirin kalmasını sağlar (Öztürk, 2016: 267). Durgunluk koşullarında, talep eksikliği olduğu kabul edilirken, çeşitli vergilerin toplam talep üzerindeki etkilerinin yanı sıra, ekonomik kararlar üzerinde yaratacağı değişikliklerin de bilinmesi önemlidir. Durgunlukla mücadelede, kişisel gelir vergileri ile gider vergilerinin en etkin vergiler olduğu kabul edilirken, servet vergileri bu açıdan elverişli bir vergi türü olarak görülmemektedir. Gider vergilerinde yapılan bir indirimin, bir ekonomide toplam talebi artırıcı etkisinin, gelir vergisi oranlarında yapılacak aynı miktardaki bir indirime göre daha fazla olabileceği söylenebilir. Çünkü gelir vergisi oranlarında yapılan bir indirim, tüketim harcamalarını sadece gelirin tüketime ayrılan kısmı oranında etkileyebilmektedir (Ataç, 1997: 157-158).

Durgunluk döneminde izlenecek borçlanma politikası ise genellikle dış borçlanma veya bankalardan borçlanma şeklinde olur. Durgunluk döneminde talebi artırmak amacıyla tüketimi engelleyebilecek her türlü politikadan kaçınılarak, merkez bankasından, bankalardan ve yatırımcıların tasarruf ettikleri fonlardan borçlanmak gerekmektedir (Karaca, 2023: 208). Durgunluk dönemlerinde diğer ülkelerden ya da uluslararası finansal kuruluşlardan borçlanmak mümkündür. Bu şekilde sağlanan kaynaklar, uzun vadeli ve kârlı kamu yatırımlarının finansmanında kullanıldığında, alınan dış borçların anapara ve faiz giderlerinin geri ödenmesinde sorun yaşanmayabilir. Bu durum, ekonominin canlanmasına ve dolayısıyla durgunluğun aşılmasına katkıda bulunabilir (Tokathoğlu ve Selen, 2021: 271).

1.5.3. Stagflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Stagflasyon üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz ekonomik büyümenin yanı sıra yüksek bir fiyat artışının da bir arada görüldüğü ekonomik durumları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Yüksek enflasyona rağmen durgunluğun mevcut olması, stagflasyonun temel özelliğini oluşturur (Turhan, 1987: 433). İşsizlik oranlarının yükselmesi, ekonomide sosyal ve ekonomik maliyetlerin artmasına sebep olur. Yüksek işsizlik düzeyleri, eksik istihdamın varlığını ve refah kaybının en temel göstergesini oluşturur. Sürekli artan fiyatlar, sabit gelirli bireylerin reel gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bir yanda işsizlik artarken, öte yanda yükselen fiyatlar genel düzeyi gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2016: 311).

Stagflasyonist bir dönemde, durgunluğun ve enflasyonun aynı anda meydana gelmesi sebebiyle, her iki sorunun çözümü için karşıt politikalar uygulanmalıdır. İşsizliği azaltmak için genişletici politikalar benimsenirken, fiyat artışlarını kontrol etmek için daraltıcı politikalar tercih edilmelidir. Ancak, aynı anda zıt politikaların uygulanması bazı yan etkilere neden olabilir (Karaca, 2023: 234).

Stagflasyonla mücadelede uygulanabilecek politikalardan biri gelirler politikasıdır. Bu politika, ekonomide fiyat ve ücret artışlarına karşı doğrudan müdahale etmeyi amaçlar. Toplam talebi azaltmadan, kamu harcamaları ve vergileri değiştirmeden enflasyonist baskıları önlemek için gelirler politikası çerçevesinde alınabilecek önlemler bulunmaktadır. Bu önlemler; firmaları ve sendikaları fiyat ve ücret artışlarını düşürmeye ikna etmeye çalışmak, kabul edilebilir sınırlarda fiyat ve ücret artışları için göstergeler oluşturmak ve fiyat ve ücretlerin dondurulmasını içermektedir (Tokathoğlu ve Selen, 2021: 287).

1970’li yıllarda ABD ve çeşitli Avrupa ülkelerinde stagflasyonla mücadele amacıyla uygulanan ücret ve fiyat kontrolleri, birçok ekonomiste göre olumsuz sonuçlar doğurmuş ve bu politikanın uygulanabilirlik şansını azaltmıştır. Bu tür kontroller, dinamik bir ekonominin ayrılmaz bir parçası olan fiyatların değişen piyasa koşulları ile ilişkisini ortadan kaldırarak ekonomik etkinsizliğe yol açabileceği düşünülmektedir (Ataç, 1997: 174).

Stagflasyonla mücadele amacıyla vergi temelli gelirler politikası gibi daha esnek bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu politika, vergiler aracılığıyla parasal ücret artışlarını kontrol altına almayı ve buna bağlı olarak fiyat artışlarını sınırlamayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, düşük parasal ücret artışını destekleyen ve uygulayan firmaları ve mükellefleri ödüllendirirken, tersine hareket edenleri cezalandıran bir vergi sistemini önerir. Bu politikanın uygulanmasıyla, enflasyonun kontrol altına alınabileceği ve aynı zamanda istihdam veya üretimde azalma yaşanmadan sağlanabileceği savunulmaktadır (Ulusoy, 2017: 244).

İKİNCİ BÖLÜM

2. COVID-19 İLE MÜCADELEYE YÖNELİK ALINAN TEDBİRLER VE PANDEMİNİN KÜRESEL ETKİLERİ

COVID-19, yakın tarihte yaşanan en büyük küresel sağlık sorunlarından biri olarak dünya genelinde derin etkiler bırakan ve birçok alanı etkileyen bir pandemidir. COVID-19 pandemisi ekonomik, sosyal ve sağlık sistemlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Dünya genelinde toplum sağlığını koruma, virüsün yayılmasını kontrol altına alma ve olumsuz ekonomik etkileri azaltma amacıyla önlemler alınmıştır. İkinci bölümde COVID-19'un tanımına, etkilerine ve alınan önlemlere yer verilmektedir.

2.1. COVID-19 Nedir ve Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Koronavirüs (COVID-19), SARS-COV-2 virüsünün neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır (<https://www.who.int/>). Yeni bir bulaşıcı solunum yolu hastalığı olan COVID-19, 2019 yılında Çin'in Hubei eyaletindeki Wuhan'da ortaya çıkmıştır (Chakraborty ve Maity, 2020: 1). Koronavirüs hastalığı genel olarak, damlacık yoluyla bulaşmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020: 11). Yeni koronavirüs hızla yayılmış ve Çin'de bir salgına ardından dünyanın çeşitli ülkelerinde artan sayıda vaka görülmesine neden olmuştur (Özdemir, 2020: 242). Bu yeni virüs, 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde salgın başlamadan önce bilinmiyordu (Kareemulla vd., 2020: 451).

Koronavirüs hastalığının belirtileri arasında ateş, öksürük, nefes darlığı ve kas ağrısı bulunmaktadır (Çöl ve Güneş, 2020: 1). Bununla birlikte, tat ve koku kaybı, baş ağrısı ve boğaz ağrısı gibi belirtiler de göstermiştir (Işık, 2021: 143). Koronavirüs hastalığının belirtilerinin birçoğu grip ve soğuk algınlığının belirtileri ile benzerlik göstermiştir. Bu nedenle, bir kişinin koronavirüs olup olmadığını doğrulamak için test yaptırması gerekmektedir. Belirtiler virüse maruz kaldıktan sonra 2 veya 14 gün sonra ortaya çıkmış ve hastalık hafif veya şiddetli bir şekilde seyretnmiştir. Ayrıca, enfekte olan bazı kişilerde herhangi bir belirti görülmemiştir (<https://www.unicef.org>). Koronavirüsün kuluçka süresi 14 gün olarak belirtilmiştir (Özdemir, 2020: 243). Bu virüs, tüm yaş grupları ve cinsiyetlerini etkilemiştir. Özellikle 65 yaşın üzerindeki insanlar, hipertansiyon, diyabet ve kronik akciğer hastalıkları (KOA) olanlar risk grubunda yer almıştır. Aynı zamanda ölüme neden olmuştur (Barlas vd., 2021: 3150).

11 Şubat 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yeni koronavirüs hastalığına COVID-19 adı verilmiştir. Aynı kuruluş, 11 Mart 2020 tarihinde virüsün yayılma hızını gerekçe göstererek COVID-19'u pandemi ilan etmiştir (Arslan ve Karagül, 2020: 2). COVID-19 pandemisi hızlı bir şekilde yayıldığından dolayı ülkeler tarafından virüse karşı önleyici tedbirlerin artırılmasını sağlamak için pandemi ilan edilmiştir (TÜBA, 2020: 36).

Genel olarak, pandemilerin insanlık tarihinde önemli sonuçları olmuştur. Pandemiler nedeniyle birçok insan hayatını kaybetmiş ve ülkelere sosyo-ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Pandemilerin sınırları yoktur. Bu nedenle küresel çaba gösterilmeli ve koruyucu önlemler en kısa sürede alınmalıdır (Çetin ve Kara, 2020: 527).

COVID-19 pandemisi ayırt edici özellikleri ile önceki pandemilerden farklılık göstermiştir (Tunalı, 2020: 2) :

- Küreseldir.
- Düşük ve orta gelirli ülkelere özel bir durum değildir.
- Küresel tedarik zincirini etkilemiştir.
- Piyasa arz ve talebi üzerinde yıkıcı etkilere neden olmuştur.

COVID-19 pandemisi, dünya çapında büyük ölçekli can kayıplarına neden olmuştur. Aynı zamanda, etkilenen ülkelere üretim durması, tüketim ve güvenin çökmesi ve artan belirsizliklere borsaların olumsuz tepki vermesiyle büyük bir ekonomik krize de yol açan bir halk sağlığı krizi olmuştur (OECD, 2020b: 2). DSÖ'nün 29 Mart 2023 son güncellemesine göre; dünya genelinde yaklaşık 761.402.282 doğrulanmış vaka ve yaklaşık 6.887.000 sayıda doğrulanmış ölüm gerçekleşmiştir (<https://www.who.int/>). COVID-19 pandemisi, 21. Yüzyılın en önemli sağlık problemi haline gelmiştir. Bu yeni virüs, özellikle sağlık altyapısı yeterince gelişmemiş ülkeler için yüksek risk oluşturmıştır (Barlas vd., 2021: 3150).

2.2. COVID-19 Pandemisinde Küresel Durum

2019 yılının Aralık ayında ilk olarak Çin'de ortaya çıkan ve 27 Mart 2020 tarihi itibarıyla dünyanın hemen hemen tüm ülke ve bölgelerine yayılan yeni bir koronavirüs salgını tespit edilmiştir (Şencan ve Kuzi, 2020: 534). COVID-19, geniş kapsamlı etkileri olan bir küresel olgudur. Bu yeni virüs ile birlikte dünya çapında hemen hemen tüm ülkelerin kamu, ekonomi ve sağlık altyapıları etkilenmiştir. Bu etkilerin büyüklüğü ise ülkelere göre değişiklik göstermiştir (Hadi vd., 2020: 7237).

31 Aralık 2019 tarihinde Çin'de ilk koronavirüs vakası görülmüştür. Koronavirüs kaynaklı ilk ölüm Çin'de 10 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Çin dışında ilk vaka 12 Ocak 2020 tarihinde

Tayland ve Japonya’da görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 30 Ocak 2020 tarihinde ise “Küresel Acil Durum” ilan edilmiştir (TÜBA, 2020: 46). Tablo 1’de 27 Mart 2023 tarihli Worldometer’den alınan COVID-19 virüsüne ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 1: COVID-19 Pandemisi Dünya İstatistikleri (27.03.2023)

Ülkeler	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı	Toplam İyileşen Sayısı
Dünya	683.336.065	6.826.961	656.303.911
Fransa	39.758.764	165.469	39.473.643
Almanya	38.330.941	170.331	38.035.300
Brezilya	37.204.677	699.917	36.249.161
Japonya	33.421.785	73.747	21.715.481
İtalya	25.673.442	188.933	25.345.910
İspanya	13.790.580	120.170	13.638.948
Türkiye	17.042.722	101.492	16.788.849
İran	7.580.858	145.091	7.342.490
Çin	503.302	5.272	379.053
Hindistan	44.705.952	530.837	44.164.815
Avustralya	11.301.219	19.760	11.259.555
Polonya	6.488.375	119.245	5.335.940
ABD	106.102.029	1.153.730	103.792.786

Kaynak: Worldometer, 2023 <https://www.worldometers.info/coronavirus>

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde, en yüksek vaka sayısının 106.102.029 ile ABD olduğu görülmektedir. ABD’yi vaka sayısı olarak Hindistan, Fransa ve Almanya takip etmiştir. Toplam ölüm sayısının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla; ABD, Brezilya ve Hindistan’dır. En düşük toplam ölüm sayısının ise 5.272 ile Çin olduğu görülmektedir. Toplam iyileşen sayısı açısından ise ilk sırada 103.792.786 ile ABD yer almakta ve bu ülkeyi Hindistan ve Fransa takip etmiştir. Söz konusu verilere bakılarak ABD’nin pandeminin merkezi olduğu söylenebilir. Diğer yandan pandeminin ilk çıktığı ülke Çin olmasına rağmen toplam vaka sayısının en fazla olduğu ilk 10 ülke arasında yer almamıştır (Duran ve Acar, 2020: 56; Türk Tabipleri Birliği, 2020: 9).

Tablo 2: Kıtalaraya Göre COVID-19 Pandemisinin Dağılımı (27.03.2023)

Kıtalar	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı	Toplam İyileşen Sayısı
Avrupa	247.637.132	2.028.808	243.243.935
Kuzey Amerika	125.541.413	1.620.617	121.053.023
Asya	215.131.535	1.540.252	199.726.602
Güney Amerika	68.260.252	1.352.127	66.387.589
Afrika	12.808.580	258.645	12.080.164
Okyanusya	13.977.602	26.606	13.822.816

Kaynak: Worldometer (2023), verileri incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 2’de 27 Mart 2023 tarihli Worldometer’den alınan COVID-19 pandemisinin kıtalara göre dağılımı gösterilmektedir. Tablo 2 verileri incelendiğinde, kıtalara göre en fazla COVID-19 vakası, 247.637.132 ile Avrupa kıtasında meydana geldiği görülmektedir. Vaka sayısı bakımından

Avrupa kıtasını Asya ve Kuzey Amerika kıtaları takip etmiştir. Toplam ölüm sayısı açısından ise en fazla ölüm Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya kıtasında gerçekleşmiştir. En düşük ölüm sayısı 26.606 ile Okyanusya kıtasında meydana gelmiştir. Toplam iyileşen sayısına bakıldığında, en fazla iyileşen sayısı 243.243.935 ile Avrupa kıtasında olmuştur. Bu kıtayı Asya ve Kuzey Amerika kıtaları takip etmiştir. Kıtalar arasındaki ölüm ve vaka sayılarının farklı olması, ülkelerin sosyo-ekonomik özelliklerinde, pandeminin ülkelere başlama tarihlerinden, ülkelerin pandemiye karşı almış oldukları tedbirlerden ve sağlık altyapılarından kaynaklanabilmektedir (Türk Tabipleri Birliği, 2020: 8).

COVID-19 pandemisini kontrol altına alabilmek için (Çetin ve Kara, 2020: 532):

- Koordinasyon sağlanmalı ve ülkeler arasında bilgi akışı sağlanmalıdır.
- Sağlık sistemleri güçlendirilmelidir.
- Toplum bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

Sonuç olarak, COVID-19 hemen hemen tüm ülkeleri kapsayan küresel bir tehdit haline dönüşmüştür. Bu nedenle, ülkeler COVID-19 ile bağlantılı hasarı azaltmak ve virüsün küresel yayılımını sınırlandırmak için halk sağlığı ve enfeksiyon kontrol önlemleri almışlardır (Chakraborty ve Maity, 2020: 5).

2.3. Pandemiye Yönelik Alınan Önlemler

COVID-19 Pandemisi, dünya çapında hızla yayılmış ve küresel halk sağlığı için bir tehdit oluşturmıştır. Bu nedenle, bu virüsün yayılımını önlemek için kontrol önlemleri alınmıştır (Shen vd., 2020: 1). COVID-19 için onaylanmış bir tedavi yöntemi bulunmadığı için yayılmasını önlemek önemlidir. COVID-19 hastalığı hafif olan doğrulanmış vakaların evde izolasyonu önerilmiştir. Hastalardan cerrahi maske takmaları ve hijyen kurallarına uymaları istenmiştir (Singhal, 2020: 284). Ayrıca, Tablo 3'te COVID-19 pandemisini önleme ve kontrol önlemleri gösterilmektedir.

Tablo 3: COVID-19 Pandemisini Önleme ve Kontrol Önlemleri

Maske Kullanmak
Sosyal Mesafe Kurallarına Uymak (1.5 metrelik fiziksel mesafe)
Hijyen Kurallarına Uymak
Kalabalık Ortamlardan Uzak Durmak
Temaslı Kişileri Gözlemleme
Belirti Gösteren Kişilerin Test Yaptırması
Kapalı Alanların Düzenli Olarak Havalandırılması
Aşılama Yapılması
Doğru Bilgi ve Veri Paylaşımı ile Etkili Saha Çalışmaları
Karantina Önlemleri

Kaynak: Güner vd., 2021: 3230.

Tablo 3’te ifade edilen önlemler doğrultusunda COVID-19 Pandemisinin enfeksiyon riski ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri azalmıştır (Coccia, 2021: 435). Genel olarak değerlendirildiğinde erken tarama, tanı, izolasyon ve tedavi virüsün daha fazla yayılmasını önlemek için gereklidir (Güner vd., 2020a: 571). COVID-19’un yayılmasını kontrol altında tutmak, sağlık sistemi üzerinde aşırı bir yük oluşmasını önlemiştir.

2.3.1. Pandemiye Karşı Dünya Geneline Alınan Önlemler

COVID-19 pandemisi, 2019 yılında Çin’de başlamış ve Avrupa, Asya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Afrika’daki birden fazla ülkeye yayılmıştır (Ahmed, 2020: 1). Genel olarak Asya ülkeleri COVID-19’un çıkış noktası olan Çin’e olan yakınlıklarından dolayı ve geçmişte yaşamış oldukları SARS virüsü tecrübelerinin de katkısıyla hızlı bir şekilde önlem almışlardır. Örneğin, Güney Kore, Singapur ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkeleri geçmişte yaşamış oldukları (SARS ve MERS) virüslerinden edinmiş oldukları tecrübeleri kullanarak hızlı bir şekilde müdahalede bulunup sürekli test yapmışlar, vakaları izlemişler ve bu doğrultuda sıkı karantina önlemleri uygulamışlardır. Fakat özellikle Avrupa ve ABD’nin salgın tehlikesine karşı önlem almakta geç kalmaları virüsün daha hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur (Gür vd., 2020: 53-54). Ayrıca, ülkeler karantina önlemleri söz konusu olduğunda, hem önlemlerin sıklığı hem de kullanılan önlemlerin türü açısından farklı stratejiler benimsemişlerdir. Örneğin İtalya, ülke içi hareket kısıtlamaları, okul ve iş yerlerinin kapatılması, kamu toplantılarının yasaklanması, evde kalma uygulaması şeklinde sıkı kontrol önlemlerine başvurmuştur. Diğer taraftan İsveç, okulları açık tutmuş, 50’den az insan kalabalığı için halka açık toplantılara izin vermiş ve açık restoran bırakmıştır (Deb vd., 2021: 2).

Dünya, son yüz yılın en kötü salgın krizini yaşamıştır. 2020 yılı Nisan ayı ortalarına kadar, dünyadaki ülkelerin %80’inden fazlası, hastalığın yayılmasını kontrol altına alabilmek için sıkı koruma önlemleri uygulamıştır (Loayza, 2020: 1). Bu önlemlerin arasında okulların kapatılması, kamu toplantılarına yasaklar, sağlık tesislerine acil yatırımlar, sosyal refahı sağlamaya çalışma ve temas takibi yer almıştır (Hale vd., 2021: 529). Ayrıca, çoğu ülke ve bölgede hastalığın yayılmasını yavaşlatmak için seyahat kısıtlamaları ve sosyal mesafe önlemleri benimsenmiştir (Huang ve Saxena, t.y.: 1). Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra, aşağıda COVID-19 pandemisinden etkilenen bazı ülkelerin aldığı önlemlere ver verilmiştir.

Çin: COVID-19’un ilk ortaya çıktığı ülke olan Çin’in Hubei eyaletinde sıkı karantina tedbirleri uygulanmıştır. Toplu taşıma sistemleri, iş yerleri, ibadethaneler, okullar ve çok sayıda kurum kapatılmıştır. Spor müsabakaları gibi toplu etkinlikler iptal edilmiştir. Sosyal güvenlik prim ödemeleri ve vergi ödemelerinde erteleme imkânı getirilmiştir. Çin’in milli gelirinin %9.3’üne karşılık gelen yaklaşık 183.000.000.000 Dolar mali destek paketleri açıklanmıştır. Vuhan’daki stadyumlar karantina merkezleri haline dönüştürülmüş ve ivedilikle çok sayıda hastane inşa

edilmiştir. Her haneden belli sayıda kişiye sadece hayati ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için dışarıya çıkılmasına izin verilmiştir. Şinhua ajansı tarafından Çin’de uygulanan karantina önlemlerini ihlal eden kişilerin 3 ila 7 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılacağı bildirilmiştir (Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), 2020a: 9; <https://www.bbc.com>). Çin’de özellikle Pekin yönetiminin zorla karantina, bilgi akışının engellenmesi ve dijital kontrol gibi katı önlemleri ve bu önlemlere halkın uyması salgının kontrol altına alınmasına katkısı olmuştur (Gür vd., 2020: 54).

İtalya: İtalya, 12 Mart 2020 tarihi itibarıyla Çin dışında COVID-19 vakasının en fazla görüldüğü ülke olmuştur. Bu nedenle İtalya, COVID-19 ile mücadeleye karşı önlemlerini kademeli bir şekilde artırmıştır. İlk olarak 11 kasabaya giriş ve çıkışı yasaklanmış ve bazı festivalleri ertelenmiştir. Daha sonra 16.000.000 kişinin yaşamakta olduğu İtalya’nın kuzey bölgeleri karantinaya alınmıştır. Spor müsabakaları ertelenmiş ve seyahatler kısıtlanmıştır. İtalya’da alınan bu önlemlere rağmen vaka ve ölüm sayıları atmaya devam etmiştir. Bunun üzerine gerekçesi olmadan veya hayati ihtiyaç haricinde dışarıda bulunanlara cezalar kesilmeye başlanmıştır (<https://www.bbc.com>).

ABD: ABD, COVID-19’un başlangıcından itibaren salgının merkezi haline gelmiştir. ABD gerek vaka sayısının gerekse ölüm sayısının yüksek olması ile COVID-19’dan en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur (Karakaya, 2022: 40). Ülke genelinde büyük şirketler çalışanlarını evden çalışmaya yönlendirmiştir. Ülke çapındaki futbol, hokey ve basketbol maçları ertelenmiştir. Orlando’da gerçekleştirilecek olan küresel sağlık konferansı iptal edilmiştir (<https://www.bbc.com>). Avrupa’ya ve Avrupa’dan ABD’ye olan seyahatler durdurulmuştur. Gerekli olmadıkça sokağa çıkmamama çağrısı yapılmıştır. 27 Mart 2020 tarihinde Başkan Trump tarafından onaylanarak yürürlüğe giren 2.200.000.000.000 Dolarlık teşvik paketi hazırlanmıştır. Paketin içerisinde genel olarak; işsizlik ödeneği, tek seferlik nakit ödemeler, küçük işletmeler için kredi sağlanması, sağlıkla alakalı harcamalar yer almıştır (TİM, 2020a: 10).

İngiltere: İngiltere, COVID-19 pandemisinin başlangıcında sürü bağışıklığı politikası uygulamıştır. Bu politika olumsuz sonuçlara neden olmuş ve salgın kontrolden çıkmıştır (Karakaya, 2022: 37). COVID-19 belirtilerini gösteren kişilerin 7 gün boyunca evlerinden çıkmamaları istenmiştir. Sosyal etkileşimlerin azaltılması çağrısı yapılmıştır. İngiltere Merkez Bankası reel sektöre destek amacıyla 30.000.000.000 Dolarlık fon sağlamıştır. Firmaların vergi borçları 3 ay süreyle ertelenmiştir. İngiltere milli gelirinin yaklaşık %4’üne tekabül eden toplam 90.000.000.000 Poundluk destek paketleri açıklanmıştır (TİM, 2020a: 11; <https://www.bbc.com>).

Güney Kore: Güney Kore, COVID-19 pandemisinin olumsuz etkilerini azaltmak için hızla müdahalede bulunmuş ve önlemler almıştır (Karakaya, 2022: 46). 100.000.000.000.000 Wonluk mali destek paketi açıklanmıştır. Güney Kore, 2020 yılında mahkemelerini ve parlamentosunu kapatmıştır. Ülkede konser gibi çok sayıda etkinlik iptal edilmiştir. Güney Kore’de, diğer

lkelerden farklı olarak COVID-19 hastalığı tespit edilen herkese bir ip takılmış ve hastaların nerede oldukları internet ortamında çevrim içi harita ile yayımlanmıştır. Böylece bu harita ile halkın, enfekte olmuş kişilerden uzak durması imkânı sağlanmıştır. Alınan nlemler neticesinde ülkede günlük vaka sayısı azalmaya başlamıştır (TİM, 2020a: 14; <https://www.bbc.com>).

Namibya: Namibya’da COVID-19 pandemisi nedeniyle işini kaybeden çalışanları desteklemek için “Acil Durum Gelir Hibesi” uygulanmıştır. Bu uygulama, kayıt dışı veya kayıtlı sektörlerde işlerini kaybeden kişilere bir defaya mahsus 750 Namibya Doları demesidir. Turizm, inşaat ve havacılık gibi COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenen sektörler için “İşveren cret Teşvik Programı” benimsenmiştir (<https://ww1.issa.int/>).

Türkiye: COVID-19’un dünya genelinde çok hızlı yayılması sonucunda Türkiye’de de bir takım önlemler alınmaya başlanmıştır (Işık Erol, 2020: 222). 6 Ocak 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından COVID-19 ile ilgili bir operasyon merkezi oluşturulmuştur. Bu merkezde, dünya genelinde COVID-19 ile ilgili gelişmeler anlık olarak takip edilmiştir.10 Ocak 2020 tarihinde “Koronavirüs Bilim Kurulu” oluşturulmuştur. 14 Ocak 2020 tarihinde ise “2019-nCoV Hastalığı Rehberi” hazırlanmıştır. Çin’den gelen uçuşlarda tüm yolcular termal kamera ile taranmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, t.y.: 74-75). Yaklaşık olarak 2.100.000.000 düşük gelirli ailelere 1000 TL tutarında nakdi yardım yapılmıştır. 18 Mart 2020 tarihinde “Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi” açıklanmıştır. Bu paket kapsamında alınan önlemlerden bazıları şu şekildedir (TİM, 2020b: 2-4; Işık Erol, 2020: 222-223) :

- Kısa alışma deneği uygulanmış,
- Esnek ve uzaktan çalışma modelleri benimsenmiş,
- İ Havayolu Taşımacılığı’nda KDV oranı %18’den %1’e indirilmiş,
- COVID-19’dan olumsuz etkilenen firmaların banka kredilerinin anapara ve faiz ödemeleri 3 ay ertelenmiş,
- En düşük emekli maaşı 1500 Türk Lirasına ıkartılmış,
- İhtiyaç sahibi ailelere ek nakit yardımlar yapılmıştır.

Dünya genelinde çoğu lke, COVID-19’un pandemi olarak ilan edilmesiyle birlikte kendi önlemlerini almaya başlamışlardır. COVID-19 pandemisine karşı mücadelede ana strateji, halk sağlığı önlemleri ile vaka sayısını azaltarak sağlık hizmetlerine olan yoğun talebi önlemek olmuştur. Aynı zamanda, COVID-19’u önlemede en önemli stratejilerden biri aşının geliştirilmesi ve yaygın kullanımı olmuştur (Barlas vd., 2021: 3156). Genel olarak değerlendirildiğinde, dünya genelinde pandemi ile mücadelede benzer önlemler uygulanmış olsa da, ülkeler arasında sağlık altyapısı ve müdahale usulleri açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır (Gr vd., 2020: 54).

2.3.2. Pandemi İle M¼cadelede Alınan Ekonomik Önlemler

COVID-19 pandemisi, küresel bir sağlık krizine neden olmasının yanı sıra küresel bir ekonomik krize de neden olmuştur (National Treasury, 2020: 2). COVID-19, ekonomik alanda da etkisini hissettirmiştir. COVID-19'un kontrol altına alınabilmesi için alınan sokağa çıkma yasakları kapsamında birçok iş yeri kapanmıştır. Bu durumun neticesinde işten çıkarılanlar devlet tarafından ayrılan fonlar ile desteklenmiştir. Bununla birlikte, hukuki düzenlemeler kapsamında işten çıkarmalar bir süreliğine ertelenmiştir (Karadağ, 2020: 2).

COVID-19 ile mücadelede uygulanan kısıtlama önlemleri ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, devletlerin pandemiyle mücadelede sadece sağlık boyutu ile ilgili değil aynı zamanda pandeminin ekonomik açıdan olumsuz etkilerine karşı da önlemler alınması gerekmiştir (Yılmaz, 2020: 23). Bu doğrultuda halk sağlığı kontrol önlemlerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmek ve kamu refahını sağlamak için dünya genelinde devletler tarafından ekonomik önlemler benimsenmiştir. Ekonomik önlemler, genişlik ve kapsam bakımından ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak hane halklarını ve firmaları hedef almıştır (Brodeur vd., 2020: 38). Devletler tarafından alınan ekonomik önlemler şu şekilde özetlenebilir (Yılmaz, 2020: 25-26):

- Vergi ertelemeleri,
- Pandemiden olumsuz etkilenen işletmelere kredi veya nakit desteği,
- İşsizlik ödemeleri,
- Doğrudan nakit desteği,
- Faiz indirimleri,
- Reel ekonomiye yönelik likidite sağlanması şeklindedir.

Tablo 4: COVID-19 Pandemi Döneminde Alınan Bazı Ekonomik Önlemler

Ülkeler	İşten Çıkarma Yasağı	Emeklilere Maaş Artışı	Sağlık Çalışanlarına Ek Ödeme	Özel Sektör İçin Vergi Erteleme İmkânı	Kamu Bankaları ile Kredi Desteği	İhtiyaç Sahibi Ailelere Finansal Destek
Türkiye	√	√	√	√	√	√
ABD				√		√
İspanya	√			√	√	√
İtalya	√					√
Fransa	√		√	√	√	√
Almanya	√		√	√	√	√
İngiltere				√		√
Çin				√	√	√
İran			√	√	√	√
Belçika			√	√		√
Brezilya	√					√
Rusya		√	√	√	√	√
Kanada			√	√		√
Hollanda			√	√	√	√
İsviçre			√	√	√	√
Portekiz			√			√
Avustralya			√	√	√	√
Hindistan				√		√
İrlanda			√	√		√
İsrail			√			√

Kaynak: Babaoğlu ve Kulaç, 2022: 122.

Tablo 4’te COVID-19 pandemi döneminde ülkelerin aldığı bazı ekonomik önlemler gösterilmektedir. Tablo 4 incelendiğinde ülkeler, ekonomik önlemler açısından ağırlıklı olarak özel sektör için vergi erteleme imkânı, kamu bankaları aracılığıyla kredi desteği ve ihtiyaç sahibi ailelere finansal desteğe yer vermiştir. Pandemi sürecinde ihtiyaç sahibi ailelere yapılan finansal destek tabloda yer alan ülkelerin tamamında yer verilmiştir. Emekliler için maaş artışına ise sadece Türkiye ve Rusya’da yer verilmiştir. Ayrıca, alınan bu ekonomik önlemlerin yanı sıra ülkeler tarafından bir takım ekonomik destek paketleri açıklanmıştır. Aşağıda seçilmiş bazı ülkelere açıklanan ekonomik destek paketleri ifade edilmektedir.

ABD: ABD’de COVID-19 ile mücadele etmek ve aşı geliştirebilmek için yaklaşık olarak 8.300.000.000 Dolar tutarında harcama paketi imzalanmıştır. ABD Merkez Bankası Fed, pandemi ile mücadelede finansal piyasaları desteklemek amacıyla finansal sisteme 1.500.000.000.000 Dolar likidite sağlamıştır. ABD Senato’su tarafından 26 Mart’ta pandemi ile mücadele için 2.000.000.000.000 Dolar tutarında kurtarma paketi onaylanmıştır. Paket içeriğinde; ABD halkına kişi başı 1200 Dolar nakit desteği, KOBİ’lere yardım, işsizlik sigortasına fon sağlanması ve sağlık harcamalarının artırılması yer almıştır (Gür vd., 2020: 142).

İtalya: COVID-19 ile mücadele için 25.000.000.000 Avroluk destek paketi açıklanmıştır. Tüm borç ödemeleri pandemi boyunca ertelenmiş ve gerekli olmayan sektörlerin üretimleri durdurulmuştur (TİM, 2020a: 9). Pandemiye karşı hükümet, vergi ödemelerinin ertelenmesi ve işletmelere yönelik mali yardım önlemlerini içeren teşvik paketi açıklanmıştır. Ayrıca, paketin içeriğinde kredi destekleri ve sağlık sisteminin güçlendirilmesi de yer almıştır. Bu paket 25.000.000.000 Avro tutarındadır. Hükümet, pandemi ile etkin mücadele için işletmelere yönelik 400.000.000.000 Avro ilave paket açıklamıştır. Paket küçük, orta ve büyük işletmeleri kapsamaktadır. Paketin yarısı iç piyasada yarısı da ihracat için kullanılmıştır (Gür vd., 2020: 143).

Polonya: Polonya, COVID-19 pandemisi ile mücadele için ülke milli gelirinin yaklaşık %9'una karşılık gelen 52.000.000.000 Dolar tutarında bir teşvik paketi açıklamıştır. Açıklanan pakette kredi garantileri, sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesi ve işgücü piyasasının korunması yer almıştır (Gür vd., 2020: 144).

Almanya: Almanya Ulusal Kalkınma Bankası (KfW) tarafından zor durumda bulunan şirketlere kredi desteği sağlanmıştır. Paketin içeriğinde, büyük şirketlere faizsiz kredi, borçlarını ödemede riskli bulunan şirketler için 400.000.000.000 Avro tutarında kredi yer almıştır. Ayrıca hükümet, çalışanların işten çıkarılmalarını önlemek için 10.000.000.000 Avro fon ayırmıştır (Gür vd., 2020: 143).

Çin: COVID-19 pandemisinin başlangıç merkezi olan Çin'de alınan ekonomik önlemler ise yaklaşık olarak 2.600.000.000.000 Yuanla milli gelirinin %2.5'ine denk gelmiştir. Bu önlemler (Yılmaz, 2020: 33):

- Pandeminin önlenmesi,
- Pandeminin kontrol altına alınması,
- Tıbbi ekipman üretimi,
- İşsizlik sigortası ödemelerinin yapılması,
- Vergi indirimleri ile sosyal güvenlik primlerinden feragat edilmesi,
- Acil durum sisteminin iyileştirilmesini içermiştir.

Türkiye: Türkiye'de, COVID-19 pandemisi ile ekonomik açıdan mücadele konusunda ilk olarak 100.000.000.000 TL'lik bir ekonomik paket açıklanmıştır. Bu paketin, ülke milli gelirinin %1.5'lik kısmı mali önlemlerden, milli gelirin %0.5'lik kısmı ise Kredi Garanti Fonu limitinin 25.000.000.000 Türk Lirasından 50.000.000.000 Türk Lirasına artırılmasından oluşmaktadır. Bu paketin içeriği şu şekildedir (Yılmaz, 2020: 34-35):

- İhtiyaç sahibi ailelere nakit desteği,
- Kısa çalışma ödeneğinin uygulanması,
- Gelir ve kurumlar vergisinin beyanname verme sürelerinin ertelenmesi,

- Pandemiden etkilenen çalışanlara devlet desteği sağlanması,
- Çalışanların 3 ay süreyle işten çıkarılmaları yasaklanmıştır.

Ayrıca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, faiz indirimleri ile kredi maliyetlerini ve ihracatı desteklemek amacıyla reeskont kredilerinin faiz oranını düşürmüştür (Yılmaz, 2020: 35).

Alınan önlemler göz önünde bulundurulduğunda, her ülke kendi ihtiyaçları ve imkânları doğrultusunda ekonomik önlemler olarak COVID-19 pandemisinin ekonomilerine olan olumsuz etkilerini azaltmaya çalışmışlardır. Alınan ekonomik önlemlerde ağırlıklı olarak kredi desteği yer almıştır. Bununla birlikte finansal piyasalara ve vatandaşlara nakit akışının sağlanması da ekonomik önlemler arasında yer almıştır (Yılmaz, 2020: 35). Bu önlemler, ekonomik daralmayı hafifletmek için uygulanmıştır (Gölçek, 2023: 229).

2.3.3. Pandemi İle Mücadelede Alınan Mali Önlemler

COVID-19 pandemisi küresel ekonomide bir durgunluğa neden olmuştur (World Bank Group, 2021a: 5). Pandemi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik durgunluğa karşı ülkeler para ve maliye politikası önlemleri almaya başlamışlardır (Tosunoğlu ve Kasal, 2020: 40). Bu kapsamda çoğu ülke, işletmelere ve hane halkına finansal destek sağlamak ve sağlık sektörünün pandemiyle mücadele kapasitesini artırmak için mali önlemler uygulamışlardır (World Bank Group, 2021b: 8).

Dünya genelinde ülkeler, mali önlemler açısından öncelikle sağlık harcamalarını ve gelir transfer ödemelerini artırmışlar ve pandemiden kaynaklanan işsizliği azaltabilmek için ücret sübvansiyonları uygulamışlardır (Teuişan ve Plescaci, 2022: 43). Böylelikle gelir transfer ödemeleri ile tüketim desteklenmiş ve minimum hayat standardı sağlanmıştır. Gelir transfer ödemeleri özellikle düşük gelirli ailelere yapılmıştır. COVID-19 pandemisinden etkilenen şirketler için ücret sübvansiyonları uygulaması ise, kademeli iflasları ve büyük kapsamlı işten çıkarmaları önlemede yardımcı olmuştur (Şanver, 2021: 71). Genel olarak alınan mali önlemler ise şu şekilde ifade edilebilir (EY, 2020: 8):

- Vergi beyanname ertelemeleri,
- Nakit destekler,
- KDV indirimi,
- Düşük faizli krediler,
- Sağlık sektörüne fon aktarımları,
- Kurumlar vergisi indirimi,
- İşletmeler için vergi ertelenmesi,
- Pandemiden etkilenen sektörlerle doğrudan destekler olarak sıralanabilir.

Tablo 5: Seçilmiş Ülke Ekonomilerinde Açıklanan Mali Önlemler

Mali Önlemler	Gelişmiş Ülke Ekonomileri							Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri				
	ABD	Japonya	Almanya	Fransa	İtalya	İspanya	Birleşik Krallık	Brezilya	Çin	Meksika	Rusya	Güney Afrika
Sağlık Sektörünü Destekleyici önlemler	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Hane halkını Destekleyen Önlemler												
Transfer Ödemeleri ¹	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√
Diğer İşgücü Gelir Destekleri ²	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√
Ücret Sübvansiyonları	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√
Vergi İndirimleri	√	√	√	√		√			√		√	√
Vergi Ertelemeleri	√	√	√		√	√	√			√		√
Firmaları Destekleyici Önlemler												
Vergi Ertelemeleri	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Likidite Desteği ³	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Vergi İndirimleri	√	√	√		√	√	√	√	√		√	
Transfer Ödemeleri		√	√	√	√		√		√		√	√
1. Etkilenen hanelere yapılan nakdi ve aynı transferleri içermektedir. 2. Uzatılmış işsizlik ve hastalık izni yardımlarını içermektedir. 3. Öz sermaye enjeksiyonları, varlık alımları, krediler ve borç varsayımları veya devlet garantileri ve koşullu yükümlülükler gibi bütçe dışı tedbirleri içermektedir.												

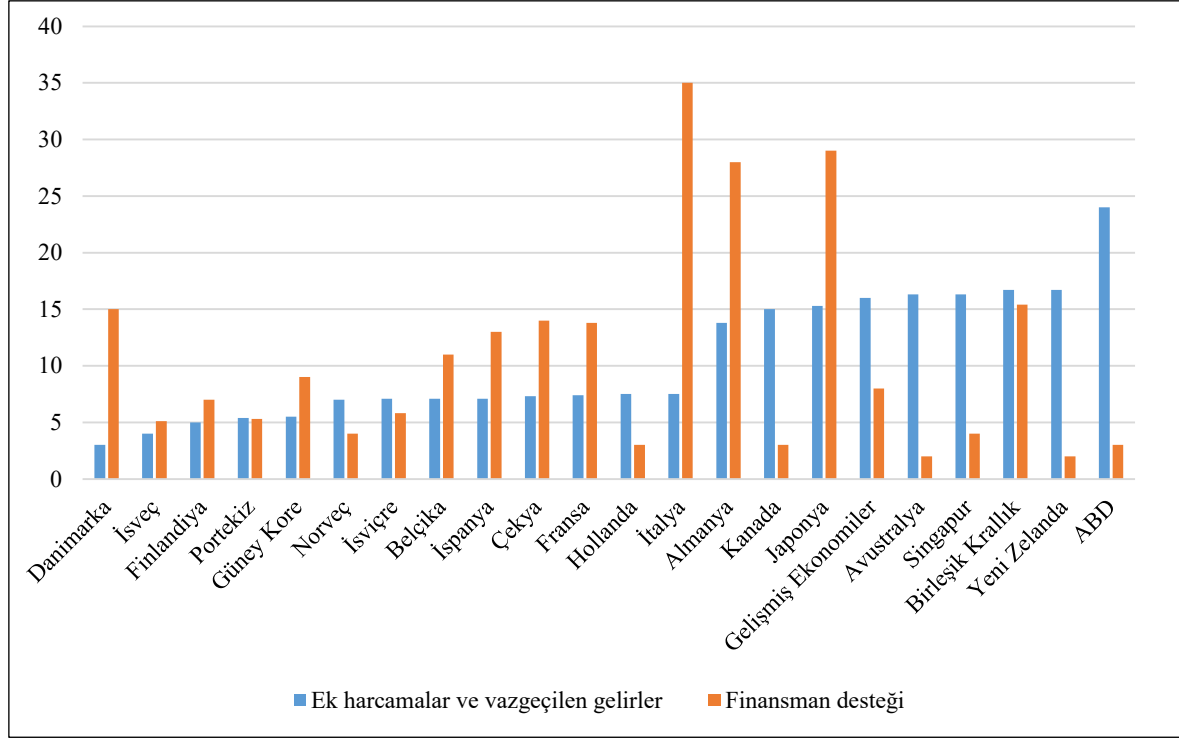
Kaynak: Congressional Research Service, 2021a: 18.

Tablo 5’te seçilmiş ülke ekonomilerinde açıklanan mali önlemler gösterilmektedir. Tablo 5’te belirtildiği gibi, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerdeki merkezi hükümetler, programların büyüklüğü ve kapsamı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte sağlık sektörüne, hane halklarına ve firmalara destek sağlamak için çeşitli mali önlemler uygulamışlardır. Bu önlemler genel olarak, bireyler ve işletmeler için vergi indirimleri ve vergi ertelemelerini, işsizlik sigortasının genişletilmesi de dâhil olmak üzere bireylere ücret ve gelir desteklerini ve işletmelere yapılan diğer ödemeleri içermektedir (CRS, 2021a: 17). Tablo 5 incelendiğinde gelişmiş ülke ekonomilerinde mali önlemlerin daha geniş kapsamlı olduğu ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ise bazı mali önlemlere yer verilmediği görülmektedir. Örneğin, Japonya ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerde mali önlemler geniş kapsamlı uygulanmıştır. Bununla birlikte Brezilya ve Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde ise bazı mali önlemlere yer verilmemiştir.

Açıklanan mali önlemlerin temel hedefi gelir kayıplarının telafi edilmesi ve nakit akışının sağlanmasıdır (OECD, 2020a: 5; Susam, 2020: 130). Aynı zamanda mali önlemlerin sağlık sektörünü, hane halkını ve işletmeleri COVID-19 pandemisinin olumsuz etkilerine karşı destekleme hedefi de bulunmaktadır. Ülkeler vergi, harcama önlemleri ve krediler de dâhil olmak üzere mali araçları kullanarak bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışmışlardır (World Bank Group, 2021b: 12). Mali önlemlerin büyüklüğü ve kapsamı ülkelerin mali kapasitelerine göre farklılık

göstermiştir (Susam, 2020: 130). Bu kapsamda aşağıda mali önlemlerin ülkelerin GSYH'nın içerisindeki yüzdesel payları gösterilmektedir.

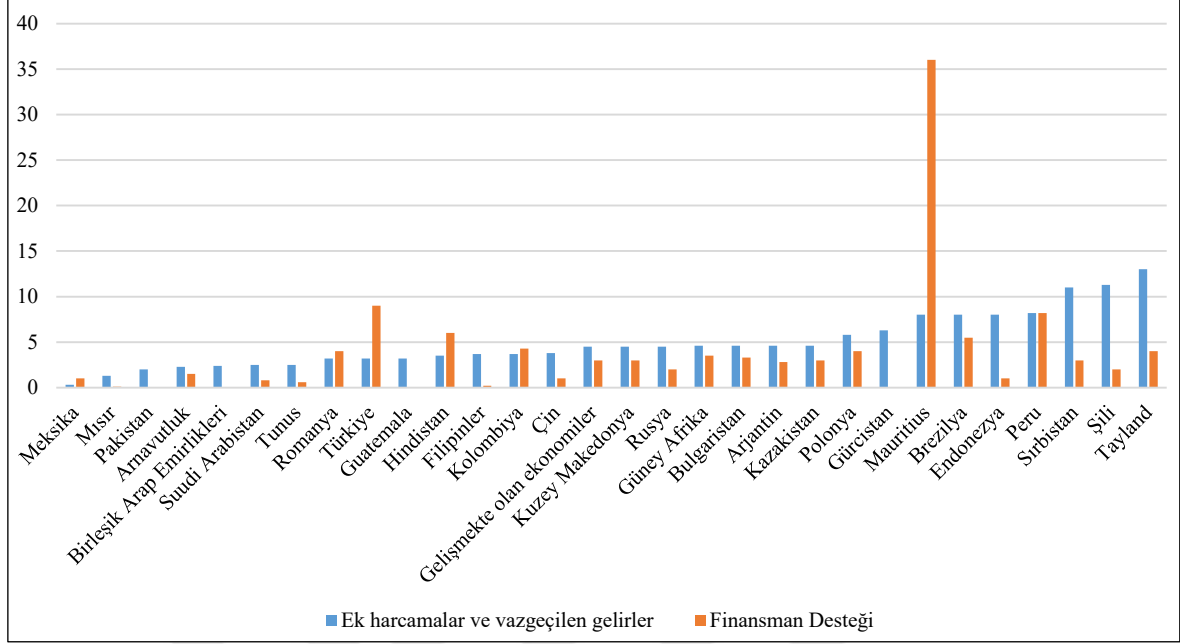
Grafik 1: Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Mali Önlemler, 2020 (% GSYH)

Kaynak: IMF, 2021b Database of Fiscal Policy Responses To COVID-19 <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>

Grafik 1’de 2020 yılında gelişmiş ülkelerde uygulanan mali önlemlerin ülkelerin GSYH içerisindeki yüzdeleri gösterilmektedir. Grafik 1’den görüleceği üzere gelişmiş ülkelerde daha çok finansman desteği önlemine yer verilmiştir. Nitekim İtalya, Almanya ve Japonya’da finansman desteğine önemli ölçüde pay ayrılmıştır. Sırasıyla %35, %28 ve %29 oranında pay ayrılmıştır. Salgının merkez üssü olan ülkelerden biri olan ABD’de de ise harcama önlemlerine daha çok yer verilmiştir.

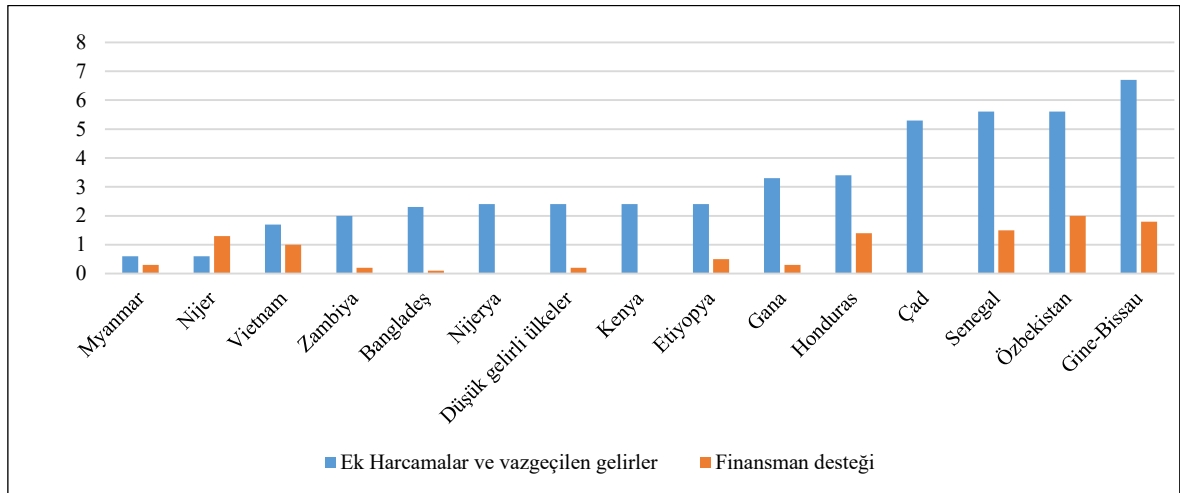
Grafik 2: Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Mali Önlemler, 2020 (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2021b Database Of Fiscal Policy Responses To COVID-19 <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>

Grafik 2’de 2020 yılında gelişmekte olan ülkelerde 2020 yılında uygulanan mali önlemlerin ülkelerin GSYH içerisindeki yüzdeleri gösterilmektedir. Grafik 2’den görüleceği üzere gelişmekte olan ülkelerde ağırlıklı olarak harcama önlemlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Mauritius’da %36 gibi yüksek bir oranda finansman desteğine yer verilmiştir. Türkiye’de de finansman desteğine harcama önlemlerine göre daha çok yer verilmiştir.

Grafik 3: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Mali Önlemler, 2020 (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2021b Database of Fiscal Policy Responses To COVID-19 <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>

Grafik 3'te 2020 yılında düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerde uygulanan mali önlemlerin ülkelerin GSYH içerisindeki yüzdeleri gösterilmektedir. Grafik 3'ten görüleceği üzere düşük gelirli ülkelerde daha çok harcama önlemlerine yer verilmiştir. Nijerye, Kenya ve Çad gibi ülkelerde finansman desteğine hiç yer verilmemiştir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre mali önlemlerin GSYH içerisindeki payları artış göstermiştir. Mali desteğin boyutu, gelişmiş ülkelerde düşük gelirli gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek olmuştur (Alberola vd., 2021: 461). Gelişmiş ülkeler 2020'de GSYH'nın yaklaşık olarak %15 ila %35'ini toplam mali önlemler için harcarken, bu rakam gelişmekte olan ülkelere ise yaklaşık olarak %5 ve düşük gelirli gelişmekte olan ülkelere ise yaklaşık olarak %2,4'tür. Gelişmiş ülkelerde mali önlemlerin GSYH içerisindeki payının yüksek olması, milli gelirden daha çok pay ayrıldığını göstermiştir. Örneğin gelişmiş ülkelere birisi olan İtalya'da milli gelirden yaklaşık %35 oranında finansman desteği için önemli ölçüde pay ayrılmıştır. Finansman desteği, kamu garantileri ve kredilerden oluşmuştur. Kredi desteği ve garantiler, kamu harcama araçlarına alternatif olarak piyasaya sunulan likiditelerdir. Bu likiditeler ile piyasada para akışının kesintiye uğramaması amaçlanmıştır. Gelişmiş ülkelere çoğunlukla kredi gibi finansman desteği önlemleri uygulanmış, düşük gelirli gelişmekte olan ülkelere ise ağırlıklı olarak harcama önlemleri uygulanmıştır. Bu durumun nedeni, düşük gelirli ülkelerin mali gücünün yetersiz olması ve piyasanın borçlanma gücünün görece olarak daha az olmasıdır (Kabayel ve Doğan, 2021: 41-53).

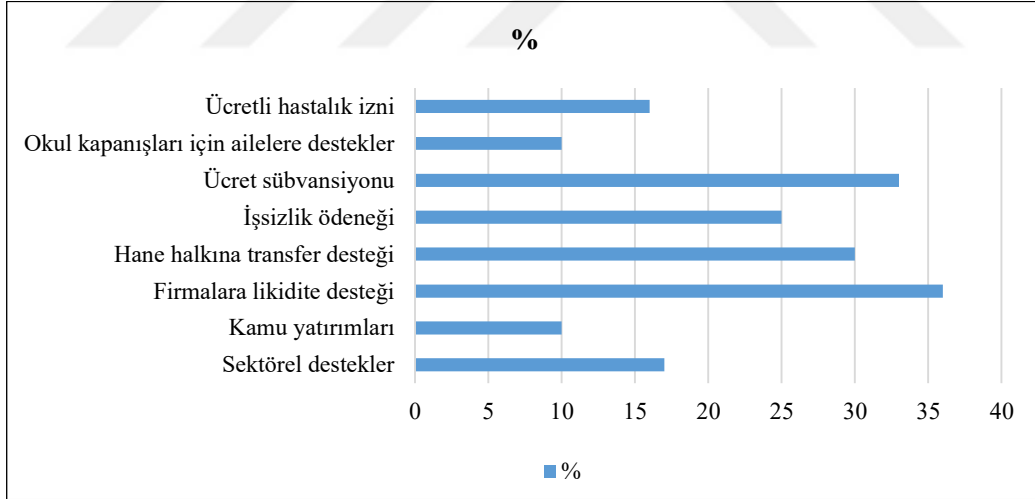
Ülkeler, mali önlemleri genel olarak maliye politikasının temel araçlarından olan kamu gelirleri ve kamu harcamaları üzerine kurmuşlardır. Kamu gelirlerinden özellikle vergiler ile ilgili önlemler benimsenmiştir (Akbaş Akdoğan, 2020: 715). Maliye politikası önlemleri, pandemiyle mücadele için alınan kısıtlayıcı önlemler nedeniyle ortaya çıkan ekonomik daralmaların negatif etkilerinin azaltılmasında önemli rol oynamıştır (Çalışkan ve Dayıoğlu Erul, 2021: 46).

Kamu Harcama Önlemleri: COVID-19 ile mücadele kapsamında kamu harcama önlemleri açısından, öncelikle toplumdaki kişilerin sağlığının korunması amacıyla sağlık alanına yönelik harcamalar yapılmıştır. Bu kapsamda ücretsiz maske dağıtımı, yeni sağlık personeli alımı ve sağlık personellerine ilave ödemelerin yapılması gibi kamu harcamaları yapılmıştır. Bununla birlikte hane halkına nakit desteği ve sigortasız kişilere tıbbi destek de kamu harcamaları aracılığıyla yapılmıştır (Akbaş Akdoğan, 2020: 715). Benzer şekilde, pandemiden olumsuz etkilenen sektörlerdeki yer alan şirketlere ve KOBİ'lere yönelik finansman desteği sağlanmıştır. Böylece pandemiden olumsuz etkilenen sektörlerin ve işletmelerin faaliyetlerine devam etmesi sağlanarak, ekonomide yaşanan arz sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, pandemi nedeniyle işini kaybetmiş çalışanlara işsizlik ödeneği verilmiş veya çalışanların işten çıkarılmasını önlemek amacıyla kısa çalışma ödeneği uygulanmıştır. Bu bağlamda istihdam desteği verilerek, işverenlere destek sağlanmıştır. Alınan bu kamu harcama önlemleri sayesinde pandeminin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri minimize edilmeye çalışılmıştır (Kısa, 2021: 104).

Fransa, Kore, Singapur, Japonya, İspanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde hükümetler, işçilere ve firmalara maaş sübvansiyonları ve transferlerin yanı sıra COVID-19 kaynaklı hasta olan, kendini izole eden veya okul kapanmaları sırasında çocuk bakımı için evde kalmak zorunda olanlara devlet tarafından finanse edilen ücretli hastalık ve aile izni sağlanmıştır. Diğer taraftan, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD’de düşük gelirli hanelere sağlanan nakit transferleri ve işsizlik ödemeleri geçici olarak artırılmış ve süresi uzatılmıştır. Örneğin Almanya, işverenlerin sosyal güvenlik katkı paylarını karşılayarak, düşük saatlerde istihdamı sürdüren şirketlere sübvansiyonları genişletmiştir (IMF, 2020b: 15-16). Bu kapsamda Almanya’da kısa çalışma ödeneği de uygulanmıştır (Polat, 2022: 205).

İtalya, işten çıkarılanlara gelir desteği sağlamak için ücret fonunu genişletmiştir. Kore, Singapur ve ABD’de pandemiden en çok olumsuz etkilenen sektörlerdeki yer alan işletmelere geçici doğrudan sübvansiyonlar sağlanmıştır. Çin’de kamu harcamaları, özellikle kamu sağlığı hizmetleri, işsizlik ödenekleri ve daha geniş sosyal güvenlik ağı üzerinde ön plana çıkmıştır (IMF, 2020b: 16). Aşağıda Grafik 4’te IMF’ye üye ülkelerin mali önlemlerinin içerisinde yer alan kamu harcama önlemlerinin türlerine göre yüzdeleri gösterilmektedir.

Grafik 4: COVID-19 Pandemi Sürecinde Kamu Harcama Önlemleri

Kaynak: IMF, 2020b: 15

Grafik 4’ten görüleceği üzere, COVID-19 pandemi döneminde alınan kamu harcama önlemleri içerisinde en yüksek payı firmalara likidite desteği ve ücret sübvansiyonu uygulaması almıştır. Bu doğrultuda kamu harcama önlemleri ile istihdamın korunmaya ve ticari nakit akışının sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Aynı zamanda hane halkına transfer desteği de yüksek pay almıştır. Bu destek ile vatandaşların nakit akışı artırılmak istenmiş ve minimum hayat standartları sağlanmaya çalışılmıştır. Benzer şekilde bir diğer yüksek oranlı kamu harcama önlemi olan işsizlik

ödenęi ile de işten çıkarılan çalışanlara nakit desteği sağlanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, sübvansiyonlar ve likidite desteğindeki artış aracılığıyla COVID-19 pandemisinin etkileri giderilmeye çalışılmıştır (Bulut ve Cura, 2023: 45).

Kamu Gelir Önlemleri: COVID-19 ile mücadele kapsamında kamu geliri önlemleri açısından, devletler COVID-19 sürecinde bir takım gelirlerini elde etmekten vazgeçmek zorunda kalmışlardır ve bazı gelirlerinin elde edilmesini ertelemişlerdir. Bu şekilde pandemiden olumsuz etkilenen sektörler, işletmeler ve kişilere destek sağlanmıştır (Kısa, 2021: 104-105). Kamu gelir önlemleri açısından özellikle vergi gelirlerine yönelik önlemler alınmıştır. Vergi önlemleri büyük ölçüde beyannamelerin verilmesi ve vergi ödemelerinin ertelenmesinden oluşmuş olup, hane halkı ve işletme likiditesi desteklenmeye çalışılmıştır (IMF, 2020a: 14). Örneğin ulaşım, turizm ve havacılık gibi COVID-19'dan en çok etkilenen sektörlerdeki işletmelerin vergi yükünün hafifletilebilmesi amacıyla Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve KDV'nde beyannamelerinin verilmesi ve ödenmesi ertelenmiştir. Aynı zamanda sosyal güvenlik prim ödemeleri askıya alınmıştır (Tosunoğlu ve Kasal, 2020: 41). Böylece işverenlerin işgücü maliyetleri azalmıştır.

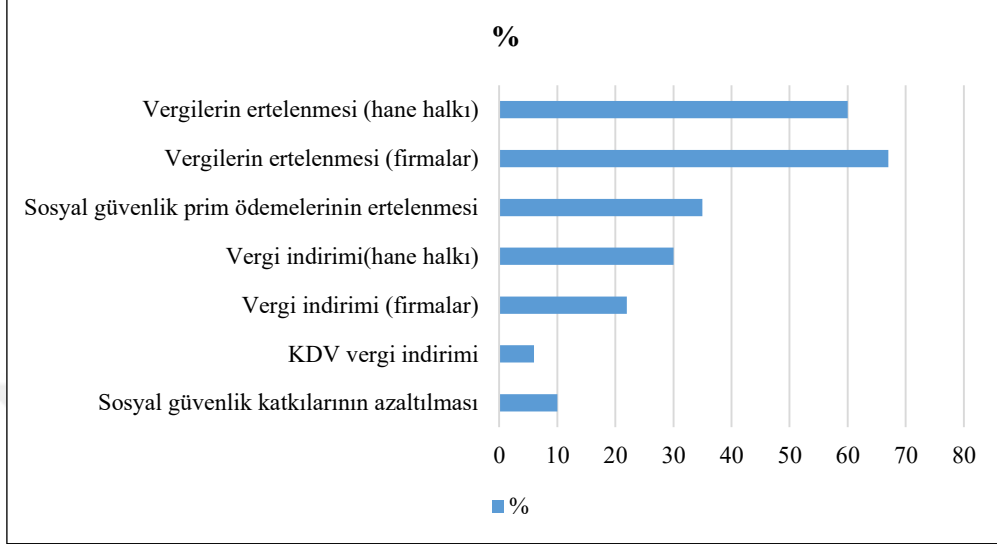
Bu önlemlerin yanı sıra, tüketim ve talebi artırabilmek için düşük vergi oranları uygulanmıştır (World Bank Group, 2021b: 12). Vergi oranlarının azaltılmasıyla kişilerin harcanabilir gelir düzeyinde artış sağlanmıştır (Akbaş Akdoğan, 2020: 716). Benzer şekilde tıbbi ürünlerin kullanılabilirliğini artırmak için tıbbi ürün ithalatında düşük vergi oranları uygulanmıştır. Bu durum COVID-19 ile mücadelede sağlık hizmetlerinin sunulabilmesi noktasında önem arz etmektedir (World Bank Group, 2021b: 12).

İngiltere, İsviçre, İtalya, Polonya, Rusya ve İspanya gibi ülkelerde vergi denetimi ve vergi denetimine ilişkin işlemler askıya alınmıştır. Belçika ve Portekiz'de sağlık tesislerine yapılan bağışlar KDV'den istisna tutulmuştur. İsviçre'de vergilerin geç ödenmesi durumunda uygulanacak olan gecikme faizi sıfırlanmıştır. Benzer şekilde, Fransa, Hollanda ve Almanya'da vergilerin geç ödenmesi durumunda uygulanan yaptırımlar kaldırılmıştır. Diğer taraftan pandeminin başlangıç merkezi olan Çin'de vergi erteleme, vergi indirimi ve sosyal güvenlik prim ödemelerinin askıya alınması gibi kamu gelir önlemlerinin yanı sıra virüsten korunmak amacıyla maske, dezenfektan ve özel kıyafet vb. ürünlerin üretimini yapan firmalara kurumlar vergisi teşviki ve sağlık tesislerine yapılan bağışlar için kurumlar vergisinden indirim imkânı sağlanmıştır (Şahan, 2021: 374-375).

Pandemi sürecinde uygulanan bir diğer kamu gelir önlemi ise para cezalarıdır. Para cezaları ile COVID-19 virüsünü kontrol altına almaya yönelik açıklanan hukuki düzenlemelere uyulması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, çoğu ülkede maske takılmaması ve tam kapanma süreçlerinde sokağa çıkılması durumunda para cezası uygulanmıştır. Bu şekilde kuralların uygulanabilirliği artırılmaya çalışılmıştır (Kısa, 2021: 106). Ayrıca, Grafik 5'de IMF'ye üye

ülkelerin mali önlemleri içerisinde yer alan kamu gelir önlemlerinin türlerine göre yüzdeleri gösterilmektedir.

Grafik 5: COVID-19 Pandemi Sürecinde Kamu Gelir Önlemleri

Kaynak: IMF, 2020b: 15

Grafik 5’den görüleceği üzere pandemi ile mücadelede alınan kamu gelir önlemlerinde vergilerin ertelenmesi en çok başvurulan önlem olmuştur. Bu ve benzeri vergisel önlemler ile hane halkının ve işletmelerin nakit akışı iyileştirilmeye çalışılmıştır (Pwc, 2020: 2). Aynı zamanda bu önlemlerin temel amacı vergi ve benzeri yükümlülüklerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini minimuma indirebilmektir (Polat, 2020: 71).

Sonuç olarak, COVID-19 ile mücadelede alınan mali önlemler genellikle sağlık harcamaları, kredi desteği, işletmelerin ve hane halkının vergi ödemelerinin ertelenmesi ve doğrudan nakit transferlerini içermiştir (World Bank Group, 2021b: 14). Ülkeler bu kapsamda uygulanan mali paketler ile ekonomik aktivitedeki ani düşüşün işletmeler ve hane halkı üzerindeki olumsuz etkisini azaltmayı amaçlamışlardır. Ülkeler ayrıca, kısa süreli çalışma ödeneği ve ücret sübvansiyonları uygulamaları ile çalışanlara gelir desteği sağlamışlar ve iş kayıplarını azaltmaya çalışmışlardır (OECD, 2020a: 5).

2.4. COVID-19 Pandemisinin Küresel Etkileri

COVID-19, neredeyse tüm dünyaya yayılmış ve ülkelerin ekonomik ve sağlık sistemleri üzerinde ciddi etkiler göstermiştir. Aynı zamanda COVID-19, insanların günlük yaşamını olumsuz etkilemiş ve dünya ekonomisinde durgunluğa neden olmuştur. Ayrıca bu pandemi, insanların sosyal hayatlarını da olumsuz etkilemiştir (Mishra vd., 2020: 2).

COVID-19 büyük ölçüde küresel sağlık krizidir. Ancak, insanların yaşamları ve ekonomiler üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle aynı zamanda bir sosyo-ekonomik krizdir (Vitenu-Sackey ve Barfi, 2021: 32). Bu sosyo-ekonomik kriz toplumun tüm kesimlerini etkilemiştir. Özellikle yoksulluk içinde yaşayan insanlar ve yaşlılar dâhil olmak üzere hassas durumlardaki sosyal gruplara zarar vermiştir. COVID-19'un dünya genelinde ekonomiye, sosyal hayata ve insanların günlük yaşamına olan bu olumsuz etkileri bir küresel krize yol açmıştır (Clemente-Suárez vd., 2021: 1).

2.4.1. Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Virüsün yayılmasını kontrol altına alabilmek için dünyadaki birçok ülke tarafından uygulanan karantina ve izolasyon politikaları, birçok işletmenin durmasına, istihdamın ve ekonomik aktivitenin azalmasına neden olmuştur. Dahası, bu politikalar üretim ve tüketimin de azalmasına neden olmuştur (Fernandes, 2020: 2). Bunun sonucunda ülkelerin GSYH büyüme oranları negatif etkilenmiştir (Clemente-Suárez vd., 2021: 5). Bu kapsamda Tablo 6'da pandemi sürecinde ülkelere göre GSYH'deki değişim oranları yüzdesel olarak gösterilmektedir.

Tablo 6: Ülkelere Göre GSYH Değişim Oranları

Ülkeler			2020				2021	
	2019	2020	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4	Ç1	Ç2
Arjantin	-2.1	-9.9	-4.1	-15.8	13.2	4.4	2.6	-
Avustralya	-0.3	-2.5	-0.3	-7.0	3.6	3.2	1.9	0.7
Avusturya	1.4	-6.3	-2.6	-10.6	11.6	-3.1	-1.1	4.3
Belçika	1.8	-6.3	-3.3	-11.9	11.8	-0.1	1.1	1.7
Brezilya	-	-	-2.3	-9.0	7.7	3.1	1.2	-0.1
Kanada	1.9	-5.3	-2.0	-11.3	9.1	2.2	1.4	-0.3
Şili	0.9	-5.8	1.9	-12.7	5.4	6.5	3.4	1.0
Çin	6.1	2.3	-8.7	10.0	2.8	3.0	0.4	1.3
Kolombiya	3.3	-6.8	-2.6	-14.8	9.7	6.2	2.9	-2.4
Kosta Rika	2.2	-4.5	-1.2	-7.8	2.2	2.6	1.4	
Çek Cumhuriyeti	3.0	-5.8	-3.4	-8.9	6.8	0.7	-0.4	1.0
Danimarka	2.1	-2.1	-0.7	-6.4	6.1	0.9	-0.9	2.3
Finlandiya	1.3	-2.8	-0.5	-6.1	4.6	0.5	0.1	2.1
Fransa	1.8	-7.9	-5.7	-13.5	18.6	-1.1	0.0	1.1
Almanya	1.1	-4.6	-1.8	-10.0	9.0	0.7	-2.0	1.6
Yunanistan	1.9	-8.2	-0.4	-13.0	3.9	3.5	4.5	3.4
Macaristan	4.6	-5.0	-0.3	-14.4	10.6	1.6	2.0	2.7
Hindistan	-	-	0.6	-24.5	21.2	8.6	2.3	-10.2
Endonezya	5.0	-2.1	-0.9	-6.4	3.1	2.3	0.3	1.3
İrlanda	4.9	5.9	2.6	-2.9	9.8	-4.6	8.7	6.3
İsrail	3.8	-2.2	-1.2	-9.2	8.9	2.4	-0.4	3.9
İtalya	0.3	-8.9	-5.6	-13.1	16.0	-1.8	0.2	2.7
Japonya	0.3	-4.8	-0.6	-7.9	5.4	2.8	-1.1	0.5
Kore	2.0	-1.0	-1.3	-3.2	2.2	1.1	1.7	0.8
Lüksemburg	2.3	-1.3	-1.6	-7.1	9.2	1.9	1.4	-
Meksika	-0.1	-8.2	-0.9	-17.3	12.7	3.3	1.1	1.5

Tablo 6: (Devamı)

Ülkeler			2020				2021	
	2019	2020	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4	Ç1	Ç2
Hollanda	2.0	-3.8	-1.6	-8.4	7.5	0.0	-0.8	3.1
Yeni Zelanda	2.0	-1.1	-1.4	-9.9	13.9	-1.0	1.4	2.8
Norveç	0.9	-0.8	-1.5	-4.6	4.3	0.8	-0.6	1.1
Polonya	4.7	-2.7	-0.1	-9.2	7.7	-0.3	1.3	2.1
Portekiz	2.5	-7.6	-4.0	-14.0	13.4	0.2	-3.2	4.9
Rusya	2.0	-	-0.7	-2.6	0.7	-0.2	-0.0	-
Suudi Arabistan	0.3	-4.1	-1.6	-5.5	2.1	1.8	-0.5	0.6
Güney Afrika	0.2	-7.0	-0.4	-16.6	13.7	1.4	1.1	-
İspanya	2.0	-10.8	-5.4	-17.8	17.1	0.0	-0.4	2.8
İsveç	2.0	-2.8	-0.8	-8.1	7.5	0.2	0.8	0.9
İsviçre	1.2	-2.4	-1.6	-6.2	6.4	-0.1	-0.4	1.8
Türkiye	0.9	1.8	0.4	-10.8	16.4	1.2	2.2	0.9
Birleşik Krallık	1.4	-9.8	-2.8	-19.5	16.9	1.3	-1.6	4.8
ABD	2.3	-3.4	-1.3	-8.9	7.5	1.1	1.5	1.6
AB-27	1.8	-5.9	-3.1	-11.3	11.8	-0.8	-0.1	2.1

Kaynak: Congressional Research Service, 2021a: 6-7.

Tablo 6 incelendiğinde 2020 yılında pozitif bir büyüme oranı görülen az sayıdaki ülkelerden biri olan Çin haricinde genel olarak ülkelerde GSYH oranları negatif gerçekleşmiştir. Ülkelerde pandemi sürecinde negatif büyüme oranlarının gerçekleşmesi, COVID-19 pandemisinin ekonomik açıdan zararının göstergesidir (Akçay ve Göde, 2023: 207). 2020 yılında Türkiye ve AB-27 büyüme oranları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin AB ülkelerine göre COVID-19'dan daha az etkilendiği ve Türkiye'nin 2020'nin çeyrek dönemlerinin tamamında AB-27 ortalaması üzerinde olduğu söylenebilir (Rakıcı ve Yılmaz, 2021: 142). 2020'nin ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreklik döneme göre önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. Örneğin Hindistan'ın GSYH'sı yaklaşık olarak %25 oranında düşmüştür. Bu önemli ölçüdeki düşüşlerin COVID-19 pandemisi ile mücadele için uygulanan tam kapanma önlemlerinin ekonomileri durma noktasına getirmesinden kaynaklandığı söylenebilir. 2020'nin üçüncü çeyreğinde ülke ekonomileri 2020'nin ikinci çeyreğine göre hızla toparlanmaya başlamıştır. 2020 yılının üçüncü çeyreklik döneminde uygulanan ekonomi politikalarının etkisini göstermesi ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genel olarak pozitif büyüme oranları gerçekleşmiştir (Göze Kaya, 2020: 234). Bu durumda ülkelerin, COVID-19'la mücadele için uygulamış olduğu ekonomi politikalarının etkili olduğu söylenebilir.

COVID-19'dan kaynaklanan dünya çapındaki ekonomik daralma, küresel iş gücü piyasasında yıkıcı etkilere neden olmuştur. Milyonlarca insan işini kaybetmiş ve çalışma saatlerinde azalma ile karşı karşıya kalınmıştır. Dünya genelinde birçok ülke sıkı karantina önlemleri benimsediğinden dolayı, çoğu şirket süresiz olarak işe alımları durdurmuş ve birçok işletme kapanmak zorunda

kalmıştır (Clemente-Suárez, 2021: 6). Diğer taraftan, COVID-19'un yayılmasını önlemek için uygulanan sosyal mesafe önlemleri, ekonomik aktiviteyi daraltmış ve iş gücü arzını azaltmıştır (Barua, 2020: 22). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre, tam veya kısmi kapanma önlemleri dünya genelinde yaklaşık 2.7 milyar işçiyi etkilemiş ve bu da dünyadaki iş gücünün yaklaşık %81'ini temsil etmektedir. Çalışma saatleri 2020'nin ikinci çeyreğinde %6.7 azalmış ve bu da 195.000.000 tam zamanlı çalışana denk gelmiştir. Bu işçilerin birçoğu gelir kaybı yaşamış ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, seyahat, turizm, konaklama, yemek servisi, perakende ve imalat sektörlerindeki işletmeler, iş güçlerinin büyük bir bölümünün işten çıkarmalara açık olması nedeniyle ağır darbe almıştır. Bu sektörlerin emek yoğun olması, işsizlik oranında artış yaşanmasına neden olmuştur (ILO, 2020a: 2; Tunalı, 2020: 6). Dolayısıyla COVID-19, çalışma saatlerinde ve istihdamda önemli ölçüde düşüşlere yol açmıştır.

Tablo 7: Dünya Genelinde Çalışma Saatlerindeki Azalma (2020)

	Çalışma Saatlerindeki Azalma (%)	Tam Zamanlı Eşdeğer (40 saat, milyon)	Tam Zamanlı Eşdeğer (48 saat, milyon)
Dünya	6.7	230	195
Afrika	4.9	22	19
Arap Devletleri	8.1	6	5
Asya ve Pasifik	7.2	150	125
Orta Asya	6.0	24	20
Avrupa	7.8	15	12

Kaynak: ILO, 2020b: 3.

Tablo 7'de dünya genelindeki ve ülke gruplarındaki çalışma saatlerindeki azalma gösterilmektedir. Tablo 7 incelendiğinde pandemi nedeniyle çalışma saatlerinde oransal olarak en büyük düşüşün yaklaşık %8.1 ile Arap Devletleri'nde yaşanmıştır. Avrupa kıtasında çalışma saatlerinde %7.8 azalma olmuş ve 15.000.000 tam zamanlı istihdam azalması olmuştur. COVID-19'un küresel olarak yayılması ile birlikte diğer bölgelerde de çalışma saatlerinde önemli oranda düşüş yaşanmıştır. İş yerlerinin kapatılması, sınırlama önlemlerinin uygulanması, ekonomik koşullarının hızla kötüleşmesiyle birleşerek çalışma saatlerinde ani ve büyük düşüşlere neden olmuştur (Committee for the Coordination of Statistical Activities, 2020: 18).

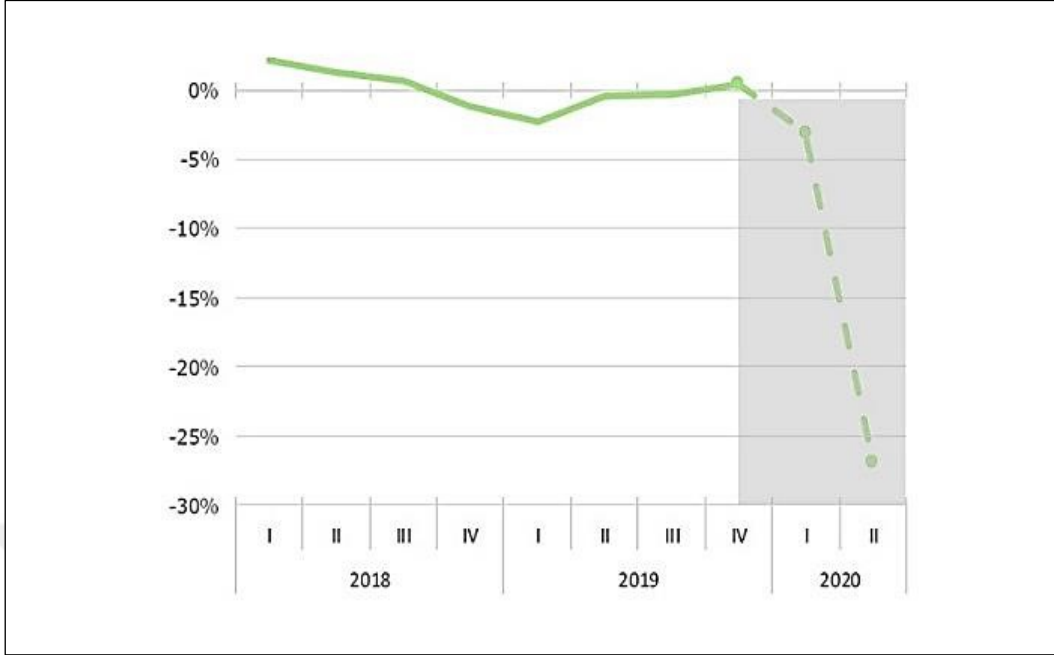
Devletler, durgunluğun işletmeler ve işçiler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için vergileri azaltmış, sosyal korumaya yönelik harcamaları artırmış ve kamu yatırımlarını genişletmiştir. Bu şekilde, talep geçici olarak desteklenmiş ve işletmelere kredi desteği verilerek işletmelerin sabit maliyetleri karşılanmıştır (ILO, 2020a: 3).

COVID-19 pandemisi, küresel ekonomide hem talebi hem de arzı aynı anda sekteye uğratmıştır. Arz tarafına bakıldığında, arzda ve işgücü üretkenliğinde virüsten kaynaklanan aksamalar yaşanmıştır. COVID-19 virüsünü kontrol altına alabilmek için uygulanan sıkı karantina

önlemleri ve iş yerlerinin kapatılması gibi kısıtlamalar, mal ve hizmet arzını kesintiye uğratmıştır. Aynı zamanda, bu sıkı karantina önlemleri sonucunda birçok ülkenin tam kapanması farklı ülkeler arasındaki tedarik zincirini de olumsuz etkilemiştir (Mishra vd., 2020: 5). Pandemi ile birlikte üretimin aksaması, küresel tedarik zincirinin aksamasına ve hammadde ve ara malı ithal eden firmalarda üretim daralmasına neden olmuştur. Küresel tedarik zincirinin aksaması, ekonomik faaliyetleri önemli ölçüde yavaşlatmıştır (Tunalı, 2020: 2-3). Talep tarafında ise karantinalar ve işsizlik nedeniyle gelir kayıpları yaşanmış ve hane halkı tüketimi azalmıştır. Talepteki aksama büyük ölçüde insanların dışarı çıkmasını engelleyen halk sağlığı kısıtlamalarından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte kötüleşen ekonomik beklentiler nedeniyle firmaların yatırımları azalmıştır. Arz ve talep tarafında yaşanan bu aksamlar ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir (Vitenu-Sackey ve Barfi, 2021: 33).

Ülkelerin üretim, tüketim ve tedarik zincirinde aksamalar yaşanması uluslararası mal ve hizmet ticaretinde de önemli ölçüde azalmalara neden olmuştur. Örneğin, üretimin azalması ve ulaşım ağlarının kapanması durumunda ihracat azalmıştır. Benzer şekilde ithalat da azalmıştır. Bunun sonucunda dış ticaret dengesinde bozulmalar yaşanmıştır. Ayrıca, ekonomik belirsizlikten dolayı uluslararası yatırımcılar, yatırım yapmaktan vazgeçmişlerdir. Bu durum, ekonomik büyüme için ticarete ve yabancı yatırım girişlerine gereksinim duyan ülkeleri zor durumda bırakmıştır (Bozduman ve Özçalık, 2020: 121). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının (UNCTAD) yayımladığı rapora göre COVID-19 pandemisi, 2020'nin ilk çeyreğinde küresel ticaret değerlerinde %3'lük bir düşüşe ikinci çeyreğinde ise %27'lik bir düşüşe neden olmuştur. Ayrıca bu rapora göre, küresel ticaretteki düşüşe 2019 yılının Aralık ayından itibaren hızla düşen emtia fiyatlarındaki belirgin düşüşler eşlik etmiştir. Nitekim gelişmekte olan ekonomilerin ihraç ettiği birincil emtiaların fiyat hareketlerini ölçen UNCTAD'ın serbest piyasa emtia fiyat endeksi (FMCPI), 2020 yılı Ocak'ta %1.2, Şubat'ta %8.5 ve Mart'ta %20.4 gibi büyük bir değer kaybı yaşamıştır. 2008 küresel mali krizi ile karşılaştırıldığında, küresel mali kriz esnasında emtia fiyatlarında bir önceki aya göre maksimum %18,6 düşüş yaşanırken COVID-19 krizi esnasında Mart ayında %20.4'lük bir düşüş FMCPI tarihinde rekor düşüş olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte aynı yılda mineraller, cevherler, metaller, gıda ve tarımsal hammadde fiyatları %4'ten daha az bir oranda gerilemiştir (UNCTAD, 2020).

Grafik 6: Küresel Mal Ticareti Değerleri

Kaynak: UCTAD (2020) <https://unctad.org/news/covid-19-triggers-marked-decline-global-trade-new-data-shows>

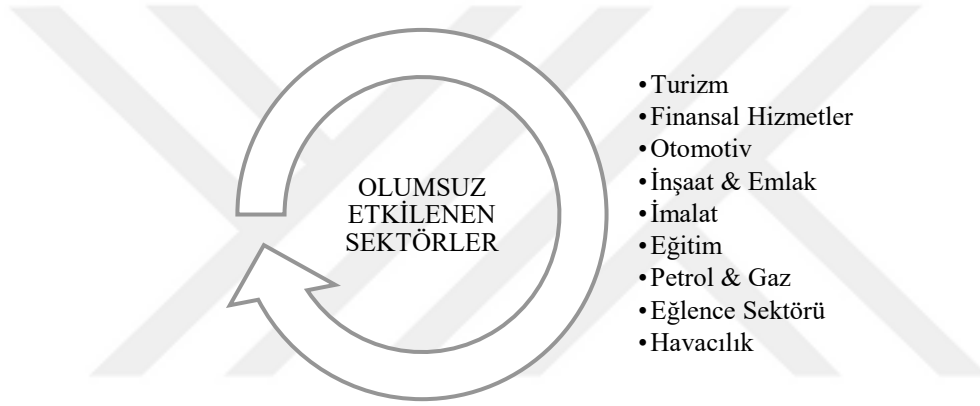
Grafik 6’da pandemi sürecinde küresel mal ticareti değerlerinin bir önceki çeyreğe göre büyüme oranları gösterilmektedir. Grafik 6’dan da görüleceği üzere küresel mal ticaretinin 2020’nin ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre %27’lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu büyüklükteki bir düşüşte COVID-19’un yayılmasını engelleyebilmek için ulaşımın kısıtlanması ve uzun süreli kapanmalar gibi sıkı kontrol önlemlerinin etkisinin olduğu söylenebilir.

Özetlemek gerekirse pandemi nedeniyle büyüme oranında düşüş, dış ticaret dengesinde bozulma, işsizlik oranında artış, tedarik zincirinde kesilmeler, arz ve talepteki aksamalar ile birlikte ekonomik faaliyetlerde yavaşlama yaşanmıştır (Demir, 2020: 3). Virüsten kaynaklanan bu olumsuz etkileri giderebilmek için ülkeler kendi ülke şartlarına uygun ekonomi politikaları benimsemişlerdir. Bu kapsamda ülkeler, vatandaşlarının içinde bulunduğu kötü durumu hafifletmek için teşvik paketleri aracılığıyla ekonomiye fon sağlamışlardır (Vitenu-Sackey ve Barfi, 2021: 35; ILO, 2020: 3). Ülkeler tarafından sunulan başlıca ekonomik teşvik paketleri arasında; sağlık hizmeti sunumu için altyapı ve finansman desteği, hane halkı ve işletmelere fon tahsisi ve bankalara likidite desteği gibi para ve maliye politikaları yer almıştır. Ülkeler, ekonomik teşvik paketlerini pandemiden kaynaklanan ekonomik gerilemeyi hafifletmek için uygulamışlardır (Vitenu-Sackey ve Barfi, 2021: 36).

2.4.2. Sektörler Üzerindeki Etkileri

COVID-19 pandemisine yönelik uygulanan kısıtlamalar, sokağa çıkma yasakları, evde kalma ve evden çalışma politikaları ve karantinalar nedeniyle hemen hemen tüm sektörler ciddi anlamda etkilenmiştir (Kumudumali, 2020: 2). COVID-19 kaynaklı ekonomik durgunluk, ekonomideki bütün sektörleri aynı şekilde etkilememiştir. Bu yeni tür koronavirüs ekonomideki birçok sektörü olumsuz etkilemiş fakat talebi artış gösteren bazı sektörleri de olumlu etkilemiştir. Örneğin, turizm, havacılık ve eğlence gibi sektörler bu virüsten olumsuz etkilenirken, virüsten korunma amaçlı kullanılan maske, temizlik ürünleri, dezenfektan ve e-ticaret gibi sektörler olumlu etkilenmiştir (Demir, 2020: 7; Demirdöğen ve Yorulmaz, 2020: 6).

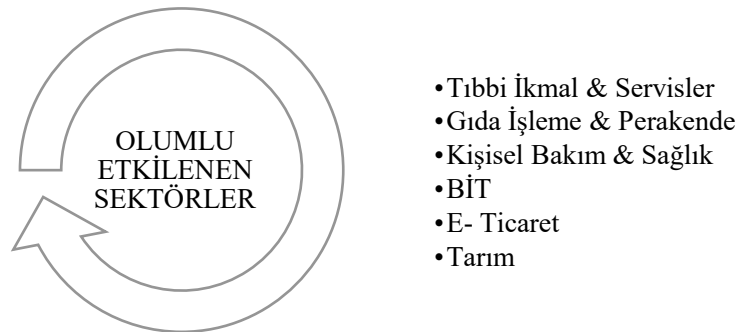
Şekil 1: COVID-19 Pandemisinden Olumsuz Etkilenen Sektörler

Kaynak: TÜBA, 2020: 129.

Şekil 1’de COVID-19’dan olumsuz etkilenen sektörler gösterilmektedir. Virüsün yayılımını sınırlandırmak için uygulanan kısıtlayıcı tedbirler turizm, imalat, eğitim ve havacılık gibi sektörleri olumsuz etkilemiştir. Genel olarak hizmet sektörünün bu virüsten daha çok olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Şekil 2: COVID-19 Pandemisinden Olumlu Etkilenen Sektörler

Kaynak: TÜBA, 2020: 129.

Şekil 2’de COVID-19 pandemisinden olumlu etkilenen sektörler gösterilmektedir. Pandemi döneminde evde kalma zorunluluğu, insanların çevrim içi alışveriş yapma eğilimini artırmıştır. Bu durum, e-ticareti olumlu etkilemiştir. Ayrıca pandemi döneminde, el dezenfektanları, maske ve diğer hijyen ürünlerine talep artmıştır. Bu ürünlerin üreticileri ve satıcıları pandemi döneminde büyüme yaşamıştır.

Küresel bağlamda ekonomide yer alan sektörlerin COVID-19’dan etkilenme dereceleri farklılık göstermiştir. Bu kapsamda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 2020 yılında sektörlerin korona virüsten etkilenme derecelerini gösteren bir rapor yayımlanmıştır. Aşağıda Tablo 8’de COVID-19’un sektörler üzerindeki etkisi gösterilmektedir.

Tablo 8: COVID-19’un Sektörler Üzerindeki Etkisi

Sektörler	COVID-19’dan Etkilenme Derecesi
Eğitim	Düşük
İnsan sağlığı ve sosyal çalışma faaliyetleri	Düşük
Kamu yönetimi ve savunma, sosyal güvenlik	Düşük
Kamu Hizmetleri (elektrik, doğalgaz vb.)	Düşük
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Düşük-Orta
İnşaat	Orta
Finans ve Sigorta hizmetleri	Orta
Madencilik ve taş ocaklığı	Orta
Sanat, eğlence, rekreasyon ve diğer hizmetler	Orta-Yüksek
Ulaşım, depolama ve iletişim	Orta-Yüksek
Konaklama ve yiyecek hizmetleri	Yüksek
Gayrimenkul, iş ve idari hizmetler	Yüksek
İmalat	Yüksek
Toptan ve perakende ticaret	Yüksek

Kaynak: ILO, 2020b: 4-5.

Tablo 8 incelendiğinde, COVID-19 pandemisinden en yüksek derecede etkilenen konaklama, yiyecek hizmetleri, imalat, toptan ve perakende ticaret sektörü olurken, en düşük derecede etkilenen sektörler ise eğitim, kamu hizmetleri (elektrik, doğalgaz vb.), kamu yönetimi ve savunma sektörü olmuştur. Bununla birlikte inşaat, madencilik, finans ve sigorta hizmetleri sektörü pandemiden orta derecede etkilenmiştir. Aşağıda COVID-19’un bazı sektörler üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

Havacılık: COVID-19 salgının etkisini azaltmak amacıyla seyahatlere getirilen kısıtlamalar ve uçuşların iptal edilmesi nedeniyle havayolu sektörü etkilenmiştir. Havacılık sektörü büyük bir gelir kaybı ile karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası Havaalanları Konseyi’ne göre (ACI), 2020’nin ikinci çeyreğinde küresel olarak yaklaşık 2.000.000.000 havayolu yolcusu azalmıştır ve 2020 yılı boyunca yaklaşık 4.600.000.000 havayolu yolcusu azalmıştır. Havaalanlarının kârı, seyahat

kısıtlamalarının uygulanması nedeniyle ciddi ölçüde daralma yaşamıştır. Küresel olarak havalimanı gelirlerindeki düşüş 2020'nin ikinci çeyreğinde 39.200.000.000 Dolar, 2020'nin tamamında ise yaklaşık 97.000.000.000 Dolar düşmüştür (Roy ve Das, 2022: 3-4).

Turizm Sektörü: Turizm sektörü, COVID-19 salgını nedeniyle ekonomide en çok etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. Pandeminin yol açtığı ekonomik kriz nedeniyle turizm sektörü büyük ölçüde etkilenmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), yeni tür koronavirüs nedeniyle 100.000.000-120.000.000 iş kaybıyla birlikte yaklaşık 1.100.000.000 uluslararası turist kaybı gerçekleştiğini ifade etmiştir (Kumudumali, 2020: 3-4). UNWTO'ya göre COVID-19, 2019'a kıyasla 2020'de uluslararası turist varışlarında %72 ve 2021'de %71 düşüşe neden olmuştur. Bu durum, 2.100.000.000 uluslararası varış kaybı anlamına gelmektedir (UNWTO, 2023).

Sağlık Hizmetleri: COVID-19, dünya çapında sağlık sistemleri için bir zorluğa neden olmuştur. Özellikle sağlık çalışanlarının maruz kaldığı risk, sağlık sistemlerinin güvenlik açıklarından birisi olmuştur. Pandemi, yüksek sağlık maliyetleri, yüz maskeleri dahil olmak üzere koruyucu ekipman eksiklikleri, düşük sayıda yoğun bakım yatağı ve hasta bakımının sunumundaki zayıflıkları ortaya çıkarmıştır (Nicola vd., 2020: 188).

Finans Sektörü: COVID-19 küresel olarak toplulukları, işletmeleri, kuruluşları etkileyerek finansal piyasaları ve küresel ekonomiyi etkilemiştir. 2020 Şubat ayının sonlarına doğru finansal piyasalarda belirsizlik, dalgalanma ve risk gözlemlenmiştir. Küresel borsalardaki düşüş, kritik likidite seviyelerine sahip dalgalı bir ortam oluşturmıştır. Bu etkilerle mücadelede etmek için, merkez bankaları likiditenin korunmasını sağlamak ve ekonomik şoku hafifletmek için müdahale etmişlerdir (Nicola vd., 2020: 187; Roy ve Das, 2022: 10).

Eğitim Sektörü: COVID-19, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar eğitim sisteminin tüm düzeylerini etkilemiştir (Nicola vd., 2020: 186). Dünya genelinde çoğu hükümet, COVID-19'un yayılmasını kontrol altına alabilmek için eğitim kurumlarını kapatmışlardır. Bu okul kapanışları, dünyadaki öğrenci nüfusunun %91'inden fazlasını farklı online öğrenme olasılık düzeyleriyle karşı karşıya bırakmıştır (Feyisa, 2020: 71). Milyarlarca öğrenci ve milyonlarca eğitimci okulların kapatılmasından ve diğer kısıtlamalardan etkilenmiştir (Akat ve Karataş, 2020: 2). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO) göre, COVID-19 yaklaşık 1.500.000.000 fazla öğrenciyi etkilemiştir (UNESCO, 2023).

Tarım Sektörü: Oteller ve restoranlardan gelen talepte küresel bir düşüş, tarımsal emtia fiyatlarının %20 oranında düşmesine neden olmuştur (Nicola vd., 2020: 185). Ayrıca, seyahat yasağı, eyaletler arası ulaşımın engellenmesi gıdaya ulaşımı zorlaştırmıştır. Örneğin Hindistan ülkesindeki çiftçiler, kiraladıkları işçiler ekinleri bırakıp köylerine döndükleri için mahsullerini

toplayamamışlardır. Bu durum, gıda israfına ve ekinlerin kuruması nedeniyle elde edilebilecek olası gelirin kaybına neden olmuştur (Thomas ve Chakole, 2021: 149).

Konaklama Sektörü: Konaklama sektörü, COVID-19'dan büyük ölçüde etkilenmiştir. Çeşitli ülke hükümetleri, COVID-19'un yayılmasını önlemek için restoranların, parkların, kafelerin ve otellerin kapatılması kararını duyurmuşlardır (Sattar vd., 2020: 169). Ülkeler ulusal ve uluslararası düzeyde hareketleri kısıtladıkça veya sınırladıkça, otel ve restoran sektörleri bu durumdan büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Otelde konaklama iptalleri nedeniyle dünya genelinde seyahat ve turizm sektöründe 50.000.000 kişi işini kaybetmiştir (Aleem vd., 2021: 3583).

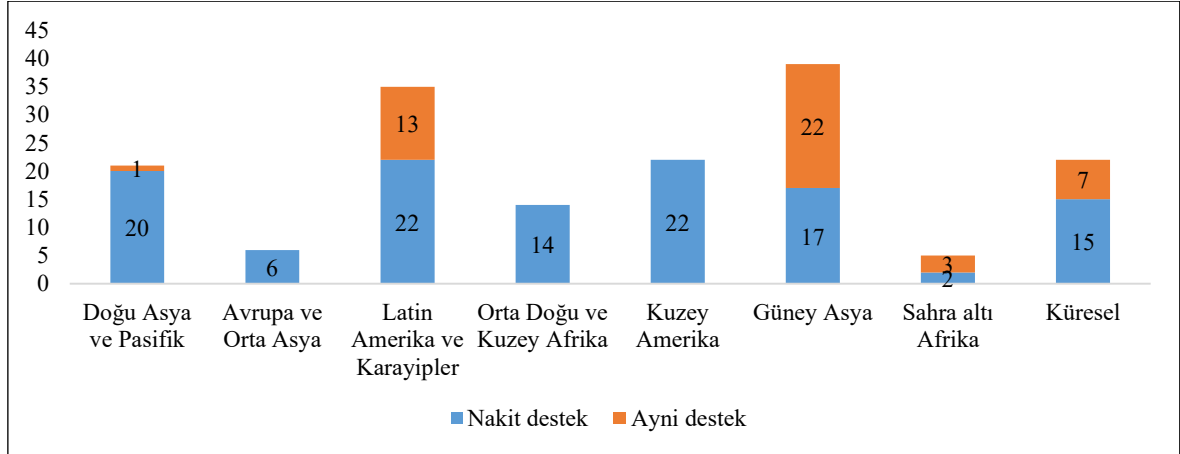
2.4.3. Sosyal Açıdan Etkileri

COVID-19 pandemisi, nüfusun tüm kesimlerini etkilemiştir. Özellikle de yoksullar, yaşlılar, evsizler, engelliler vb. gibi en hassas durumlardaki sosyal kesimler olumsuz etkilenmiştir. (Venkatachary vd., 2020: 41). COVID-19 virüsüne yakalanma korkusu ve endişesi, sosyal izolasyon gibi alınan önlemler bireylerin refahını olumsuz yönde etkilemiştir (Türkçapar vd., 2021: 3171).

COVID-19 pandemi sürecinde, ölüm oranlarının her geçen gün artması, hayatın durma noktasına gelmesi nedeniyle insanlar psikolojik olarak etkilenmişlerdir (Akat ve Karataş, 2020: 7). Hastalık virüsünün kuluçka süresinin uzaması, insanların sosyal yaşamlarında daha fazla korku, endişe ve sıkıntıya neden olmuştur (Qadir vd., 2020: 489).

Bu dönemde işletmelerin kapanması ve saatlik ücretli işlerin kaybedilmesi nedeniyle insanlar önemli ölçüde gelir kaybına uğramışlardır (Rahman vd., 2020: 7). Pandemi sürecinde yaşanan gelir kayıplarını telafi edebilmek amacıyla çeşitli sosyal destek programları uygulanmış ve sosyal koruma harcamaları artırılmıştır (Arıkboğa, 2020: 100). Uygulanan sosyal destek programlarının kapsamı nüfusun yüzdesi olarak Grafik 7'de gösterilmektedir.

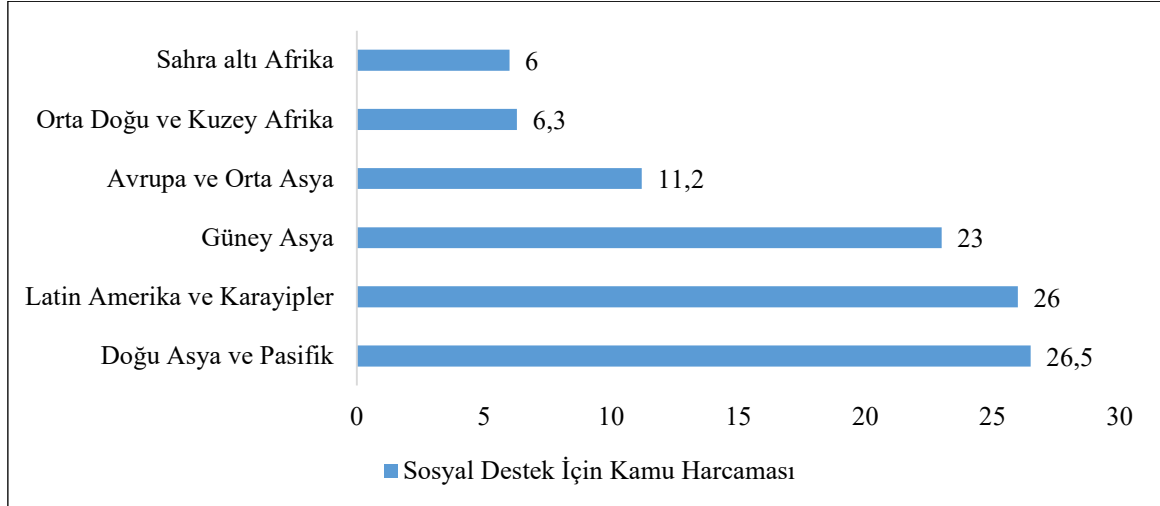
Grafik 7: COVID-19 Pandemi Sürecinde Uygulanan Sosyal Desteğin Kapsamı (% Nüfus)

Kaynak: IMF, 2020a: 12

Grafik 7’den de görüleceği üzere COVID-19 pandemi sürecinde sosyal destek kapsamında artış yaşanmıştır. Küresel bağlamda sosyal destek kapsamında %15 oranında nakit desteğe ve %7 oranında ise aynı desteğe yer verilmiştir. Grafik 7 incelendiğinde, dünya genelinde sosyal destek kapsamında ağırlıklı olarak nakit desteğe yer verildiği söylenebilir. Nitekim Latin Amerika, Karayipler ve Kuzey Amerika’da %22 oranında nakit destek uygulanmıştır. Bu şekilde hane halkının harcanabilir geliri ve ekonomik refahı kısmen de olsa artmıştır.

Grafik 8: Sosyal Destek Programlarına Yapılan Kamu Harcamaları (%GSYH)

Kaynak: United Nations, 2020: 14

Grafik 8’de COVID-19 pandemi sürecinde sosyal destek programlarına yapılan kamu harcamalarının GSYH yüzdeleri gösterilmektedir. Pandemi nedeniyle oluşan yaygın iş kayıplarının olumsuz etkisini hafifletebilmek ve ihtiyaç sahibi vatandaşlar için birçok ülke sosyal destek programları için kamu harcaması gerçekleştirmişlerdir. Grafik 8 incelendiğinde sosyal yardım için

önemli ölçüde GSYH'den pay ayrıldığı görülmektedir. Bu durum, pandemi sürecinde sosyal yardımlara duyulan ihtiyacı göstermiştir. Latin Amerika, Karayipler, Doğu Asya ve Pasifik'de yaklaşık %26 oranında sosyal yardım için kamu harcaması gerçekleştirilmiştir. Bu oran Afrika ülkelerinde ise yaklaşık %6'dır.

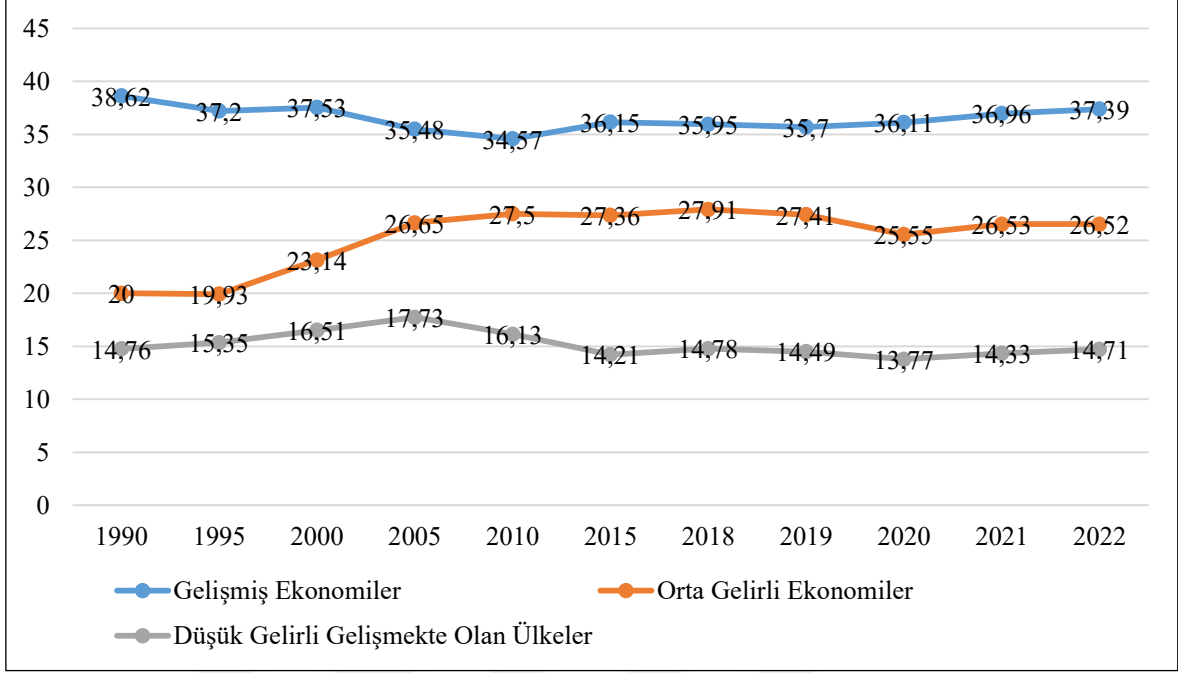
2.4.4. Mali Sistem Üzerindeki Etkileri

Devletlerin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesinin temel argümanları gelir, harcama ve borçlanma politikalarıdır. COVID-19 pandemisi, ekonominin her alanı etkilediği gibi kamu harcamalarını, kamu borçlarını ve kamu gelirini de etkilemiştir. Pandemiden kaynaklı meydana gelen ekonomik daralmalar sonucunda vergi gelirleri azalmış, hane halkına ve firmalara yapılan transferler ve artan sağlık harcamaları vb. nedenlerle kamu harcamaları ise artmıştır. Pandemi sürecinde kamu harcamalarının artış göstermesi ve vergi gelirlerin de azalış göstermesi nedeniyle kamu bütçesinde açıklar meydana gelmiştir. Oluşan bu açıklar borçlanma aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır (Akçay ve Göde, 2023: 217).

2.4.4.1. Kamu Gelirleri Üzerindeki Etkileri

Ekonomik koşullardaki değişiklikler, gelir tahsilatlarında değişikliklere neden olabilir (Auerbach vd., 2020: 23). COVID-19 pandemisi ve buna bağlı oluşan ekonomik yavaşlama, vergi gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, sağlık tedbirleri nedeniyle gelir idarelerindeki operasyonel kısıtlamalar ve buna bağlı olarak vergi mükelleflerinin uyumunun kötüleşmesi riski nedeniyle de vergi gelirleri azalmıştır (World Bank Group, 2020: 9). Ekonomik faaliyet ve istihdamdaki yavaşlama, gelir vergisi tahsilatlarını ve sosyal güvenlik ödemelerini azaltmıştır. Bu da daha düşük kurumlar vergisi, daha düşük gelir vergisi ve daha düşük sosyal güvenlik katkı payları ile sonuçlanmıştır. Ayrıca turizm, havacılık ve konaklamadan elde edilen vergi gelirlerinde de bir düşüş meydana gelmiştir (OECD, 2020a: 36). Vergi gelirlerinde meydana gelen bu düşüşler kamu gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Aşağıda Grafik 9'da ülke gruplarına göre kamu gelirin GSYH içerisindeki yüzde payları gösterilmektedir.

Grafik 9: Ülke Gruplarına Göre Kamu Geliri (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2023b https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (2023)

Grafik 9’da görüldüğü gibi, pandeminin etkisinin yoğun olarak hissedildiği 2020 yılında 2019 yılına kıyasla orta gelirli ülkelerde ve düşük gelirli ülkelerde kamu gelirlerinin GSYH’e payında azalma olmuştur. Bu azalmayı azalan ekonomik faaliyetlerle ilişkilendirmek mümkündür (Bulut ve Cura, 2023: 54). Kamu gelirlerindeki azalmalar sert bir düşüş göstermemiştir. Ancak, 2020’de gelişmiş ülkelerde kamu gelirlerinde bir azalma olmamış ılımlı bir artış yaşanmıştır. Kamu gelirlerindeki bu artış borçlanmadan sağlanmıştır (Şanver, 2021: 95). Bununla birlikte 2021 ve 2022 yılında kamu gelirlerinin payında 2020 yılına kıyasla artış meydana gelmiştir. Bu durumun oluşmasında, COVID-19’un yayılmasını önlemeye yönelik kısıtlayıcı önlemlerin 2021 yılında hafifletilmesi ve ekonomik faaliyetlere devam edilmesi etkili olmuştur.

Gelirler üzerindeki etkiler ülkelere ve zamana göre değişiklik göstermiştir. Kamu gelirlerindeki azalmanın boyutu, COVID-19’dan yoğun bir şekilde etkilenen ve daha uzun süreler boyunca kısıtlama tedbirleri uygulayan ülkelerde daha fazla görülmüştür. Ülkeler, kamu gelirlerinde farklı boyutlarda kayıplar yaşamışlardır. Gelişmekte olan ülkelere, krizin gelirler üzerindeki etkileri çeşitli nedenlerden dolayı daha belirgin olmuştur. Örneğin, küresel ve yerel ticaretteki keskin düşüş gelişmekte olan ülkelerin gelirlerini daha fazla etkilemiştir. Çünkü bu ülkelerin çoğu ticaret ve uluslararası işlemler üzerinden elde edilen gelirlere daha fazla bel bağlamaktadır. Büyük bir turizm sektörüne sahip olan ülkeler de (gelişmekte olan küçük ada devletleri gibi) gelirlerinde önemli bir düşüş yaşamış ve özellikle sağlık krizinin gelişmekte olan

ülkelerde gelişmiş ekonomilere kıyasla daha uzun sürmesi bu gelir kaybı devam ettirmiştir (OECD, 2020a: 37-38).

Tablo 9: Gelişmiş Ekonomilerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	36.5	36.1	36.0	35.9	36.0	35.7	36.1	37.0	37.4
Euro Bölgesi	46.8	46.4	46.2	46.1	46.4	46.2	46.3	47.2	47.1
G7	36.5	36.3	36.0	35.8	35.8	35.6	36.1	36.9	37.4
G20	35.7	35.6	35.4	35.2	35.3	35.1	35.6	36.4	37.0
Avustralya	33.9	34.6	35.0	35.2	35.7	34.6	35.9	35.9	35.1
Avusturya	49.6	50.0	48.5	48.5	48.9	49.2	48.7	50.0	49.1
Belçika	52.5	51.3	50.8	51.3	51.4	49.9	49.9	49.9	49.3
Kanada	38.5	40.0	40.3	40.3	41.0	40.6	41.8	41.5	40.8
Çek Cumhuriyeti	40.5	41.3	40.5	40.5	41.5	41.3	41.5	41.4	41.2
Danimarka	56.4	53.2	52.4	52.3	51.3	53.8	53.8	54.4	51.7
Estonya	38.5	39.7	39.0	38.5	38.7	39.5	39.4	39.0	39.0
Finlandiya	54.3	54.1	53.9	53.0	52.5	52.4	51.6	53.0	52.2
Fransa	53.3	53.2	53.0	53.5	53.4	52.3	52.5	52.5	53.6
Almanya	44.9	45.1	45.5	45.5	46.3	46.5	46.1	47.5	47.1
Yunanistan	46.5	48.2	50.2	49.4	49.3	48.0	49.0	49.5	51.5
Hong Kong	20.8	18.6	22.6	22.9	20.7	20.4	20.7	23.7	20.9
İzlanda	46.1	43.1	59.0	45.4	44.8	42.1	42.2	41.4	41.8
İrlanda	34.0	27.0	27.3	25.9	25.5	24.7	22.3	23.2	23.3
İtalya	47.9	47.8	46.7	46.3	46.2	47.0	47.3	48.3	48.8
Japonya	32.8	33.6	33.6	33.6	34.3	34.2	35.5	36.6	36.2
Kore	20.4	20.3	21.1	21.8	22.9	22.9	22.9	25.8	27.0
Lüksemburg	41.9	41.7	41.9	42.6	45.3	45.4	43.3	43.7	43.1
Hollanda	43.0	42.1	43.0	43.0	43.0	43.1	43.3	43.2	43.5
Yeni Zelanda	37.3	37.6	37.4	37.0	37.4	36.3	37.8	38.5	39.0
Norveç	53.8	54.2	54.4	54.2	55.5	56.7	54.2	56.9	60.9
Portekiz	44.4	43.8	42.9	42.4	42.9	42.6	43.4	44.6	43.7
İspanya	39.2	38.7	38.2	38.2	39.2	39.2	41.8	43.7	43.4
İsveç	48.1	48.4	49.8	49.6	49.6	48.7	48.3	48.3	47.5
İsviçre	31.9	33.0	32.7	33.6	33.0	33.3	34.1	34.7	33.8
Birleşik Krallık	35.7	35.7	36.2	36.6	36.6	36.3	36.9	38.0	38.9
ABD	31.4	31.7	31.2	30.6	30.2	30.2	30.8	31.4	33.0

Kaynak: IMF, 2023a: 74.

Tablo 9’da gelişmiş ekonomilerin genel kamu gelirleri gösterilmektedir. Gelişmiş ekonomilerde genel olarak 2020 yılında 2019 yılına göre kamu gelirleri ılımlı artış göstermiştir. Bununla birlikte Finlandiya, İrlanda ve Norveç’te 2020 yılında kamu gelirleri azalmıştır. Pandeminin etkisinin azalmaya başladığı 2021 ve 2022 yıllarında kamu gelirlerinde artış olmuştur. Gelişmiş ülkelerde pandemiyle mücadelede mali önlemler için önemli ölçüde pay ayrılmıştır. Alınan geniş ölçekli mali önlemler kamu gelirlerini artırmıştır.

Tablo 10: Orta Gelirli Ülkelerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	28.3	27.4	27.1	27.4	27.9	27.4	25.6	26.5	26.5
Asya	25.6	26.3	26.1	26.2	26.3	25.4	23.6	24.6	23.8
Avrupa	34.3	33.3	33.6	33.6	35.0	35.1	34.3	34.3	34.1
Latin Amerika	28.9	28.1	28.9	28.8	28.6	29.0	27.3	28.8	30.3
Cezayir	33.3	30.5	28.6	32.6	33.5	32.2	30.5	29.8	33.4
Arjantin	34.6	35.4	34.9	34.4	33.5	33.3	33.5	33.5	33.4
Brezilya	33.7	32.9	35.4	34.9	35.4	36.6	33.7	36.9	38.7
Bulgaristan	33.4	34.5	34.2	32.8	34.4	34.9	34.9	35.8	37.4
Çin	28.2	29.0	28.9	29.2	29.0	28.1	25.7	26.6	25.5
Mısır	23.2	20.9	19.2	20.7	19.7	19.3	18.2	18.6	18.9
Hindistan	19.1	19.9	20.1	20.0	20.0	19.2	18.2	19.7	19.2
Endonezya	16.5	14.9	14.3	14.1	14.9	14.2	12.5	13.6	15.2
İran	13.1	14.8	15.3	15.5	13.6	9.7	7.2	8.1	8.3
Kazakistan	23.7	16.6	17.0	19.8	21.4	19.7	17.5	17.1	21.8
Malezya	23.3	22.2	20.3	19.6	20.2	21.6	20.2	18.6	19.0
Meksika	23.4	23.5	24.6	24.6	23.5	23.6	24.2	23.7	25.8
Pakistan	13.5	12.9	13.8	14.0	13.4	11.3	13.3	12.4	12.1
Peru	22.3	20.2	18.7	18.2	19.3	19.8	17.8	21.0	21.8
Polonya	39.2	39.1	38.9	39.9	41.2	41.1	41.3	42.3	41.0
Romanya	31.8	32.8	29.3	28.2	29.0	28.8	28.6	30.5	31.0
Rusya	33.9	31.9	32.9	33.4	35.5	35.7	35.2	35.6	34.3
Suudi Arabistan	36.2	24.4	20.8	23.2	28.5	29.5	28.4	29.6	30.6
Güney Afrika	25.4	25.8	26.2	25.8	26.5	26.8	25.0	27.1	27.7
Tayland	21.4	22.3	21.9	21.1	21.4	21.0	20.6	20.2	20.1
Türkiye	31.6	31.9	32.5	31.2	30.8	31.0	28.9	27.2	26.4
Uruguay	26.6	26.6	27.1	27.5	28.8	28.3	28.1	28.2	26.9

Kaynak: IMF, 2023a: 82.

Tablo 10’da orta gelirli ülkelerin kamu gelirleri gösterilmektedir. Orta gelirli ülkelerde 2020 yılında 2019 yılına göre kamu gelirlerinde ılımlı bir düşüş yaşanmıştır. 2020 yılında kamu gelirlerindeki azalış trendi takip eden yıllarda devam etmemiştir. Bu yılda en az kamu geliri %7.2 ile İran’da gerçekleşmiştir.

**Tablo 11: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Kamu Gelirleri, 2014-2022
(%GSYH)**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	15.7	14.2	13.7	14.2	14.8	14.5	13.8	14.3	14.7
Petrol Üreticileri	12.8	8.2	6.1	7.2	9.2	8.6	7.4	8.1	9.8
Sahra Altı Afrika	14.3	12.3	11.7	12.8	13.3	13.1	12.3	13.1	13.7
Bangladeş	9.1	8.2	8.4	8.1	8.9	8.1	8.5	9.4	8.7
Benin	12.6	12.6	11.1	13.6	13.6	14.1	14.4	14.1	13.9
Kamerun	16.0	15.8	14.3	14.5	15.5	15.4	13.4	14.0	16.1
Çad	17.8	14.0	12.4	14.6	15.3	14.2	21.1	16.8	21.7
Etiyopya	14.9	15.4	15.6	14.7	13.1	12.8	11.7	11.0	8.5
Gana	13.2	14.6	13.1	13.6	14.1	15.0	14.1	15.3	15.6
Kenya	17.7	17.1	17.9	17.8	17.5	17.0	16.7	16.7	17.4
Mali	17.1	19.1	18.3	20.1	15.6	21.5	20.5	21.6	19.9
Nepal	17.9	18.2	20.1	20.9	22.2	22.4	22.2	23.7	23.5
Nijer	17.5	17.5	14.9	15.4	18.2	18.0	17.5	18.4	15.0
Nijerya	10.9	7.3	5.1	6.6	8.5	7.8	6.5	7.3	8.8
Senegal	19.2	19.3	20.7	19.5	18.9	20.3	20.2	19.4	20.7
Sudan	8.8	8.5	6.1	6.7	8.9	7.8	4.8	9.5	10.1
Tacikistan	28.4	29.9	29.7	28.1	28.2	26.8	24.8	27.0	27.5
Tanzanya	14.4	14.0	14.8	15.4	14.7	14.7	14.3	14.4	15.0
Uganda	10.8	12.6	12.4	12.7	13.2	13.5	13.9	14.1	14.9
Özbekistan	26.8	24.3	24.0	23.5	26.8	26.8	25.5	25.9	29.4
Vietnam	17.7	19.2	19.1	19.6	19.5	19.4	18.4	18.4	18.3
Yemen	23.6	10.7	7.6	3.5	6.4	7.3	6.8	8.3	10.9
Gine	17.0	15.2	16.0	15.3	14.9	14.7	13.9	13.6	13.1
Haiti	11.0	11.3	10.7	9.9	10.1	8.0	7.5	8.2	8.0
Mozambik	30.4	26.0	23.9	27.1	25.8	29.9	27.5	27.9	29.2
Moldova	31.8	30.0	28.6	30.3	30.7	30.5	31.4	32.0	33.5

Kaynak: IMF, 2023a: 88.

Tablo 11’de düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerdeki kamu gelirleri gösterilmektedir. Düşük gelirli ülkelerde de genel olarak 2020 yılında 2019 yılına göre kamu gelirlerinde azalma olmuştur. 2020 yılında düşük gelirli ülkelerde kamu gelirleri en az %4.8 ile Sudan, en yüksek kamu geliri ise %31.4 ile Moldova’da gerçekleşmiştir.

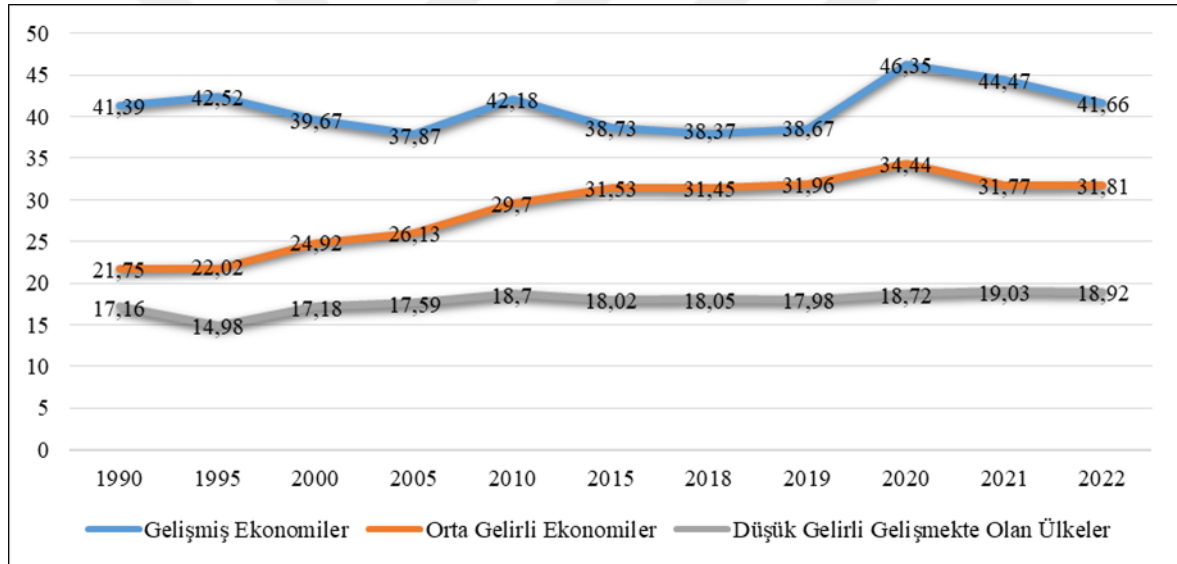
2.4.4.2. Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaları, maliye politikası aracı olarak devletin mal ve hizmet üretiminde önemli harcama araçlarıdır. Egemenlik gücünün gereği olarak kamu geliri elde eden her devlet, çeşitli alanlarda kamu harcamaları yaparak, istihdam sağlayarak, yatırımlar yaparak ve hizmet sunarak toplumsal bir fayda ortaya koymaktadır. Ancak olağan üstü dönemlerde (savaş, afet, salgın vb.)

kamu harcamaları hızla artırılarak vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır (Kabayel ve Doğan, 2021: 42).

Pandemi sürecinde devletler, kamu harcamaları yoluyla virüsün olumsuz ekonomik sonuçlarını yavaşlatmaya çalışmışlardır (Assenova, 2021: 42). Pandemi dönemlerinde ekonomik büyüme sürecinin gerilemesini, refah kayıplarını, büyük ölçekli işsizliği ve arz sorunlarını önlemek için kamu harcamalarının yeterli düzeyde artırılması hükümetler için etkili bir politik araçtır. Kamu harcamalarını artırma politikası, piyasadaki arzın ve talebin reel sektör kanalıyla sürdürülmesini sağlamaktadır (Kabayel ve Doğan, 2021. 41-50). Pandemi döneminde ortaya çıkan sağlık harcamaları ve devletlerin sağlaması gereken hizmetlerin çeşit ve niteliğindeki artışlar kamu harcamalarını artırmıştır (Yılmaz, 2023: 192). Aşağıda Grafik 10'da ülke gruplarına göre kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payları gösterilmektedir.

Grafik 10: Ülke Guruplarına Göre Kamu Harcamaları (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2023c https://www.imf.org/external/datamapper/G_X_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (2023)

Grafik 10 incelendiğinde, ülke guruplarında 2020 yılında bir önceki yıla oranla kamu harcamalarında artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu artış oransal olarak gelişmiş ekonomilerde %19,8, orta gelirli ekonomilerde %7,75, düşük gelirli ülkelerde ise %4,1'dir. 2020'de kamu harcamalarında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemdeki kamu harcamalarındaki artışın nedeni, sağlık harcamalarındaki artışlar, hane halkına ve firmalara yapılan likidite desteği olarak ifade edilebilir. Ancak 2021 yılında artış devam etmemiştir (Bulut ve Cura, 2023: 44; Gülşen, 2023: 133). Bu durum 2021 yılında ekonomilerin toparlanmaya başladığı ve daha fazla kamu harcamasına ihtiyaç duyulmadığı anlamına gelebilir.

Pandemi sürecinde hükümetler, ekonomik daralmanın etkilerini azaltabilmek amacıyla kamu harcamalarında önemli artışlar gerçekleştirmişlerdir. Bu artışlar, özellikle sosyal yardım ve sağlık alanlarında yoğunlaşmıştır. Sağlık harcamaları, sağlık çalışanları için ek ödemeler yapılması, hastane yapılması, aşı ve ilaçların temin edilmesi ve yoğun bakım kapasitelerinin artırılması gibi alanlara yönlendirilmiştir. Sosyal yardım harcamalarında ise, işsizlik ödeneği ve sosyal yardımların kapsamının genişletilmesi ve artırılması öne çıkmıştır (Gölçek, 2023: 232).

Tablo 12: Gelişmiş Ekonomilerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	39.6	38.7	38.6	38.3	38.4	38.7	46.4	44.5	41.7
Euro Bölgesi	49.3	48.3	47.7	47.1	46.8	46.9	53.4	52.5	51.0
G7	40.1	39.3	39.3	39.1	39.2	39.4	47.8	46.0	42.8
G20	39.2	38.5	38.5	38.3	38.3	38.7	46.8	45.1	42.1
Avustralya	36.9	37.4	37.4	36.9	37.0	39.1	44.6	42.2	38.4
Avusturya	52.3	51.0	50.1	49.3	48.8	48.6	56.7	56.0	52.4
Belçika	55.6	53.7	53.1	52.0	52.3	51.9	58.9	55.5	53.7
Kanada	38.4	40.0	40.8	40.5	40.7	40.6	52.7	45.9	41.5
Çek Cumhuriyeti	42.6	41.9	39.8	39.0	40.6	41.1	47.2	46.5	44.8
Danimarka	55.2	54.5	52.5	50.5	50.5	49.7	53.5	50.8	49.2
Estonya	37.8	39.5	39.4	39.2	39.3	39.4	44.8	41.3	40.2
Finlandiya	57.3	56.5	55.6	53.6	53.4	53.3	57.1	55.7	54.0
Fransa	57.2	56.8	56.7	56.5	55.6	55.4	61.5	59.1	58.5
Almanya	44.3	44.1	44.4	44.2	44.3	45.0	50.4	51.3	49.7
Yunanistan	50.7	51.2	49.9	48.5	48.5	47.7	59.7	57.4	55.5
Hong Kong	17.3	18.0	18.3	17.4	18.4	21.0	29.9	23.7	28.1
İzlanda	45.8	43.5	46.4	44.4	43.8	43.6	51.2	49.8	46.1
İrlanda	37.6	29.1	28.1	26.2	25.3	24.3	27.3	24.8	22.1
İtalya	50.9	50.3	49.1	48.8	48.4	48.5	57.0	57.3	56.8
Japonya	38.4	37.3	37.2	36.7	36.7	37.3	44.6	42.8	44.0
Kore	19.8	19.7	19.5	19.6	20.4	22.6	25.1	25.8	27.9
Lüksemburg	40.6	40.4	40.0	41.3	42.3	43.1	46.7	42.9	43.3
Malta	39.9	38.2	36.4	34.5	35.8	35.7	45.7	43.6	40.9
Hollanda	45.3	44.0	42.9	41.7	41.5	41.3	47.0	45.8	44.6
Yeni Zelanda	37.7	37.3	36.5	35.6	36.1	38.8	42.1	41.9	43.2
Norveç	45.2	48.2	50.4	49.2	47.7	50.2	56.7	47.6	38.5
Portekiz	51.7	48.2	44.8	45.4	43.2	42.5	49.2	47.4	45.7
Singapur	12.6	14.4	15.3	13.6	13.9	14.0	24.3	16.2	15.4
İspanya	45.3	44.0	42.5	41.3	41.8	42.3	51.9	50.6	47.8
İsveç	49.7	48.4	48.8	48.2	48.8	48.1	51.0	48.4	46.8
İsviçre	32.2	32.5	32.4	32.5	31.7	32.0	37.1	35.2	33.6
Birleşik Krallık	41.2	40.3	39.5	39.0	38.7	38.5	49.9	46.3	45.1
ABD	35.4	35.2	35.6	35.4	35.6	36.0	44.8	43.0	38.5

Kaynak: IMF, 2023a: 75.

Tablo 12’de gelişmiş ekonomilerin genel kamu harcamaları gösterilmektedir. Gelişmiş ülkelerde genel olarak pandemi etkisinin yoğun olarak hissedildiği 2020 yılında 2019 yılına kıyasla kamu harcamalarında önemli ölçüde artış gerçekleşmiştir. 2020 yılında oransal olarak en fazla artış %61.5 ile Fransa’da, en düşük kamu harcama oranı ise %24.3 ile Singapur’da gerçekleşmiştir.

COVID-19'dan en fazla etkilenen ülkelerden olan İtalya'da %57, İspanya'da %51.9 oranında kamu harcaması yapılmıştır. Kamu harcamalarındaki artışlar 2021 ve 2022 yıllarında devam etmemiştir. 2021 yılında ekonomiler toparlanmaya başladığı için daha fazla kamu harcamasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Tablo 13: Orta Gelirli Ekonomilerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	30.7	31.5	31.6	31.2	31.4	32.0	34.4	31.8	31.8
Asya	27.3	29.4	29.8	29.9	30.5	31.2	33.3	31.1	31.2
Avrupa	35.8	35.9	36.5	35.4	34.7	35.6	39.7	36.2	36.9
Latin Amerika	33.7	34.5	34.7	33.9	33.6	33.0	36.1	33.3	34.2
Cezayir	41.3	46.2	42.0	41.1	40.3	41.8	42.4	37.0	31.2
Arjantin	38.9	41.4	41.5	41.1	38.9	37.7	42.1	37.8	37.2
Brezilya	39.7	43.1	44.3	42.7	42.3	42.4	47.0	41.2	43.3
Bulgaristan	37.1	37.3	32.7	32.0	34.3	35.9	37.8	38.6	38.2
Çin	28.9	31.6	32.3	32.6	33.3	34.2	35.4	32.7	33.1
Kolombiya	31.3	31.3	30.0	29.3	34.7	32.9	33.6	34.4	34.2
Macaristan	50.0	50.4	46.8	46.7	46.2	46.1	51.1	48.4	50.0
Hindistan	26.2	27.1	27.2	26.2	26.3	26.8	31.1	29.3	28.8
Endonezya	18.6	17.5	16.8	16.6	16.7	16.3	18.6	18.2	17.5
Kazakistan	21.3	22.9	21.5	24.1	18.8	20.2	24.5	22.1	21.7
Malezya	26.0	24.7	22.9	22.0	22.8	23.6	25.1	24.4	24.3
Pakistan	17.9	17.6	17.7	19.1	19.1	19.1	20.3	18.5	19.9
Peru	22.6	22.3	20.9	21.1	21.3	21.1	26.9	23.5	23.1
Polonya	42.9	41.7	41.3	41.4	41.4	41.9	48.2	44.1	44.1
Romanya	33.8	34.2	31.8	31.0	31.7	33.3	38.2	37.2	36.8
Rusya	34.9	35.3	36.6	34.8	32.6	33.8	39.2	34.8	36.6
Suudi Arabistan	39.7	39.9	34.5	32.1	34.0	33.7	39.1	31.9	28.1
Güney Afrika	29.3	30.2	29.9	29.9	30.2	31.5	34.6	32.7	32.2
Sri Lanka	17.2	19.3	18.2	17.9	17.5	19.5	20.7	19.9	18.9
Tayland	22.2	22.2	21.3	21.5	21.4	21.8	25.3	27.3	25.6
Türkiye	33.1	33.2	34.8	33.4	34.6	35.7	34.0	31.2	28.0
Ukrayna	44.8	43.0	40.8	41.6	41.9	41.5	45.6	40.3	69.9
Birleşik Arap Emirlikleri	32.2	27.2	32.8	28.1	26.7	28.4	31.1	26.4	26.4
Uruguay	29.2	28.5	29.8	30.1	30.7	31.1	32.8	30.9	29.5
Belarus	38.8	41.8	40.7	39.0	37.8	37.4	38.0	37.1	36.8

Kaynak: IMF, 2023a: 83.

Tablo 13'te orta gelirli ekonomilerin genel kamu harcaması gösterilmektedir. Orta gelirli ülkelerde genel olarak 2020 yılında 2019 yılına göre kamu harcamalarında artış yaşanmıştır. Fakat Türkiye'de 2020 yılında 2019 yılına göre kamu harcamaları artmamış aksine azalmıştır. 2020 yılında kamu harcamalarında oransal olarak en fazla artış %51.1 ile Macaristan'da, en düşük kamu harcama oranı ise %18.6 ile Endonezya'da gerçekleşmiştir. Pandeminin başlangıç merkezi olan Çin'de ise 2020 yılında %35.4 oranında kamu harcaması yapılmıştır. 2020 yılında kamu harcamalarında yaşanan artış orta gelirli ülkelerde genel olarak 2021 ve 2022 yılında devam etmemiştir. Bununla birlikte Bulgaristan, Kolombiya ve Ukrayna'da 2021 ve 2022 yıllarında kamu harcamalarındaki artış devam etmiştir.

Tablo 14: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Kamu Harcamaları, 2014-2022
(%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	18.8	18.0	17.5	17.8	18.0	18.0	18.7	19.0	18.9
Petrol Üreticileri	15.7	12.7	11.4	12.5	13.3	13.1	12.7	13.8	14.8
Asya	19.2	19.3	18.2	18.0	18.1	17.9	18.6	18.7	17.6
Honduras	27.6	26.0	27.4	26.9	26.2	25.7	28.0	28.4	24.4
Sahra Altı Afrika	17.6	16.4	16.2	17.2	17.2	17.1	18.0	18.6	18.9
Bangladeş	11.7	11.5	11.6	12.2	13.0	13.6	13.3	13.0	12.6
Benin	14.2	18.2	15.4	17.8	16.6	14.6	19.1	19.9	19.5
Çad	22.0	18.3	14.4	14.9	13.3	14.3	19.0	18.4	16.6
Gana	21.0	18.6	19.9	17.6	20.9	22.5	31.5	27.4	25.6
Gine	20.2	21.7	16.1	17.3	16.0	15.0	17.0	15.3	13.8
Kenya	23.4	23.8	25.3	25.2	24.5	24.4	24.8	23.9	23.5
Madagaskar	12.6	13.0	13.5	14.9	14.4	15.4	16.4	14.0	20.3
Malavi	18.3	19.5	19.7	21.0	19.4	19.3	22.7	23.7	24.4
Mali	20.0	20.9	22.3	22.9	20.3	23.1	25.9	26.4	24.7
Moldova	33.4	31.9	30.1	31.0	31.5	32.0	36.7	34.6	36.8
Mozambik	40.3	32.7	29.0	29.1	31.3	29.8	32.9	31.5	34.4
Nepal	16.6	17.7	19.0	23.6	28.0	27.3	27.6	27.7	26.8
Nijer	23.6	24.2	19.4	19.5	21.2	21.6	22.4	24.3	21.9
Ruanda	27.5	26.6	25.1	25.1	26.4	28.2	33.4	31.6	31.7
Senegal	23.1	22.9	24.0	22.5	22.6	24.2	26.6	25.7	26.9
Tacikistan	27.5	31.9	38.7	33.8	30.9	28.8	29.2	27.6	28.9
Tanzanya	17.3	17.2	16.9	16.6	16.6	16.7	16.8	17.8	18.3
Uganda	13.6	15.1	15.0	16.3	16.2	18.3	21.4	21.6	20.7
Özbekistan	24.9	24.6	23.3	22.4	24.8	27.1	28.7	30.5	33.4
Vietnam	22.8	24.2	22.2	21.5	20.5	19.8	21.3	21.9	20.7
Zambiya	24.3	27.6	23.9	25.0	27.7	29.8	34.1	30.4	28.7
Kırgızistan	38.5	38.1	38.9	37.0	33.1	32.6	34.1	33.9	39.9
Kamboçya	21.7	20.3	21.1	22.4	23.0	23.8	27.3	28.6	26.2
Kongo	48.6	41.3	41.5	28.4	19.2	21.8	23.1	23.1	24.7

Kaynak: IMF, 2023a: 89.

Tablo 14'te düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerdeki genel kamu harcamaları gösterilmektedir. 2020 yılında 2019 yılına göre genel olarak düşük gelirli ülkelerin kamu harcamalarında artış yaşanmıştır. Fakat bu artışlar oransal açıdan çok yüksek gerçekleşmemiştir. 2020 yılında en yüksek kamu harcaması %36.7 ile Moldova'da, en düşük kamu harcaması ise %12.7 ile Petrol Üreticisi ülkelerde gerçekleşmiştir. Düşük gelirli ülkelerde genel olarak 2021 ve 2022 yıllarında artış devam etmiştir.

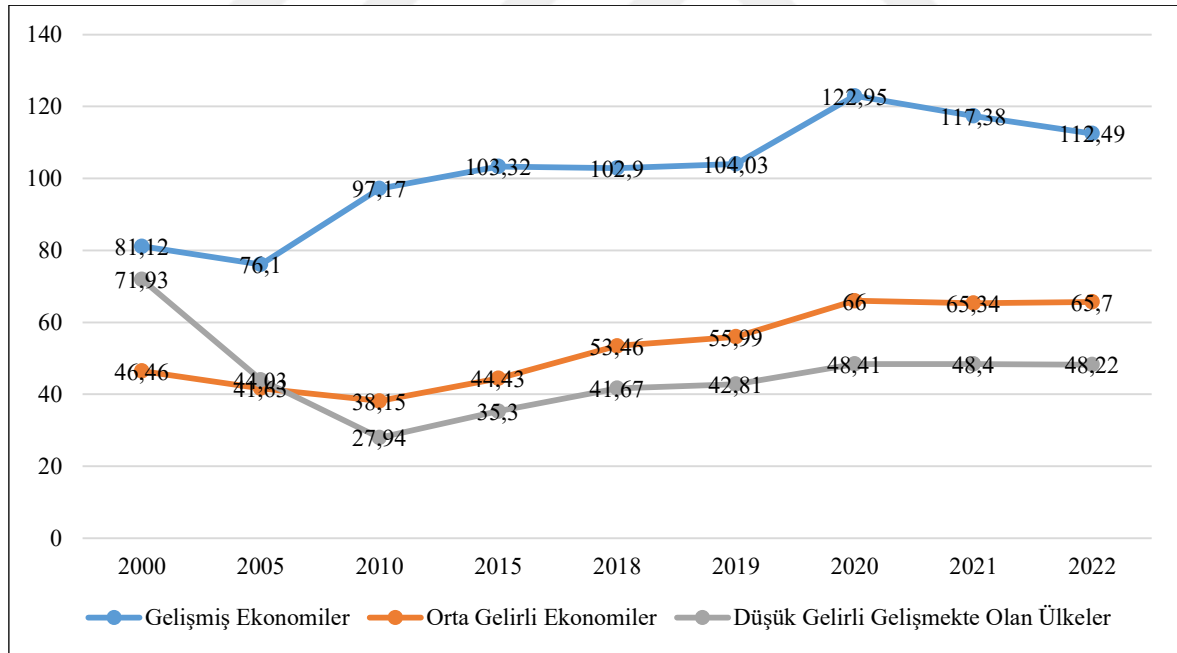
Ülkelerin gelir düzeyi düştükçe kamu harcama araçlarını kullanma eğiliminin azaldığı görülmektedir. Bu durumda COVID-19 pandemisinde ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile kamu harcamalarındaki artış arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylenebilir (Kabayel ve Doğan, 2021: 41). Tablolar incelendiğinde, pandeminin etkisini göstermeye başladığı 2020 yılında genel olarak

kamu harcamalarında bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Fakat bu artış 2021 ve 2022 yıllarında devam etmemiştir.

2.4.4.3. Kamu Borçlanması Üzerindeki Etkileri

Borçlanma politikaları, harcamaları finanse etmek ve ek gelir sağlamak amacıyla iç ve dış kaynaklardan borç almayı içeren stratejilerdir. Borçlanma, devletin kaynaklarını genişletmeye ve kamu harcamalarını karşılamasına yardımcı olan bir araçtır (Gölçek, 2023: 234). Olağanüstü bir dönem olan COVID-19 pandemisinde kamu gelirlerinin azalıp kamu harcamalarının artması durumunda meydana gelen açıkların telafi edilmesinde borçlanma önemli bir araç olmuştur. Olağan kamu gelirleri ile finanse edilemeyen kamu harcamalarının finansmanı için borçlanmaya başvurulmuş ve bu da kamu borçlarında önemli artışlara sebep olmuştur (Akçay ve Göde, 2023: 215). Pandemi sürecinde vergi gelirlerindeki azalış, hükümetlerin borçlanma ihtiyacını artırmıştır (Gölçek, 2023: 222). COVID-19, ülkelerin borç-GSYH oranlarında artışa yol açmıştır (Srivastava, 2020: 2). Aşağıda Grafik 11’de ülke guruplarına göre toplam kamu borcunun GSYH yüzdeleri gösterilmektedir.

Grafik 11: Ülke Gruplarına Göre Toplam Kamu Borcu (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2023d https://www.imf.org/external/datamapper/G_XWDG_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC

Grafik 11 incelendiğinde pandemi sürecinde toplam kamu borcunda önemli ölçüde artışlar yaşanmıştır. Nitekim 2020 yılında gelişmiş ekonomilerin toplam kamu borcu %100’ün üzerinde gerçekleşmiştir. 2020 yılındaki borç artışının kamu harcamalarındaki artıştan kaynaklandığı ileri

sürülebilir. Pandemi sürecinde artan kamu harcamalarının finansmanında olağan kamu gelirleri yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda ülkeler borçlanmaya başvurmuştur. Bu da kamu borç oranını artırmıştır. 2021 yılında ise kamu borcunda düşüş gerçekleşmeye başlamıştır. Bu düşüşün olası bir nedeni ise ülkelerin tam kapanma dönemine kıyasla üretim faaliyetlerinin devam etmesi ve kapanmanın nispeten kaldırılması sonucunda tüketimin artması ve bütçe gelirlerin artmasıdır (Gülşen, 2023: 134).

COVID-19 pandemisi, dünya genelinde ülkelerin kamu borç oranlarında önemli bir artışa neden olmuştur (Koç ve Çelik, 2023: 150). Pandemi sürecinde borçlanma politikaları, hükümetlere ek kaynak sağlama olanağı sunarak ekonomik durgunluğun etkilerini azaltmayı amaçlamıştır. Pandeminin neden olduğu işsizlik artışı, gelir kaybı ve sosyal yardım gereksinimleri borçlanma ihtiyacını artırmıştır. Hükümetler bu dönemde iç ve dış borçlanma araçlarını kullanarak kaynaklarını artırmış ve ekonomik toparlanmaya destek olmuştur (Gölçek, 2023: 234).

Tablo 15: Gelişmiş Ekonomilerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	103.7	103.3	105.7	103.4	102.9	104.0	122.9	117.4	112.5
Euro Bölgesi	92.8	90.9	90.1	87.6	85.6	83.5	96.6	94.9	90.9
G7	117.4	116.4	119.5	117.5	117.2	118.3	140.4	134.1	128.4
G20	111.3	110.9	113.8	111.7	111.6	113.0	134.1	128.1	123.1
Avustralya	34.0	37.8	40.6	41.2	41.8	46.7	57.1	57.6	55.7
Avusturya	83.8	84.4	82.5	78.6	74.1	70.6	82.9	82.3	77.8
Belçika	107.0	105.2	105.0	102.0	99.9	97.6	112.0	109.2	105.3
Kanada	85.5	92.0	92.4	90.9	90.8	90.2	118.9	115.1	106.6
Danimarka	44.3	39.8	37.2	35.9	34.0	33.7	42.2	36.6	29.7
Estonya	10.6	10.1	10.0	9.1	8.2	8.5	18.5	17.6	17.2
Finlandiya	64.5	68.3	68.0	66.0	64.9	64.9	74.8	72.6	74.8
Fransa	94.8	95.4	96.1	98.1	97.8	97.4	114.7	112.6	111.1
Almanya	75.3	71.9	69.0	64.6	61.3	58.9	68.0	68.6	66.5
Yunanistan	181.8	179.1	183.7	183.2	190.7	185.5	212.4	200.7	177.4
İzlanda	115.3	97.3	82.5	71.7	63.2	66.6	77.8	75.6	68.7
İrlanda	104.3	76.7	74.3	67.6	63.0	57.0	58.4	55.4	45.2
İsrail	64.9	63.1	61.4	59.7	59.9	58.8	70.7	68.0	60.9
İtalya	135.4	135.3	134.8	134.2	134.4	134.1	154.9	149.8	144.7
Japonya	233.3	228.3	232.4	231.3	232.4	236.4	258.7	255.4	261.3
Kore	39.7	40.8	41.2	40.1	40.0	42.1	48.7	51.3	54.3
Lüksemburg	21.9	21.1	19.6	21.8	20.9	22.4	24.5	24.5	24.3
Malta	62.1	56.2	54.7	47.8	43.7	40.3	52.9	55.1	55.8
Hollanda	67.9	64.6	61.9	57.0	52.4	48.5	54.7	52.4	48.5
Yeni Zelanda	34.2	34.2	33.4	31.1	28.1	31.8	43.3	50.1	52.8
Norveç	29.7	34.3	37.9	38.3	39.4	40.6	46.1	42.7	39.6
Portekiz	132.9	131.2	131.5	126.1	121.5	116.6	134.9	125.4	116.0
Singapur	97.7	102.2	106.5	107.8	109.4	127.8	149.0	147.7	134.2
İspanya	105.1	103.3	102.7	101.8	100.4	98.2	120.4	118.4	112.0
İsveç	44.9	43.7	42.3	40.7	39.2	35.2	39.5	36.3	31.7
İsviçre	42.1	42.2	40.9	41.8	39.8	39.6	43.3	41.5	39.1
Birleşik Krallık	86.1	86.7	86.6	85.6	85.2	84.5	105.6	108.1	102.6
ABD	104.5	105.1	107.2	106.2	107.4	108.7	133.5	126.4	121.7

Kaynak: IMF, 2023a: 76.

Tablo 15’te gelişmiş ekonomilerin toplam kamu borcu gösterilmektedir. 2020 yılında genel olarak gelişmiş ekonomilerde kamu borcunda artış yaşanmamıştır. Bu artışların bu dönemde artan kamu harcamalarından kaynaklandığı söylenebilir. Tablo 15’ten de görüleceği üzere 2020 yılında gelişmiş ekonomilerde ortalama %122.9 oranıyla borçlanmada yüksek artış yaşanmıştır. Japonya’da 2020’de %258.7 ile ortalamanın üzerinde bir kamu borcu gerçekleşmiştir. 2020’de Estonya’da ise %18.5 ile en düşük borçlanma oranı gerçekleşmiştir. Kamu borcundaki artışlar 2021 ve 2022 yıllarında devam etmemiştir.

Tablo 16: Orta Gelirli Ekonomilerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	40.6	44.4	50.0	52.1	53.5	56.0	66.0	65.3	65.7
Asya	43.4	45.0	51.8	55.1	56.5	59.8	70.2	71.5	75.1
Avrupa	28.2	30.3	31.2	29.4	29.0	28.5	37.0	34.7	32.7
Latin Amerika	51.6	57.6	61.3	63.6	67.4	68.3	77.3	71.9	69.7
Cezayir	7.7	8.7	20.4	27.2	38.4	46.0	52.0	62.8	52.4
Arjantin	44.7	52.6	53.1	57.0	85.2	88.8	102.8	80.9	84.5
Belarus	38.8	53.0	53.5	53.2	47.5	41.0	47.5	41.2	39.8
Brezilya	62.3	72.6	78.3	83.6	85.6	87.9	96.8	90.7	85.9
Bulgaristan	26.3	25.4	27.0	22.9	20.1	18.3	23.2	22.8	21.8
Çin	40.0	41.15	50.7	55.0	56.7	60.4	70.1	71.8	77.1
Kolombiya	43.3	50.4	49.8	49.4	53.6	52.4	65.7	64.0	63.6
Macaristan	76.5	75.8	74.9	72.1	69.1	65.3	79.3	76.8	76.4
Hindistan	67.1	69.0	68.9	69.7	70.4	75.0	88.5	84.7	83.1
Endonezya	24.7	27.0	28.0	29.4	30.4	30.6	39.7	41.1	39.9
İran	12.6	37.0	47.9	45.0	42.9	46.7	48.3	42.4	34.0
Kazakistan	14.5	21.9	19.7	19.9	20.3	19.9	26.4	25.1	23.5
Malezya	55.4	57.0	55.8	54.4	55.6	57.1	67.7	69.3	66.3
Meksika	48.9	52.8	56.7	54.0	53.6	53.3	60.1	58.7	56.0
Pakistan	57.1	57.0	60.8	60.9	64.8	77.5	79.6	73.6	75.8
Peru	20.6	24.0	24.3	25.2	26.0	26.9	35.0	36.4	33.4
Polonya	51.4	51.3	54.5	50.8	48.7	45.7	57.2	53.8	49.6
Rusya	15.1	15.3	14.8	14.3	13.6	13.7	19.2	16.5	19.6
Suudi Arabistan	1.5	5.7	12.7	16.5	17.6	21.6	31.0	28.8	22.6
Güney Afrika	43.3	45.2	47.1	48.6	51.7	56.2	69.0	69.0	71.0
Sri Lanka	69.6	76.3	75.0	72.3	83.6	82.6	95.7	102.2	117.7
Tayland	43.3	42.6	41.7	41.8	41.9	41.1	49.4	58.4	60.5
Türkiye	28.4	27.3	27.9	27.9	30.1	32.6	39.7	41.8	31.2
Ukrayna	70.3	79.3	79.5	71.6	60.4	50.5	60.5	48.8	81.7
Birleşik Arap Emirlikleri	13.8	16.1	19.3	21.9	21.3	26.8	41.1	35.9	30.0
Uruguay	51.3	58.0	56.6	56.5	58.6	60.6	68.2	65.6	61.0
Venezuela	84.9	129.8	138.4	133.6	174.6	205.1	327.7	250.6	157.8

Kaynak: IMF, 2023a: 84.

Tablo 16’da orta gelirli ekonomilerin toplam kamu borcu gösterilmektedir. Orta gelirli ekonomilerde de 2020 yılında 2019’a göre toplam kamu borcunda artış yaşanmıştır. 2020’de kamu borcunda oransal olarak en fazla artış %102.8 ile Arjantin’de, en düşük kamu borcu ise %19.2 ile

Rusya’da gerçekleşmiştir. Pandeminin başlangıç noktası olan Çin 2020’de %70.1 ile ortalama kamu borcunun üzerinde borçlanma gerçekleşmiştir. Gelişmiş ekonomilerle kıyaslandığında orta gelirli ekonomilerde borçlanma oranı daha düşük gerçekleşmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında ise 2020’ye göre bazı ülkelerde kamu borcunda artış olmuş, bazılarında ise azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 17: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Genel Toplam Kamu Borcu, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	31.1	35.3	38.7	41.3	41.7	42.8	48.4	48.4	48.2
Petrol Üreticileri	20.7	24.6	29.0	31.3	32.4	33.9	39.0	40.2	40.9
Asya	36.0	36.7	37.2	36.9	36.9	37.0	39.2	41.0	41.5
Sahra Altı Afrika	27.3	32.8	37.1	40.2	41.6	43.1	49.6	50.8	51.5
Bangladeş	28.7	28.2	27.7	28.3	29.6	32.0	34.5	35.6	39.1
Benin	22.3	30.9	35.9	39.6	41.1	41.2	46.1	50.3	52.4
Kamboçya	31.9	31.2	29.1	30.0	28.4	28.2	34.4	35.9	36.5
Kamerun	20.7	31.6	32.1	36.5	38.3	41.6	44.9	46.8	46.4
Çad	38.2	42.5	50.0	48.7	48.4	52.3	54.1	55.9	50.4
Etiyopya	44.2	50.7	53.1	55.2	58.4	55.8	53.9	53.8	46.4
Gana	50.1	53.9	55.9	57.0	62.0	58.3	72.3	79.6	88.8
Gine	35.2	44.4	43.0	41.9	39.3	38.6	47.5	40.6	33.4
Haiti	20.8	21.7	21.6	18.9	21.5	25.4	22.0	25.6	25.0
Honduras	35.0	38.3	39.4	41.3	42.4	42.9	52.7	50.3	50.0
Kenya	41.3	45.8	50.4	53.9	56.4	59.1	67.8	67.0	67.9
Madagaskar	37.8	44.1	40.3	40.1	42.9	41.0	51.2	52.3	57.0
Malavi	33.5	35.5	37.1	40.3	43.9	45.3	54.8	61.6	70.1
Mali	26.9	30.7	36.0	36.0	37.5	40.7	46.9	50.7	53.2
Mozambik	64.3	87.4	126.2	104.1	106.7	99.0	120.0	107.2	76.1
Nepal	27.6	25.7	25.0	25.0	31.1	34.0	43.3	44.0	43.8
Nijer	22.1	29.9	32.8	36.5	39.5	40.5	45.0	51.3	51.1
Senegal	42.4	44.5	47.5	61.1	61.5	63.6	69.2	73.2	75.0
Sudan	84.4	93.2	109.9	149.5	186.7	200.3	275.0	187.9	127.6
Tanzanya	36.1	39.2	39.8	40.7	40.5	39.1	39.8	42.1	41.6
Özbekistan	6.1	6.7	8.2	19.3	19.6	28.5	37.1	35.4	34.3
Vietnam	43.6	46.1	47.5	46.3	43.5	40.8	41.3	39.3	37.1
Yemen	48.9	57.1	75.3	84.0	89.5	94.6	98.5	85.1	73.5

Kaynak: IMF, 2023a: 90.

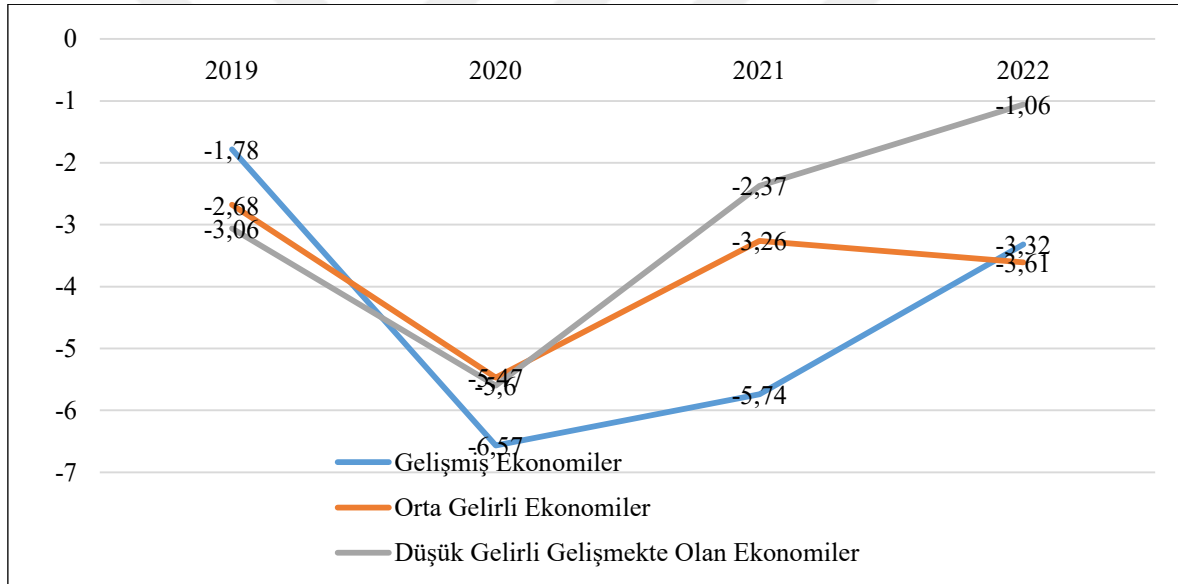
Tablo 17’de düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerdeki toplam kamu borcu gösterilmektedir. Düşük gelirli ekonomilerde kamu borçlanması 2020’de 2019’a göre genel olarak artış göstermiştir. Sudan’da 2020’de %275 oranındaki kamu borcu artışı dikkat çekicidir. Gelişmiş ekonomilerdeki ortalama borçlanma oranından daha yüksektir. Gelişmiş ve orta gelirli ekonomilerde 2021 ve 2022 yıllarında kamu borcundaki artış devam etmemiştir ancak düşük gelirli ekonomilerde bu yıllarda kamu borçlanmasındaki artış devam etmiştir. Bu durum, düşük gelirli ülkelerde 2021’de ekonomik toparlanmanın sağlanamaması ve borçlanmaya ihtiyaç duyulması olabilir. Ayrıca yukarıdaki kamu harcamalarının gösterildiği tablolar ve toplam kamu borcunun gösterildiği tablolar incelendiğinde pandemi sürecinde kamu harcamaları artan ülkelerde kamu borcu da artmıştır. Bu durumda kamu

harcamalarındaki artış ile kamu borcundaki artış arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir (Gülşen, 2023: 136).

2.4.4.4. Kamu Bütçesi Üzerindeki Etkileri

Salgın hastalıkların olağandışı olaylardan olması nedeniyle öngörülemediği için bütçe disiplini bozması kaçınılmazdır (Akçay ve Göde, 2023: 210). COVID-19 salgını sırasında ekonomiyi canlandırmaya yönelik mali paketler, dünyanın hemen her ülkesinde bütçe açıklarına yol açmıştır (Tevdovski vd., 2022: 120). Pandemi nedeniyle uygulanan genişletici maliye politikaları sonucunda kamu gelirlerindeki düşüş ve sağlık, sosyal yardım harcamalarında artış bütçe açığı üzerinde baskı oluşturmuştur (Türkan ve Özkök, 2023: 23). Aşağıda Grafik 12’de ülke gruplarına göre bütçe dengesinin GSYH yüzdeleri gösterilmektedir.

Grafik 12: Ülke Gruplarına Göre Bütçe Dengesi (%GSYH)

Kaynak: IMF, 2023e https://www.imf.org/external/datamapper/GGCBP_G01_PGDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC

Grafik 12 incelendiğinde 2020 yılında bütçe dengesi bozulmuştur ve önemli ölçüde açık vermiştir. Bu açığın, pandemi ile mücadele için uygulanan genişletici maliye politikalarından kaynaklandığı söylenebilir. 2020’de oluşan bütçe açıkları diğer ülkelere kıyasla %6.57 ile en fazla gelişmiş ekonomilerde gerçekleşmiştir. Bu durumun, gelişmiş ekonomilerde daha geniş ölçekli mali önlemler uygulanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, gelişmiş ekonomilerde ekonomik müdahale alanının daha fazla olduğunu göstermektedir. 2021 ve 2022 yıllarında 2020 yılına göre nispeten daha düşük ölçüde bütçe açığı oluşmuştur. 2021 ve 2022 yılında 2020 yılına kıyasla kamu gelirleri artmış ve kamu harcamaları azalmıştır. Bu da daha düşük bütçe açığı oluşturmuştur.

Tablo 18: Gelişmiş Ekonomilerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (% GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	-1.5	-1.1	-1.1	-1.0	-0.9	-1.5	-9.0	-6.2	-2.8
Euro Bölgesi	-0.2	0.1	0.4	0.8	1.2	0.8	-5.7	-4.0	-2.3
G7	-1.8	-1.3	-1.6	-1.6	-1.6	-2.1	-10.1	-7.4	-3.5
G20	-1.7	-1.3	-1.5	-1.4	-1.4	-2.0	-9.7	-7.0	-3.4
Avustralya	-2.1	-1.9	-1.5	-0.8	-0.4	-3.6	-7.8	-5.3	-2.3
Avusturya	-0.7	0.9	0.1	0.6	1.4	1.6	-7.1	-5.2	-2.7
Belçika	-0.2	0.2	0.0	1.4	1.0	-0.2	-7.3	-4.1	-3.0
Kanada	0.5	0.6	0.1	0.1	0.4	0.1	-10.5	-5.0	-1.3
Danimarka	1.6	-0.6	0.4	1.7	0.4	3.9	-0.1	3.2	2.1
Estonya	0.7	0.1	-0.5	-0.8	-0.6	0.1	-5.5	-2.3	-1.1
Finlandiya	-2.8	-2.3	-1.4	-0.4	-0.7	-0.8	-5.4	-2.8	-2.0
Fransa	-1.8	-1.8	-1.9	-1.3	-0.7	-1.7	-7.8	-5.2	-3.0
Almanya	1.8	2.0	2.1	2.2	2.7	2.1	-3.9	-3.3	-2.1
Yunanistan	-0.2	0.6	3.5	4.1	4.2	3.2	-7.7	-5.5	-1.5
Hong Kong	3.6	0.6	3.6	4.7	1.0	-2.2	-11.1	-2.7	-10.2
İzlanda	3.8	3.2	15.5	3.9	3.1	0.5	-6.8	-6.3	-1.9
İrlanda	-0.3	0.3	1.5	1.7	1.7	1.7	-4.0	-0.9	1.9
İsrail	-0.2	0.6	0.2	0.7	-1.4	-2.0	-9.0	-1.0	2.5
İtalya	1.4	1.4	1.3	1.2	1.3	1.7	-6.4	-5.6	-3.8
Japonya	-4.5	-2.6	-2.5	-2.2	-1.7	-2.4	-8.4	-5.6	-7.5
Kore	0.2	0.2	1.4	1.8	2.1	-0.1	-2.7	-0.4	-1.2
Lüksemburg	1.1	1.1	1.6	1.1	2.8	2.0	-3.7	0.5	-0.5
Malta	0.9	1.2	3.2	5.1	3.6	1.9	-8.0	-6.4	-4.2
Hollanda	-0.9	-0.7	1.2	2.3	2.4	2.5	-3.0	-2.1	-0.8
Yeni Zelanda	0.3	1.0	1.6	2.0	1.9	-1.9	-3.7	-2.7	-3.3
Norveç	6.3	3.4	1.5	2.6	5.7	4.5	-4.6	8.2	20.7
Portekiz	-3.0	-0.1	1.9	0.7	2.9	2.9	-3.1	-0.5	0.0
İspanya	-3.1	-2.7	-1.9	-0.9	-0.4	-1.0	-8.1	-4.9	-2.5
İsveç	-1.4	0.2	1.1	1.5	0.9	0.7	-2.7	0.0	1.1
İsviçre	0.0	0.8	0.4	1.3	1.4	1.4	-3.0	-0.4	0.3
Birleşik Krallık	-3.7	-3.1	-1.8	-0.6	-0.5	-0.9	-12.0	-6.0	-2.7
ABD	-2.1	-1.7	-2.4	-2.8	-3.1	-3.5	-11.9	-9.3	-3.4
Slovenya	-2.7	0.0	0.7	2.1	2.5	2.1	-6.3	-3.5	-2.3

Kaynak: IMF, 2023a: 71.

Tablo 18’de gelişmiş ekonomilerde 2014-2022 yılları arasındaki bütçe dengesi gösterilmektedir. 2020 yılında gelişmiş ekonomilerde genel olarak önemli ölçüde bütçe açığı verilmiştir. Bu bütçe açıklarının pandemiyle mücadelede uygulanan genişletici maliye politikalarından kaynaklandığı söylenebilir. 2020’de en yüksek bütçe açığı %12 ile Birleşik Krallık’ta, en düşük bütçe açığı ise %0.1 ile Danimarka’da gerçekleşmiştir. Genel olarak 2021 ve 2022 yıllarında bütçe açığı azalmıştır. Danimarka ve İsveç’te ise bu yıllarda diğer ülkelere göre bütçe fazlası verilmiştir.

Tablo 19: Orta Gelirli Ekonomilerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	-0.8	-2.5	-2.8	-2.1	-1.8	-2.7	-7.1	-3.4	-3.4
Asya	-0.5	-1.9	-2.4	-2.2	-2.8	-4.3	-8.0	-4.9	-5.8
Avrupa	-0.4	-1.5	-1.7	-0.8	1.4	0.4	-4.5	-0.9	-1.9
Latin Amerika	-1.5	-2.1	-2.0	-1.3	-1.3	-0.5	-5.5	-1.0	0.0
Cezayir	-7.8	-15.4	-13.1	-7.7	-6.3	-9.0	-11.0	-6.5	3.1
Arjantin	-3.5	-4.4	-4.8	-4.2	-2.2	-0.4	-6.2	-2.5	-1.8
Belarus	1.1	-1.3	0.3	1.6	3.8	2.6	-1.2	-0.2	-3.2
Brezilya	-0.6	-1.9	-2.5	-1.7	-1.5	-0.8	-9.2	0.7	1.3
Bulgaristan	-3.4	-2.4	1.8	1.2	0.3	-0.8	-2.8	-2.8	-0.8
Çin	-0.1	-2.0	-2.7	-2.6	-3.5	-5.2	-8.8	-5.1	-6.6
Kolombiya	-0.2	-1.7	-0.4	-0.5	-2.5	-1.0	-4.4	-4.4	-2.5
Hindistan	-2.6	-2.7	-2.5	-1.5	-1.7	-3.0	-7.3	-4.5	-4.4
Endonezya	-0.9	-1.2	-1.0	-0.9	-0.1	-0.4	-4.1	-2.5	-0.4
İran	-1.0	-1.4	-1.3	-1.0	-0.6	-3.5	-4.6	-3.1	-3.1
Kazakistan	2.0	-5.9	-4.3	-5.2	1.8	-0.8	-7.7	-4.4	0.8
Kuveyt	12.7	-7.5	-14.0	-9.6	-4.1	-8.4	-28.1	-11.6	0.6
Malezya	-0.9	-0.9	-0.8	-0.6	-0.8	0.0	-3.1	-3.7	-3.2
Meksika	-1.7	-1.2	0.4	2.6	1.6	1.4	-0.5	0.0	-0.1
Pakistan	-0.3	-0.4	-0.1	-1.4	-1.8	-3.0	-1.5	-1.1	-3.0
Peru	0.7	-1.2	-1.3	-1.9	-0.9	-0.2	-6.9	-1.2	0.0
Polonya	-1.7	-0.8	-0.7	0.1	1.2	0.6	-5.6	-0.7	-1.7
Romanya	-0.5	-0.1	-1.3	-1.8	-1.4	-3.4	-8.3	-5.3	-3.8
Rusya	-0.7	-3.1	-3.2	-1.0	3.4	2.2	-3.7	1.1	-2.0
Suudi Arabistan	-4.2	-17.5	-16.5	-11.3	-6.0	-4.2	-12.5	-2.0	2.8
Güney Afrika	-1.2	-1.4	-0.6	-0.8	-0.4	-1.1	-5.5	-1.3	0.1
Sri Lanka	-1.9	-2.1	-0.2	0.0	0.6	-1.9	-5.9	-5.7	-3.8
Tayland	-0.1	0.7	1.0	0.1	0.6	-0.3	-4.2	-6.2	-4.4
Türkiye	0.5	0.6	-1.0	-0.9	-2.3	-2.9	-3.2	-2.3	-0.4
Ukrayna	-1.2	3.0	1.6	1.4	1.2	1.0	-3.0	-1.1	-13.4
Şili	-1.4	-1.9	-2.4	-2.3	-1.1	-2.4	-6.6	-6.9	0.9
Macaristan	1.0	1.3	1.2	0.1	0.2	0.1	-5.3	-5.0	-3.7
Fas	-2.2	-2.0	-2.0	-0.9	-1.2	-1.4	-4.6	-3.8	-3.0
Filipinler	3.0	2.4	0.9	0.9	0.2	0.1	-3.7	-4.5	-3.4

Kaynak: IMF, 2023a: 79.

Tablo 19’da 2014-2022 yıllarında orta gelirli ekonomilerin bütçe dengesi gösterilmektedir. 2020’de orta gelirli ekonomilerde de bütçe açığı verilmiştir. Bu yılda en fazla bütçe açığı %28.1 ile Kuveyt’te, en düşük bütçe açığı ise %0.5 ile Meksika’da gerçekleşmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında genel olarak orta gelirli ekonomilerde bütçe açığı devam etmiştir. Fakat Brezilya’da bu yıllarda bütçe fazlası verilmiştir.

Tablo 20: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkelerin Bütçe Dengesi, 2014-2022 (%GSYH)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ortalama	-1.9	-2.5	-2.3	-2.2	-1.7	-1.9	-3.2	-2.8	-2.3
Petrol Üreticileri	-1.6	-3.1	-3.7	-4.1	-2.5	-2.9	-3.3	-3.3	-2.3
Asya	-2.0	-2.3	-1.7	-1.7	-1.3	-1.6	-2.7	-2.7	-2.0
Sahra Altı Afrika	-2.2	-2.8	-2.9	-2.8	-2.0	-2.0	-3.6	-3.1	-2.6
Bangladeş	-0.9	-1.6	-1.6	-2.6	-2.5	-3.7	-3.0	-1.6	-2.1
Benin	-1.4	-5.0	-3.4	-2.8	-1.4	1.1	-2.7	-3.5	-3.7
Kamboçya	-1.3	-0.3	0.1	-0.5	1.0	3.3	-3.0	-6.7	-3.8
Kamerun	-3.7	-3.9	-5.2	-3.9	-1.5	-2.2	-2.3	-2.0	-0.9
Çad	-3.6	-2.7	0.1	1.3	3.0	0.8	3.0	-0.4	6.6
Etiyopya	-2.2	-1.5	-1.8	-2.8	-2.5	-2.0	-2.4	-2.2	-3.5
Gana	-3.3	0.9	-1.5	1.2	-1.4	-2.0	-11.2	-4.8	-2.8
Gine	-2.2	-5.7	0.9	-1.2	-0.3	0.2	-2.4	-1.2	0.1
Haiti	-3.4	-1.4	0.2	0.3	-0.8	-1.8	-2.1	-2.3	-1.9
Honduras	-2.6	0.0	0.2	0.2	0.8	0.8	-3.8	-2.1	1.3
Kenya	-3.4	-4.2	-4.6	-4.2	-3.4	-3.8	-4.2	-3.1	-1.7
Madagaskar	-1.5	-2.2	-0.4	-1.4	-0.6	-0.7	-3.2	-2.2	-6.1
Malavi	0.0	-1.9	-1.8	-2.4	-1.6	-1.5	-5.0	-4.6	-5.6
Mali	-2.3	-1.2	-3.3	-2.0	-3.9	-0.7	-4.2	-3.5	-3.3
Mozambik	-8.9	-5.5	-2.7	1.0	-1.2	3.3	-2.3	-0.9	-2.1
Nepal	1.8	0.9	1.5	-2.4	-5.4	-4.5	-4.7	-3.3	-2.4
Nijer	-5.8	-6.3	-3.8	-3.4	-2.1	-2.6	-3.8	-4.8	-5.6
Nijerya	-1.5	-2.7	-3.4	-4.1	-2.6	-3.0	-3.5	-3.6	-2.7
Ruanda	-3.1	-1.8	-1.3	-1.5	-1.4	-3.8	-7.9	-5.2	-4.4
Senegal	-2.6	-2.1	-1.6	-1.1	-1.7	-1.9	-4.4	-4.3	-3.9
Sudan	-3.9	-3.2	-3.5	-5.6	-7.7	-10.6	-5.9	-0.2	-2.0
Tacikistan	1.4	-1.5	-8.3	-5.2	-1.6	-1.2	-3.4	0.2	-0.6
Tanzanya	-1.6	-1.7	-0.6	0.4	-0.2	-0.3	-0.9	-1.8	-1.7
Uganda	-1.5	-1.1	-0.6	-1.5	-1.2	-2.7	-5.2	-4.6	-2.6
Özbekistan	1.8	-0.4	0.6	0.9	1.6	-0.5	-3.4	-4.8	-4.1
Vietnam	-3.7	-3.4	-1.6	-0.4	0.5	1.0	-1.5	-2.2	-1.3
Yemen	1.5	-2.6	-3.2	-4.7	-7.8	-5.7	-2.8	0.3	-0.6

Kaynak: IMF, 2023a: 87.

Tablo 20’de düşük gelirli ekonomilerde 2014-2022 yılları arasındaki bütçe dengesi gösterilmektedir. 2020 yılında genel olarak düşük gelirli ülkelerde bütçe açığı verilmiştir. Fakat Çad’da bu yılda bütçe fazlası verilmiştir. 2020’de gelişmiş ve orta gelirli ülkelere göre düşük gelirli ülkelerde daha düşük oranda bütçe açığı verilmiştir. 2020’de en yüksek bütçe açığı %11.2 ile Gana’da, en düşük bütçe açığı ise %0.9 ile Tanzanya’da gerçekleşmiştir. Bu bütçe açıkları 2021 ve 2022 yıllarında da devam etmiştir. Ayrıca 2021 yılında, pandeminin etkisinin azalmaya başlamasıyla sınırlamaların kaldırılması ve ekonomik faaliyetlere devam edilmesi ile bütçe açıkları daha ılımlı hâle gelmiştir (Rakıcı ve Aktuğ, 2021: 171).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE ALINAN MALİ ÖNLEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

COVID-19 pandemisi, ekonomik açıdan zorluklara neden olmuştur. Hükümetler, oluşan bu ekonomik zorlukları telafi edebilmek için çeşitli mali önlemler almışlardır. Bu önlemler işletmeleri korumak, istihdamı desteklemek ve ekonomik aktiviteyi canlandırmak için çeşitli politika araçlarının kullanılmasını içermektedir. Üçüncü bölümde AB ülkelerinde alınan mali önlemler, Türkiye’de alınan mali önlemler açıklanmakta ve karşılaştırılmaktadır. Son olarak bu ülkelerdeki alınan mali önlemler değerlendirilmektedir.

3.1. COVID-19 Pandemisinde AB Ülkelerinde Alınan Mali Önlemler

COVID-19 pandemisi, Avrupa Birliği (AB) ve üye devletleri için zorluklara yol açmıştır (Quaglia ve Verdun, 2023: 599). COVID-19’dan en fazla etkilenen AB ülkeleri, Fransa, İtalya ve İspanya olmuştur (Genç ve Olcay, 2021: 66). COVID-19’un yayılmasını önlemeye yönelik olarak alınan çeşitli karantina önlemleri, belirli sektörlerde ekonomik faaliyetleri durdurmuş ve diğerlerini de önemli ölçüde aksatmıştır. Ortaya çıkan iş kayıpları ve iflaslar Avrupa’daki milyonlarca insan için büyük ekonomik sıkıntılar ortaya çıkarmıştır (Anderson vd., 2020: 1). Bu bağlamda AB, COVID-19’un ekonomi üzerindeki etkisini azaltmak için Avrupa bütçe kurallarını gevşetmiştir (Cifuentes-Faura, 2021: 247). AB Komisyon’u tarafından insanların işlerini kurtarmak ve pandemiden etkilenen şirketleri desteklemek için “Acil Durumda İşsizlik Riskini Azaltmak için Geçici Destek” (SURE) tasarlanmıştır (European Commission, 2020c: 2). SURE programı yaklaşık 100.000.000.000 Avro kadardır (European Commission, 2021a). Ek olarak, AB’nde ekonomik toparlanmayı sağlamak için çeşitli mali önlemler alınmıştır. AB genelinde alınan mali önlemler şu şekilde özetlenebilir (IMF, 2021b):

Sağlık sektörü için ek harcama: Avrupa Komisyonu, 47.500.000 Avro tutarındaki fonu COVID-19 aşısının geliştirilmesi, tedavisi ve teşhisine ilişkin araştırmalara yönlendirmiştir.

Sağlık dışındaki alanlarda ek harcamalar: Nisan 2020’de Avrupa Komisyonu, hastaneler ve işgücü piyasalarına yönelik kamu yatırımlarını desteklemek için CRİİ (Korona Müdahale Yatırım Girişimi)’nin büyüklüğü 37.000.000.000 Avro’ya yükseltilmiştir. Buna AB uyum fonlarından 8.000.000.000 Avro’luk peşin nakit enjeksiyonu dâhildir. Komisyon, AB Dayanışma

Fonu'nun kapsamını, gerektiğinde virüsten ağır bir şekilde etkilenen üye ülkeleri için harekete geçirmek amacıyla genişletmiştir. 11 Aralık 2020'de AB liderleri, AB üyelerine 390.000.000.000 Avro tutarında hibeyi içeren “Yeni Nesil AB” (NGEU) kurtarma paketi üzerinde anlaşmışlardır.

Bütçe dışı fonlar da dâhil olmak üzere öz sermaye enjeksiyonları, varlık alımları ve krediler: 9 Nisan 2020 tarihinde Avro Bölgesi maliye bakanları (Eurogroup) işçiler ve işletmeler için 340.000.000.000 Avro tutarında güvenlik ağı oluşturmuşlardır. Yeni ve geçici bir AB işsizlik reasürans fonu (SURE) ulusal işsizliği, kısa çalışma programlarını ve sağlıkla ilgili tedbirleri desteklemek üzere hükümetlere uygun koşullarda 100.000.000.000 Avro'ya kadar kredi sağlamıştır. Söz konusu program 31 Aralık 2022 tarihine kadar uygulanmıştır. Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM), talepte bulunan bir üyenin 2019 GSYH'sının %2'sine kadar olan pandemiyle ilgili sağlık harcamalarını finanse etmek için üyelerine “Pandemi Desteği” sağlamıştır. Avrupa Konseyi 21 Temmuz 2020'de “Yeni Nesil AB” kurtarma fonunu onaylamıştır. Bu fonun bir kısmı, AB üyelerinin ulusal toparlanma ve dayanıklılık planlarının bir bölümünü finanse etmek için başvurabilecekleri “Kurtarma ve Dayanıklılık Tesisi'nden” (RRF) sağlanan 360.000.000.000 Avro'luk kredidir.

Garantiler (krediler ve mevduatlar vb.): AB Konseyi'nde, zor durumdaki KOBİ'ler için Avrupa Yatırım Bankası veya ulusal kalkınma bankaları aracılığıyla toplam 200.000.000.000 Avro'luk finansmanı destekleyebilecek 25.000.000.000 Avro'luk yeni bir pan- Avrupa garanti fonu üzerinde anlaşmışlardır.

AB üye devletleri de, pandeminin olumsuz etkilerini kontrol altına almak için çeşitli mali önlemler almışlardır (Anderson vd., 2020: 1). Bununla birlikte ülkeler, ekonomik koşullar ve mali alanlarındaki farklılıklar nedeniyle pandemiye yanıt verme konusunda farklı donanımlara sahiptir (Batini vd., 2020: 1).

3.1.1. Almanya

Almanya'da ilk COVID-19 vakası 27 Ocak 2020 tarihinde kaydedilmiştir. Hükümet, virüsün yayılmasını engellemek için sınırların kapatılması, sosyal mesafe zorunluluğu, maske takma zorunluluğu ve halka açık toplantıların yasaklanması gibi bir dizi önlem almıştır (IMF, 2021a). Aynı zamanda Alman hükümeti, COVID-19'un olumsuz ekonomik etkilerini azaltmak için çeşitli mali önlemler de almıştır (Bertschek vd., 2022: 4). COVID-19'la mücadele etmek ve ardından toparlanmayı desteklemek için federal hükümet, üç ek bütçe kabul etmiştir: Mart 2020'de 156.000.000.000 Avro (GSYH'nın %4,7'si), Haziran 2020'de 130.000.000.000 Avro (GSYH'nın %3,9'u) ve Mart 2021'de 60.000.000.000 Avro (GSYH'nın %1,7'si) şeklindedir. İlk tedbirler arasında (IMF, 2021a):

- Sağlık ekipmanları, hastane kapasitesi ve ARGE (aşı) harcamaları,
- İşverenlerin ve çalışanların gelirlerinin korunması için kısa süreli çalışma (“Kurzarbait”) sübvansiyonuna genişletilmiş erişim, düşük gelirli ebeveynler için genişletilmiş çocuk bakım yardımları ve serbest meslek sahipleri için temel gelir desteğine daha kolay erişim sağlanmış,
- COVID-19’dan ciddi şekilde etkilenen küçük işletme sahiplerine ve serbest meslek sahiplerine yıl sonuna kadar faizsiz vergi ertelemelerine ek olarak 50.000.000.000 Avro hibe ve yeni kurulan şirketler için 2.000.000.000 Avro risk sermayesi fonu verilmiş.
- İşsizlik sigortası ve ebeveyn izin yardımlarının süresinin geçici olarak uzatılması yer almaktadır.

2020 Haziran ayındaki teşvik paketi; geçici KDV indirimi, aileler için gelir desteği, zor durumdaki KOBİ’ler için hibeler, yerel yönetimler için mali destek, ihracatçılar ve ihracatı finanse eden bankalar için genişletilmiş kredi garantileri ve yeşil enerji ve dijitalleşmeye yönelik sübvansiyonlardan oluşmuştur. Ağustos ayında hükümet, kısa vadeli çalışma programının azami süresini 12’aydan 24’aya uzatmıştır (IMF, 2021a). Ayrıca, Almanya’da uygulanan diğer mali önlemler harcama önlemleri ve vergi önlemleri şeklinde sınıflandırılabilir (European Commission, 2020a: 8; European Systemic Risk Board, 2022).

Harcama Önlemleri:

- Serbest meslek sahipleri ve küçük şirketlere yönelik hibe şeklinde 50.000.000.000 Avro (GSYH’nın %1,5’i) destek verilmiş,
- 18.500.000.000 Avro (GSYH’nın %0,5’i) likidite desteği verilmiş,
- İnsanların işten çıkarılmasını önlemek için 10.100.000.000 Avro (GSYH’nın %0,3’ü) kısa çalışma planı uygulanmış,
- Serbest meslek sahipleri için 7.500.000.000 Avro (GSYH’nın %0,2’si) sosyal yardım yapılmış,
- Sağlık sigortaları ve uzun vadeli bakım için 5.200.000.000 Avro (GSYH’nın %0,2’si) verilmiş,
- Hastanelere 3.900.000.000 Avro (GSYH’nın %0,1’i) tıbbi destek verilmiş ve koruyucu ekipman alınmış,
- Belediyeler düzeyinde 2.100.000.000 Avro (GSYH’nın %0,1’i) sosyal yardım yapılmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Tüm sektörlerde vergi ile ilgili icra tedbirlerinin askıya alınmış,
- Vergi ertelemeleri tüm sektörlerde kolaylaştırılmış,
- Restoranlarda yemek (içecek hariç) KDV oranının %19’dan %7’ye düşürülmüş,

- Standart KDV oranı %19'dan %16'ya, indirimli KDV oranı da %7'den %5'e indirilmiş,
- İthalat KDV'sinin ödenmesi için son tarih bir sonraki ayın 16'sından 26'sına ertelenmiştir.
- Geçici olarak vergilerin vadesinde ödenmemesinden dolayı oluşacak olan cezalar ve yaptırım tedbirleri kaldırılmıştır.

3.1.2. Fransa

Fransa'da ilk COVID-19 vakası 24 Ocak 2020'de, ilk ölüm ise 15 Şubat 2020'de bildirilmiştir. Fransa COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen Avrupa ülkelerinden birisi olmuştur (Or vd., 2021: 1). Fransa ekonomisi 2020'de %8 daralmıştır. COVID-19 aşıları 28 Aralık 2020'de başlamış, 2021 Haziran sonu itibarıyla 33.000.000 fazla kişiye en az tek doz aşı yapılmıştır (IMF, 2021a).

Hükümet, sağlık sistemini ve Fransız ekonomisini (firmalara ve istihdama yönelik önlemleri) desteklemiştir (European Commission, 2020b: 19). Yetkililer, Mart-Kasım 2020 döneminde pandemiyle mücadeleyle ayrılan mali destek paketini yaklaşık 180.000.000.000 Avro'ya (likidite önlemleri dâhil GSYH'nın %8'i) çıkaran dört bütçe kanunu çıkarmıştır. Bu paket, banka kredileri ve kredi reasürans planlarına yönelik 315.000.000.000 Avro'luk garantiler de dâhil olmak üzere, 327.000.000.000 Avro'luk (GSYH'nın %15'ine yakın) bir kamu garanti paketine eklenmiştir. Temel mali önlemleri şunları; hastalar veya onların bakıcıları için sağlık sigortasının düzenlenmesi ve güçlendirilmesi, sağlık malzemelerine yapılan harcamaların arttırılması, şirketlere yönelik sosyal güvenlik ve vergi ödemelerinin ertelenmesi ve vergi iadelerinin (örn. ÖTV ve KDV) geri ödemesinin hızlandırılması yoluyla likidite desteği, kısa çalışma programı kapsamındaki işçilerin ücretlerinin desteklenmesi, etkilenen mikro işletmelere, serbest meslek mensuplarına ve düşük gelirli hanelere doğrudan mali destek ve etkilenen mikro işletmeler ve KOBİ'ler için kira ve kamu hizmetleri ödemelerinin ertelenmesi, öz sermaye yardımları veya zor durumdaki şirketlerin kamulaştırılması için ek tahsis, süresi dolan işsizlik yardımlarının karantina sonuna kadar uzatılması, en çok etkilenen sektörlerle yönelik destek önlemlerini içermiştir (IMF, 2021a). Ayrıca, alınan diğer mali önlemler harcama önlemleri ve vergi önlemleri şeklinde de sınıflandırılabilir (European Commission, 2020b: 19; ESRB, 2022; pwc, 2020: 52).

Harcama Önlemleri:

- Tıbbi cihazlara ve hastalık ödeneklerine yönelik harcamaları arttıran 5.500.000.000 Avro aracılığıyla sağlık sistemine mali destek (evde kalma nedeniyle çalışamayan kişiler için hastalık izninden yararlanma imkânı) verilmiş,

- İstihdamı desteklemek için büyük bir kısa çalışma planı (“chômage partiel”) uygulanmış: koşulları hafifletilmiş ve diğer yararlanıcı kategorilerini (örneğin çocuk bakım çalışanları ve ev işçileri) kapsayacak şekilde genişletilmiştir.
- 300.000.000.000 Avro’ya kadar devlet kredi garantisi verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Tüm doğrudan vergi ödemeleri (CIT, Bordro vergisi (“taxe sur les salaries”) ve yerel vergiler (“CFE” ve Taxe Foncière”) için ertelemeler verilmiş.
- Ertelemelerin yeterli olmaması durumunda şirketlerin içinde bulunduğu mali zorluklar göz önüne alındığında, duruma ilişkin yeterli belgenin sağlanması koşuluyla vergi indirimi yapılmış,
- Fransız vergi yetkilileri vergi iadelerinin geri ödemesini hızlandırmış.
- Sosyal güvenlik primleri, çalışanı 50 kişiden fazla olan şirketler için hiçbir gerekçe ve cezai şart olmaksızın en fazla 3 ay ertelenmiştir.

3.1.3. İtalya

İtalya’da ilk COVID-19 vakası, 21 Şubat 2020 tarihinde kaydedilmiştir. İtalya’da 27 Temmuz 2020 itibariyle virüs nedeniyle 30.000’den fazla insan hayatını kaybetmiştir (Pratiwi ve Salamah, 2020: 389-390). 17 Mart 2020 tarihinde hükümet, 25.000.000.000 Avro’luk (GSYH’nın %1,6’sı) bir “Cura Italia” acil durum paketini kabul etmiştir. Bu paket şunları; İtalyan sağlık sistemini ve sivil korumayı güçlendirmek için fonlar (3.200.000.000 Avro), işten çıkarılan işçilerin ve serbest meslek sahiplerinin işlerini korumaya ve gelirlerini desteklemeye yönelik önlemler (10.300.000.000 Avro), etkilenen belediyelerin çoğunda vergi ertelemeleri ve elektrik fatura ödemelerinin ertelenmesi de dâhil olmak üzere işletmeleri desteklemeye yönelik diğer önlemler (6.400.000.000 Avro) ve ayrıca kredi arzını desteklemeye yönelik önlemleri (5.100.000.000 Avro) içermiştir (IMF, 2021a). 8 Nisan 2020’de “Likidite Kararnamesi” yayımlanmıştır. Bu kararname, kredi garantileri ve vergi indirimleri sağlayarak işletmelere yardımcı olmayı amaçlayan önlemleri içermiştir. 19 Mayıs 2020 tarihinde yayımlanan “Relaunch Kararnamesi” sağlık, istihdam ve ekonomi ile sosyal politikaların desteklenmesine yönelik acil önlemleri içermiştir (KPMG, 2020a). Ayrıca, alınan diğer mali önlemler harcama önlemleri ve vergi önlemleri şeklinde sınıflandırılabilir (European Commission, 2020a: 19-20).

Harcama Önlemleri:

- Sağlık sisteminde işe alımlar ve tıbbi cihaz satın alımı için 845.000.000 fon verilmiştir.
- Ulusal Acil Durumlar fonu için 1.650.000.000 Avro artış sağlanmıştır.
- Sağlık çalışanlarının fazla mesaisine ayrılan fon 150.000.000 Avro arttırılmış,

- Yalnızca en çok etkilenen belediyeler için, işçiler işten çıkarılmadan önce işleri korumayı amaçlayan ücret takviyesi planına yönelik ek kaynaklar onaylanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- En çok etkilenen belediyelerde vergi ve sosyal güvenlik ödemeleri 2 ay ertelenmiştir.
- Turizm sektörüne yönelik vergi ve sosyal güvenlik ödemeleri 31 Mayıs 2020'ye kadar ertelenmiştir.
- Tüm vergi ödemelerinin (doğrudan, dolaylı ve sosyal güvenlik katkıları) 31 Mayıs'a kadar sıfır ceza ve faiz oranıyla ertelenmiş ve bu tarihten sonra beş aylık taksitlerle ödeme imkânı getirilmiştir.
- Acil durum bağışlarında maksimum 300.000 Avro'ya kadar vergi indirimi yapılmıştır.

3.1.4. Avusturya

Avusturya'daki ilk COVID-19 vakası 25 Şubat 2020'de kaydedilmiştir. Avusturya hükümeti, toplumsal hayata yönelik müdahaleyi 10 Mart'ta duyurmuştur. 100'ün üzerinde kişinin katıldığı kapalı mekân etkinlikleri ve 500'ün üzerinde kişinin katıldığı açık hava etkinlikleri yasaklanmış ve üniversiteler kapatılmıştır. Ayrıca Avusturya hükümeti, halkından sosyal temasları en aza indirmesi ve hijyen kurallarına uyulması istenmiştir (Sebestik ve Klein, 2020: 20-21).

2020 yılında hükümet, ekonomiyi desteklemek için toplam 49.600.000.000 Avro tutarında bir mali destek paketi duyurmuştur. Bu finansman sağlık sistemine desteği, kısa vadeli çalışma düzenlemesini, firmalara likidite desteğini (sabit maliyet sübvansiyonu ve zarar tazminatı) ve kamu kredi garantilerini içermiştir. Gelir tarafında ise hükümet, kişisel ve kurumsal gelir vergilerinin, sosyal güvenlik katkı paylarının (3 ay) ve KDV ödemelerinin ertelenmesinin yanı sıra bazı kategorilerde KDV indirimi yapmıştır. Ek olarak bu paket uygun fiyatlı konut, sağlık, dijitalleşme, inovasyon ve araştırma da dâhil olmak üzere ekonominin hızlı bir şekilde toparlanmasına yönelik önlemleri de içermiştir (IMF, 2021a). Aynı zamanda alınan diğer mali önlemler, harcama ve vergi önlemleri olarak da sınıflandırılabilir (European Commission, 2020a: 32; pwc, 2020: 13).

Harcama Önlemleri:

- Acil yardım için 4.000.000.000 Avro ayrılmıştır.
- Kısa çalışma ödeneği için, Avusturya Kamu İstihdam kurumu bütçesine 1.000.000.000 Avro'ya kadar bütçe ayrılmıştır.
- İhracat yapan şirketlerin işletme maliyetlerinin %15'ine kadarını karşılamak için 2.000.000.000 Avro ihracat kredisi programı düzenlenmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Yıllık vergi ve aylık KDV beyannameleri için son başvuru tarihi uzatılmıştır.
- Vergi denetimleri ertelenmiş veya askıya alınmıştır.

3.1.5. Belçika

Belçika’da ilk COVID-19 vakası, 4 Şubat 2020’de kaydedilmiştir. Hükümet, salgını kontrol altına almak için okulların ve zorunlu olmayan işletmelerin kapatılması, dışarıya çıkmanın temel ihtiyaçlarla sınırlandırılması, yurt dışındaki tüm toplantıları ve zorunlu olmayan seyahatleri yasaklama dâhil bir dizi önlem uygulamıştır. Ek olarak hükümet 2020-2021 döneminde 22.300.000.000 Avro ve 10.800.000.000 Avro (GSYH’nın %5,0 ve %2,3’ü) olan ve 52.000.000.000 Avro (GSYH’nın yaklaşık %11’i) tutarında kredi garantisiyle tamamlanan bir mali önlem paketini uygulamıştır. Sağlık harcamaları ve hastane finansmanı artırılmış, geçici işsizler ve serbest meslek sahipleri için destek artırılmış, şirketler ve serbest meslek sahipleri için sosyal güvenlik ve vergi ödemeleri ertelenmiştir (IMF,2021a). Aynı zamanda, diğer mali önlemler harcama ve vergi önlemleri olarak ifade edilebilir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 1).

Harcama Önlemleri:

- Ücretsiz izne ayrılan maaşlı çalışanların “mücbir sebep nedeniyle geçici işsizlik” süresine erişim kolaylaştırılmış ve süresi uzatılmış,
- COVID-19 nedeniyle faaliyeti kesintiye uğrayan serbest meslek sahiplerine ikame gelir sağlanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Hem şirketler hem de serbest meslek sahipleri için COVID-19 ile bağlantılı mali zorluklar yaşanması durumunda (sosyal katkı payları, KDV, kişisel ve kurumsal gelir vergileri için) vergi ertelemeleri kolaylaştırılmıştır.
- Emlak vergisi gibi bölgesel vergiler de ertelenmiştir.
- Stopaj vergi ödemeleri ertelenmiş,
- Vergi iadesi yapılmış ve pandemi öncesi kârların 2020 yılı için öngörülen zararlarla eşdeğer bir kısmı için vergi muafiyeti uygulanmıştır.

3.1.6. Bulgaristan

Bulgaristan, salgının hafif ve iyi kontrol altına alınmış ilk dalgasının ardından ciddi ikinci ve üçüncü enfeksiyon dalgaları yaşamıştır. 2020 Mart ortasında uygulamaya konulan olağanüstü salgın durumu hali 31 Temmuz’a kadar uzatılmıştır. Ekonomiyi desteklemek için mali önlemler uygulanmıştır. Temel mali önlemler şunları içermiştir (IMF, 2021a):

Harcama Önlemleri:

- Emekli maaşlarına ikramiyeler ve asgari emekli maaşı artışı (1.743.000 BGN),
- Aşı ve ilaç alımı (199.000.000 BGN),
- İşsizlik yardımlarının ve diğer sosyal desteklerin artırılması (344.000.000 BGN),
- Uzaktan eğitim için (30.000.000 BGN),
- Otel ve restoran sektörü için (22.000.000 BGN)

Vergi Önlemleri:

- Engelli çocukları olan haneler için vergi indirimi yapılmış,
- 2021 sonuna kadar restoran hizmetleri, kitaplar, bebek maması, şarap, bira, turistik geziler, spor tesisleri ve yiyecek teslimatı için %9'luk indirimli KDV oranı uygulanmış,
- KDV ve temel tıbbi malzemelerin ithalatında gümrük vergisi indirimi uygulanmıştır.

3.1.7. Çek Cumhuriyeti

İlk COVID-19 vakası 1 Mart 2020'de bildirilmiştir. Hükümet, virüsün yayılmasını kontrol altına almak için olağanüstü hal ve ülke çapında serbest dolaşımı ve uluslararası seyahati sınırlandıran bir karantina ilan etmiştir. Çek cumhuriyeti vatandaşları, işçileri ve işletmeleri desteklemek için çeşitli önlemler uygulamıştır. Hükümet 2020 yılında 228.600.000.000 CZK tutarında bir mali paket ve 2021 yılında 332.100.000.000 CZK tutarında başka bir mali paket uygulamıştır (IMF, 2021a). Mali önlemler aşağıda belirtilmiştir (ESRB, 2022; European Commission, 2020b: 5).

Harcama Önlemleri:

- Hükümet, karantina ve acil durum önlemleri için hem işverenlerin hem de çalışanların ücret maliyetlerini tazmin etmek amacıyla "Antivirüs" programı uygulamıştır.
- Hükümet, belirli koşullara bağlı olarak her serbest meslek sahibine 25.000 CZK tutarında bir defaya mahsus destek vermiştir.
- KOBİ'lere yönelik 5.000.000.000 CZK tutarında faizsiz kamu kredisi programı uygulanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Serbest meslek sahiplerinin sosyal güvenlik katkı payları 6 ay süreyle ertelenmiş,
- Gelir vergisi ödemeleri ertelenmiş,
- Konaklama, kültür ve spor hizmetlerinde KDV indirimi (%15'den %10'a) yapılmış,
- Aşı ve testler için solunum cihazlarında KDV muafiyeti yapılmıştır.

3.1.8. Danimarka

Danimarka’da ilk COVID-19 vakası Şubat 2020’nin sonunda teslim edilmiştir. Danimarka Avrupa’da Mart ayında karantina uygulamasına başlayan ilk ülkelerden olmuştur. Mart ayında sosyal mesafe önlemleri, evde kalma tavsiyesi ve ülkede halka açık etkinlikler iptal edilmiştir (Ornston, 2021: 2-4). Yetkililer tarafından 79.500.000.000 DKK (2020 GSYH’sının %3,4’ü) tutarında bir mali destek paketi açıklanmıştır. Bu paket, sağlık hizmetleri için artan harcamalar, işçileri ve işletmeleri desteklemek için uzatılan önlemleri içermiştir (IMF, 2021a). Alınan diğer mali önlemler aşağıda ifade edilmiştir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 6-7; pwc, 2020:41).

Harcama Önlemleri:

- İşsizlik ve hastalık yardımları yapılmış,
- COVID-19 karantinası nedeniyle hastalık izninde olan çalışanlara maaş ödemesi yapılmış,
- İşletmelerin sabit maliyetleri için geçici destek verilmiş,
- COVID-19’dan etkilenen şirketler için garanti programları uygulanmış,
- Devlet garantili kredi programlarında artış yaşanmış,
- Şirketler doğrudan öz sermaye uygulaması veya fonlar yoluyla desteklenmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Şirketlerin KDV ödeme süreleri uzatılmış,
- Şirketlerin işgücü katkı paylarını ödeme süreleri uzatılmış,
- Gelir vergisinin ödeme süresi uzatılmıştır.

3.1.9. Estonya

Estonya’da ilk COVID-19 vakası 26 Şubat 2020’de tespit edilmiştir. Hükümet, 12 Mart’ta virüsün Estonya’da yayılmasını engellemek için acil durum ilan etmiştir (Rüütel vd., 2020: 6). Şubat 2021’de ikinci dalga COVID-19 enfeksiyonlarının neden olduğu epidemiyolojik durumun kötüleşmesi, yetkilileri daha sıkı kontrol önlemleri uygulamaya sevk etmiştir. 3 Şubat 2021’de Estonya genelinde kısıtlamalar getirilmiş ve 11 Mart 2021’den Nisan ayı sonuna kadar uzatılan bir karantina uygulanmıştır. Estonya hükümeti, virüsün olumsuz ekonomik etkilerini azaltmak için mali önlemler almıştır. Yaklaşık 2.300.000.000 Avro (GSYH’nın %8,5’i) tutarında 2020 COVID-19 destek paketi, sağlık sisteminin, çalışanların ve işletmelerin desteklenmesine yardımcı olmuştur. Bu destek paketi, ücret kesintilerini karşılamak için İşsizlik Sigortası Fonu’na destek (250.000.000 Avro), sağlık sigortası fonu (213.000.000 Avro), kırsal kalkınma fonu aracılığıyla kırsal şirketlere verilen işletme kredileri (200.000.000 Avro), garantiler-teminatlar (1.000.000.000 Avro), şirketlere

likidite desteği için tahsis edilen işletme kredileri (500.000.000 Avro), yerel yönetimlere destek (130.000.000 Avro), şirketlere yatırım kredileri (50.000.000 Avro) ve iptal edilen kültürel ve sportif etkinliklerin doğrudan maliyetleri için tazminatı (3.000.000 Avro) içermiştir (IMF, 2021a). Aynı zamanda, diğler mali önlemler harcama ve vergi önlemleri olarak ayrı ifade edilebilir (European Commission, 2020a: 8-9; pwc, 2020: 48).

Harcama Önlemleri:

- Salgın dolayısıyla işlerini kaybedenlere yönelik önceki gelirlerinin %70'i sağlanmıştır.
- COVID-19 ile ilgili sağlık hizmetlerine ek finansman (230.000.0000 Avro) sağlanmış,
- Eğitim için 25.000.000 kaynak ayrılmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Gecikme faizleri düşürülmüş,
- Elektrik, gaz ve motor yakıtlarındaki tüketim vergilerinde indirimler yapılmış,
- Şirketlerin mali durumunu hafifletmek amacıyla Estonya vergi makamları, 1 Mart'tan 1 Mayıs'a kadar geriye dönük olarak acil durum dönemi için ödenmemiş vergi faizlerinin hesaplanmasını askıya almıştır.
- Vergi makamları, vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini e-vergi dairesi aracılığıyla ödeyebilmesi için taksitlendirme yapmıştır.

3.1.10. Finlandiya

Finlandiya'da onaylanan ilk COVID-19 vakası, 2020 Ocak ayının sonlarında bildirilmiştir. Yeni koronavirüs enfeksiyonlarının sayısı ve görülme sıklığı ülke çapında düşük kalmış (Avrupa'daki en düşük vaka sayılarından biri) ve üçüncü dalganın ardından vakalar belirgin bir şekilde azalmıştır (IMF, 2021a). COVID-19 pandemisi, Finlandiya ekonomisini ihracat talebinin azalması ve temkinli tüketici davranışları şeklinde etkilemiştir. Özellikle hizmet sektörünün belirli bölümlerinin kapanmasına da yol açmıştır. Restoranlar, barlar ve toplu konserler gibi alanlar karantina ve diğler kısıtlamalardan en fazla zarar görenler olmuştur. Virüs dalgalar halinde geri döndüğü için ekonomik, sosyal, psikolojik ve sağlık üzerindeki etkileri genişlemiştir (Vilmunen, 2021: 4).

Hükümet şirketleri desteklemek, istihdam sağlamak ve işten çıkarılan çalışanlara yönelik işsizlik sübvansiyonlarını finanse etmek için toplam 15.000.000.000 Avro'luk bir paket uygulamıştır. Hükümet, şirketleri desteklemek için 500.000.000 Avro tutarında ek fon kullanmıştır (KPMG, 2020b). Ayrıca Finlandiya hükümeti, GSYH'nın yaklaşık %30'unu oluşturan bir mali, likidite ve düzenleyici önlemler paketi açıklamıştır. Bu mali önlemler aşağıda ifade edilmektedir (ESRB, 2022; European Commission, 2020b: 50-51; IMF, 2021a).

Harcama Önlemleri:

- Sağlık hizmetleri, testler ve tıbbi ekipman için ek harcama yapılmış,
- KOBİ'lere ve serbest meslek sahiplerine hibeler verilmiş,
- Ebeveyn yardımı, sosyal yardım yapılmış ve işsizlik ödeneği genişletilmiş,
- Business Finland ve Ekonomik Kalkınma Merkezi, Ulaştırma ve Çevre Merkezi KOBİ'ler için doğrudan yardım (200.000.000 Avro) yapmış,
- Şirketlere yönelik destekleyici önlemler (1.150.000.000 Avro) alınmış,
- Ulusal Sağlık ve Refah Enstitüsü'ne yönelik (12.800.000 Avro) tahsis edilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Vergi ödemeleri ve emeklilik sigortası katkıları ertelenmiştir.

3.1.11. Hırvatistan

Hırvatistan ekonomisi, turizme bağımlılığı ve en büyük ticaret ortağının İtalya olması nedeniyle COVID-19'dan önemli ölçüde etkilenmiştir. Ülke genelinde sınırlamalara erken başlanılmış ve okulların, üniversitelerin, açık pazarların kapatılmasına ve şehirlerarası seyahat kısıtlamalarına kadar kademeli olarak sıkılaştırılmıştır. Hırvatistan hızla farklı ekonomik önlemler benimsemiş, istihdamı korumak ve COVID-19'un etkisini hafifletmek amacıyla ek önlemler açıklanmıştır. Temel önlemler arasında şunlar yer almıştır: Kamu yükümlülükleri faizsiz olarak 3 ay süreyle ertelenmiş (gerekirse 3 ay daha uzatılabilir), seçilen parafiskal ücretlerin ödemeleri geçici olarak askıya alınmış, ertelenmiş ödemeleri karşılamak için yerel yönetimlere, Hırvatistan Sağlık Sigortası Enstitüsü'ne ve Hırvatistan Emeklilik Sigortası Enstitüsü'ne faizsiz krediler verilmiş, istihdamın korunması için 3 ay boyunca net asgari ücret sübvansiyonu uygulanmış ve bireyler için vergilerin erken iadesi yapılmıştır (IMF, 2021a). Alınan diğer mali önlemler harcama ve vergi önlemleri şeklinde ifade edilebilir (ESRB, 2022: European Commission, 2020a: 18: pwc, 2020: 37).

Harcama Önlemleri:

- Zor durumdaki şirketlere (3+3 süreyle) işçi başına asgari ücret tutarında sübvansiyon ödenmiş,
- Mevsimlik işçilere yönelik destek planları genişletilmiş,
- Hırvatistan Cumhuriyeti adına CBRD tarafından garanti verilmiş,
- KOBİ'lerin likiditesini desteklemeye yönelik çeşitli kredi araçları ve garanti programları uygulanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Hükümet, işletmenin önceden vergi borcunun olmaması ve işletmelerin aylık veya 3 aylık bazda gelirinde en az %20'lik bir düşüş yaşanması gibi uygun şartların gerçekleşmesi durumunda tüm işletmelerin PIT, CIT ve sosyal güvenlik katkılarının ödenmesini 3 aylık ertelemiştir.
- Durum normale döndükten sonra ertelenen borçların faizsiz olarak geri ödenmesi için 24 aylık bir süre tanınmış,
- Yapılan bağışlarda KDV muafiyeti sağlanmıştır.

3.1.12. Hollanda

Yurt dışı ziyaretleri ve ülkenin güneyindeki Hollanda karnavalı nedeniyle ilk COVID-19 enfeksiyonu 27 Şubat 2020'de görülmüştür. Ardından İtalya ve Avusturya'daki kış sporlarından dönen gezginlerin ardından daha fazla vaka görülmüştür (Antonidies ve Leeuwen, 2020: 1). Hollanda hükümeti, COVID-19 pandemisine yanıt olarak evde kalma ve sosyal mesafe önlemlerini uygulamıştır. Hollanda'nın virüsü hafifletmeye yönelik yaklaşımı baskıyı daha az, daha çok ahlaki çağrılara ve öz disipline odaklanmıştır (Kuiper vd., 2020: 1). COVID-19'un ekonomik etkisini azaltmak amacıyla salgının başlangıcından itibaren bir dizi mali önlem uygulamaya konulmuştur. 2020 yılında yaklaşık 35.300.000.000 Avro (GSYH'nın %4,4'ü) tutarında paket uygulanmıştır. Bu paket gelirlerinde %20 ve daha fazla azalma yaşayan şirketler için işgücü maliyetlerinin %90'nına kadar tazminat, etkilenen sektörler (konaklama, seyahat, tarım, kültür vd.) için tazminat, girişimcilere, serbest meslek sahiplerine, yeni kurulan şirketlere ve küçük inovasyon şirketlerine destek, kısa çalışma programının ölçeğinin büyütülmesi (personel sayısını en az %20 oranında azaltması gereken şirketlere işsizlik ödeneği verilmiştir), KOBİ'lere sabit maliyetlerini finanse etmelerine yardımcı olan ödenekleri içermiştir (IMF, 2021a). Ayrıca, uygulan diğer mali önlemler harcama ve vergi önlemleri şeklinde de sınıflandırılabilir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 31-32).

Harcama Önlemleri:

- Şahıs şirketi sahipleri çalışanlarının gelirlerini asgari seviyeye çıkarmak için 3 ay boyunca belediye tarafından destek almışlar,
- Banka kredileri ve banka garantileri üzerindeki devlet garantisinin kapsamı genişletilmiş,
- Hane halkına maddi yardım yapılmış ve girişimcilere likidite desteği sağlanmış,
- Firmalara sabit maliyetlerini ödeme konusunda geçici rahatlama sağlanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Şirketler, çeşitli vergiler (kurumlar vergisi, KDV ve bordro vergileri) için ödeme erteleme başvurusunda bulunmuşlardır.

- Vergilerin zamanında ödenmemesi nedeniyle herhangi bir ceza uygulanmamıştır.
- Vergi ödemeleri ertelenmiştir.

3.1.13. İrlanda

Mart 2020’de İrlanda’da görülen COVID-19 beraberinde ağır hastalık, ölüm, sosyal ve ekonomik sorunlara neden olmuştur. İrlanda’nın pandemiye yönelik politika önlemleri kapsamlı ve halk sağlığı odaklı olmuştur (National Economic and Social Council, 2022: 1). Ekonomi politikası önlemleri açısından hanehalkı, işletmeler ve ekonomi üzerindeki etkiyi azaltmak için bir dizi önlem uygulanmıştır. Önlemler genel olarak ifade edilirse, COVID-19 ile ilgili kısıtlamaların hane gelirleri üzerindeki etkisini azaltmaya çalışmayı ve kısıtlamalar gevşetilinceye kadar işletmelerin ve firmaların hayatta kalmasına yardımcı olmayı içeriyordu. Örneğin pandemi nedeniyle işini kaybeden bireyler için haftalık 350 Avro tutarında sabit oranlı “Pandemi İşsizlik Ödeneği” biçiminde gelir destekleri verilmiştir (Kennelly vd., 2020: 19).

İrlanda’da 2020 ve 2021 yıllarında dağıtılmak üzere 20.500.000.000 Avro doğrudan destek, 2.000.000.000 Avro kredi garanti programı ve 2.000.000.000 Avro “Pandemi İstikrar ve İyileştirme Fonu” (ISIF) aracılığıyla 4.000.000.000 Avro dolaylı destek içeren 24.500.000.000 Avro’luk (GSMH’nın %14’ü) kapsamlı bir mali paket uygulanmıştır. Bu mali paket; 11.400.000.000 Avro’luk işgücü piyasası desteği, 2.000.000.000 Avro’luk sağlık sektörü kapasitesinin artırılması, 1.500.000.000 Avro’luk işletme desteğini içermiştir (IMF, 2021a). Uygulanan diğer mali önlemler, harcama ve vergi önlemleri olarak da ifade edilebilir (European Commission, 2020b: 10-12; ESRB, 2022; pwc, 2020: 68).

Harcama Önlemleri:

- COVID-19 nedeniyle hasta olan kişilere bu durumu belgelendirmeleri şartıyla 350 Avro tutarındaki “Hastalık Yardımı” ödemesi yapılmıştır.
- Hükümet, COVID-19’dan etkilenen gelirlerinde %25’lik bir düşüş yaşayan veya ücret ödeyemediğini gösteren şirketlere net ücretin %70’ni sağlayan “Geçici COVID-19 Ücret Sübvansiyonu Programı” uygulamıştır.
- “Enterprise İrlanda” tarafından zor durumdaki firmalara 200.000.000 Avro’luk likidite desteği sağlanmıştır.
- “Sürdürülebilir İşletme Fonu” aracılığıyla imalat ve uluslararası hizmet sektöründeki firmalar için 180.000.000 Avro’luk destek sağlamıştır.
- İrlanda Stratejik Bankacılık Kurumu’nun “COVID-19 İşletme Sermayesi Programı” ile krediler (1.500.000 Avro’ya kadar) sağlanmıştır.

- 10'dan fazla çalışanı olan işletmeler için çevrimiçi ticaret destekleri uzatılmıştır (2.000.000 Avro destek, ücretsiz mentorluk ve tüm işletmeler için ücretsiz çevrimiçi eğitim)
- Özel hastanelerin devralınması için yaklaşık 500.000.000 Avro üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Hükümet başta perakende, konaklama ve eğlence sektörleri olmak üzere salgından en çok etkilenen işletmelerin vergi ödemelerini Mayıs ayı sonuna kadar ertelemiştir.
- Vergilerin geç ödenmesi durumunda oluşan faiz uygulaması askıya alınmıştır.
- Tüm borç icra faaliyetleri askıya alınmıştır.
- Tüm işletmeler için vergi muafiyeti geçerli olmuştur.
- Kredi kartlarında 30 Avro tutarındaki damga vergisi ertelenmiştir.
- Konaklama ve turizm sektörü için KDV oranı %13,5'ten %9'a düşürülmüştür.

3.1.14. İspanya

İspanya'da ilk COVID-19 vakası 25 Şubat 2020 tarihinde tespit edilmiştir (IMF, 2021a). COVID-19 İspanya'da bir krize yol açmıştır. İtalya'dan sonra virüsün yayılması hızlı olmuş, vaka ve ölüm sayısı bakımından Avrupa'daki ikinci merkez üssü haline gelmiştir. Pandemiyle mücadele etmek ve yayılmayı kontrol altına almak için yetkililer, ekonomik faaliyetlerin çoğunun birkaç hafta boyunca durdurulduğu genel bir karantina uygulamıştır (Henriquez vd., 2020: 560). Ayrıca, mali önlemler de alınmıştır. Temel mali önlemler için 85.000.000.000 Avro (GSYH'nın yaklaşık %7,4'ü) kullanılmıştır. Bu önlemler arasında acil durum fonundan Sağlık Bakanlığı'na bütçe desteği (1.400.000.000 Avro), bölgesel sağlık hizmetleri için bölgelere transferler (12.400.000.000 Avro), COVID-19 ile ilgili araştırmalar da dâhil olmak üzere sağlıkla ilgili ek harcamalar (270.000.000 Avro), COVID-19 nedeniyle "Geçici İstihdam Uyum Programları (ERTE)" kapsamında geçici olarak işten çıkarılan işçiler için işsizlik ödeneği (süreyle bağlı olarak yaklaşık 24.700.000.000 Avro) yer almıştır. Aynı zamanda, ekonomik faaliyetlerin askıya alınmasından etkilenen serbest meslek sahipleri için yardım (süreyle bağlı olarak yaklaşık 6.500.000.000 Avro), enfekte olan veya karantinaya alınan işçiler için "Sosyal Güvenlik" bütçesi tarafından ödenen hastalık maaşı (1.600.000.000 Avro), yeni bir gelir testi "Asgari Gelir Programının" uygulamaya konulması (yıllık yaklaşık 3.000.000.000 Avro) yer almıştır (IMF, 2021a). Ek olarak alınan bazı mali önlemler aşağıda harcama ve vergi önlemi olarak ifade edilmiştir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 13-14).

Harcama Önlemleri:

- Finansal kuruluşların ihracatçı şirketlere yeni işletme sermayesi kredisi sağlaması amacıyla “İspanyol İhracat Sigorta Kredi Şirketi (CESCE)” aracılığıyla 1.000.000.000 Avro’ya kadar ek garantiler sağlanmış,
- Artan sağlık ihtiyaçları ile ilgili harcamaların karşılanması amacıyla “Sağlık Bakanlığı Acil Durum Fonu” 1000.000.000 Avro arttırılmıştır.

Vergi Önlemleri:

- KOBİ’ler ve serbest meslek sahibi çalışanlar için vergi ödemelerini 6 ay erteleme imkânı getirilmiş,
- Turizm sektörü ve ilgili faaliyetlerde sürekli veya süreksiz sözleşmeli çalışanlar için Şubat-Haziran 2020 arasında işveren sosyal güvenlik primlerinden %50 muafiyet sağlanmış,
- COVID-19 nedeniyle “Geçici İstihdam Düzenleme Programlarında” istihdamı sürdürmeye yönelik sosyal güvenlik katkı paylarından muafiyet sağlanmış,
- Sağlık malzemelerinin ulusal üreticiler tarafından kamu kurumlarına, kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ve hastanelere tedarikinde uygulanan KDV oranı AB’ye uygun olarak sıfıra indirilmiştir.
- Vergi beyan etme ve ödeme yükümlülüğü ertelenmiş,
- Kitap, gazete ve vergilerde uygulanan KDV oranı %4’e düşürülmüş,
- PCR ve COVID-19 aşılıları için vergi oranı %0’a indirilmiştir.

3.1.15. İsveç

İsveç’te ilk COVID-19 vakası, 31 Ocak 2020 tarihinde bildirilmiştir (IMF, 2021a). İsveç, COVID-19 ile mücadelede diğer ülkelerden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Genel olarak diğer ülkelerdeki önlemler kısıtlayıcı tedbirler, karantinalar, sınırların kapatılması ve zorunlu hareket kısıtlamaları gibi daha kontrol edici politikalara dayanmakta iken İsveç modeli, daha fazla bireysel sorumluluk ve gönüllü sivil sorumluluğa güvenmeyi içermiştir. İsveçliler, sürü bağışıklığını destekleyen yaklaşımları nedeniyle eleştirilmiştir. Dünya genelinde İsveç’in virüsün yayılmasını yavaşlatmak için gerekli tedbirleri almayı ihmal ettiği yönünde algılar oluşmuştur (Josefsson, 2021: 80). İsveç’de başlangıçta diğer birçok ülkeden farklı bir hastalık yolu izlemiş olsa da daha sonraki bir tarihte kapsamlı kısıtlamalar uygulanmıştır (Ludvigsson, 2022: 19).

Uygulanan bu kısıtlayıcı önlemlerin etkisini azaltmak için mali önlemler alınmıştır. Önlemler arasında ücret sübvansiyonlarına ilişkin ek harcamalar, koronavirüs salgını ve etkileriyle mücadele için ilgili kurumlara yapılan transferlerde artış, KOBİ’lere krediler, işverenlerin sosyal güvenlik primlerinin azaltılması, belediyelere ve bölgelere ek genel hibeler, sabit maliyetlerini karşılamak

için ciro kayıplarına bağlı olarak işletmelere geçici hibeler, sağlık çalışanları için daha fazla fon, şirketlerin sosyal güvenlik katkı payları, KDV ve bordro vergilerinin maksimum 3 aylık ödemelerinin 12 aya kadar ertelenmesi yer almıştır (IMF, 2021a). Aynı zamanda, diğer alınan mali önlemler vergi ve harcama önlemleri olarak açıklanabilir (ESRB, 2022; European Commission, 2020b: 53-55).

Harcama Önlemleri:

- Kültür ve spor sektörüne ekstra finansman (1.000.000.000 SEK) sağlanmış,
- COVID-19 nedeniyle ciddi sıkıntı yaşayan dayanıklı tüketim malları, otel, restoran gibi işletmelere kira bedelinde geçici indirim yapılmış,
- İşsizlik maaşı uygunluk şartları geçici olarak gevşetilmiş,
- Bankalardan şirketlere verilen yeni kredilerin %70'ine devlet garantisi sağlanmıştır.
- İhracatçı firmalara verilen kredi garantileri artırılmıştır.
- İşsizlik sigortası fonu, 2021'de ek 6.000.000.000 SEK ile güçlendirilmiştir.
- İflas eden şirketlerde çalışanların maaşlarını almasının garanti edildiği devlet ücret garanti fonu 1.600.000.000 SEK artırılmıştır.
- 31 Temmuz 2020'ye kadar hükümet tarafından hastalık maaşı verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Şirketler, aylık ve 3 aylık olarak raporlanan işveren sosyal güvenlik prim ödemelerini, geçici vergiyi ve KDV'yi en fazla 3 ay erteleyebilmişlerdir.
- KOBİ'leri desteklemek amacıyla yıllık olarak bildirilen KDV ertelenmiştir.

3.1.16. Kıbrıs

Kıbrıs'ta ilk COVID-19 vakası 9 Mart 2020'de bildirilmiştir. Hükümet, koronavirüsün yayılmasını sınırlamak için seyahat ve hareket kısıtlamaları, okulların, otellerin ve iş yerlerinin kapatılması ve büyük kapalı alanlarda zorunlu maske takma dâhil olmak üzere bir dizi önlem uygulamıştır (IMF, 2021a). Kıbrıs sıkı ve erken seyahat kısıtlamaları ve karantinalar uygulayarak salgını kontrol altına alma noktasında ilk başarıyı elde etmiştir. Ancak, birkaç ay içinde vakalar salgın başlangıcına benzer veya daha kötü seviyelere yükselmiştir (Kakoullis vd., 2020: 1). Bu nedenle Kıbrıs sağlık sektörü, hane halkı ve işletmeler için 2020 yılında yaklaşık 800.000.000 Avro (GSYH'nın %3,9'u) tutarında bir mali destek paketi uygulamıştır. Bu paket, salgınla mücadele için sağlık sektörüne 40.000.000 Avro'luk destek, hane halkı için gelir desteği, etkilenen işletmelerin işlerini sürdürmeleri için ücret sübvansiyonu, küçük işletmelere ve serbest meslek sahibine hibeler, turizm sektörüne destek, KDV ödemelerinde 2 aylık erteleme ve turizm-konaklama sektörünü canlandırmak için geçici KDV indirimini içermiştir. Bu paket aynı zamanda, "Pan-Avrupa Garanti Fonu'na" katılım yoluyla 1.700.000.000 Avro'ya kadar kredi olanaklarının garantisini veya

finansmanını içermiştir (IMF, 2021a). Bununla birlikte, alınan bazı mali önlemler harcama ve vergi önlemi şeklinde ayrılarak aşağıda gösterilmiştir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 21-22; pwc, 2020: 38).

Harcama Önlemi:

- Kamu sağlığı sektörü güçlendirilmiş (100.000.000 Avro'ya kadar),
- Etkilenen işçilere gelir desteği (182.000.000 Avro) verilmiş,
- Küçük işletmelere destek programı (20.000.000 Avro): 5 kişiye kadar istihdam sağlayan işletmelere, çalışanlarını korumaları ve cirolarının %25'ten fazla azalması koşuluyla destek verilmiştir. Program, çalışanların maaşının %70'i oranında sübvansiyon sağlamıştır.
- Turizm desteği (11.000.000 Avro) verilmiş,
- Özel sağlık sorunlarıyla uğraşan işçilere ve zorunlu işten ayrılma durumlarına ayda ortalama 800 Avro tutarında özel bir "hastalık yardımı" verilmiş,
- İşsizlik ödeneği sağlanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Sosyal güvenlik katkıları askıya alınmış (başlangıçta 3 ay erteleme),
- KDV ödemeleri geçici olarak durdurulmuş,
- 31.03.2020 tarihine kadar ödenmesi gereken vergilerin son teslim tarihi 2 ay uzatılarak 31.05.2020 tarihine ertelenmiş,
- COVID-19 pandemisinin etkileriyle mücadele etmek için gereken malların ithalatında, ithalat vergileri ve KDV muafiyeti sağlanmış.
- Turistik konaklama ve yiyecek-içecek sektörlerinde 1.07.2020- 10.01.2021 dönemi için KDV oranları %9'dan %5'e düşürülmüş,
- Nisan-Mayıs-Haziran 2021 döneminde tüzel veya gerçek kişilere gayrimenkul kiralayan ve kirada gönüllü indirim yapan maliklere vergi indirim süresi uzatılmıştır.

3.1.17. Letonya

Letonya, ilk COVID-19 vakasını 2 Mart 2020 tarihinde bildirmiştir (IMF, 2021a). Letonya hükümeti, salgının ilk üç dönemi boyunca çeşitli kontrol altına alma, sağlık ve ekonomi politikaları benimsemiştir. Politikalar ilk olarak virüsün yayılmasının sınırlandırılmasını içermiştir. Sınırlama politikaları, hastanelerin COVID-19 vakası ile dolmasını önlemeyi amaçlamıştır (Auers, 2023: 229-230). 2020 yılında 3.800.000.000 Avro (GSYH'nın %13'ü) tutarında bir mali destek paketi uygulanmıştır. Ekonominin çeşitli sektörlerini kapsayan paket, virüsten etkilenen işletmelere 1.100.000.000 Avro tutarında kredi ve garanti şeklinde yardım sağlama, hava, ulaştırma, sağlık ve eğitim sektörlerini kapsayan 1.200.000.000 Avro tutarında sektörel destek, 300.000.000 Avro'nun

üzerinde sosyal yardımları içermiştir. Hükümet ayrıca, krizden etkilenen büyük işletmeleri desteklemek amacıyla kurulan 100.000.000 Avro'luk yatırım fonlarına 50.000.000 Avro katkıda bulunmuştur (IMF, 2021a). Aynı zamanda, alınan diğer mali önlemler vergi ve harcama önlemleri şeklinde sınıflandırılarak da ifade edilebilir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 23).

Harcama Önlemleri:

- Koruyucu donanım, laboratuvar ekipmanı, tıbbi malzeme ve tıbbi personel alımları için 20.100.000 Avro tutarında yardım (GSYH' nın %0,06'sı) yapılmış,
- COVID-19'dan etkilenen işletmeler için işletme sermayesi kredisi verilmiş,
- Büyük ve bazı orta ölçekli şirketlerin desteklenmesini amaçlayan alternatif bir yatırım fonu kurulmuş,
- Turizm sektöründe faaliyetde bulunanlara yönelik hibeler verilmiş,
- İhracat faaliyetleri ile uğraşan işletmelere yönelik hibeler verilmiş,
- Yarı zamanlı çalışanlara ücret desteği verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Şirketlerin vergi ödemeleri 3 yıla kadar ertelenmiş,
- Serbest meslek sahibi olan kişilerin vergi ödemeleri 2020 yılı için ertelenmiş,
- Geciken vergi ödemeleri için gecikme faizi hesaplanmamış,
- Pandemiden etkilenen vergi mükellefleri, vergi ödeme süresinin 3 yıla kadar uzatılması için başvuruda bulunabilmişlerdir.

3.1.18. Litvanya

Litvanya ilk COVID-19 vakasını 28 Şubat 2020'de bildirmiştir. Hükümet, 16 Mart'ta COVID-19'un yayılmasını yavaşlatmak için ülke çapında karantina, sınırların kapatılması, testlerin arttırılması, okulların kapatılması ve halka açık etkinliklerin iptal edilmesinin yanı sıra gerekli olmayan mağazaların, müzelerin vb. kuruluşların kapatılması gibi çeşitli önlemler almıştır (IMF, 2021a). Litvanya, salgını bastırma stratejisi temelinde salgını kontrol altına almak için Mart 2020 ortasında karantina uygulayan AB'deki ilk ülkeler arasında yer almıştır (Vilpisauskas, 2023: 195). 16 Mart 2020'de hükümet, 2.500.000.000 Avro'luk genel bir mali paket açıklamıştır. Bu paket içerisinde şunlar: Sağlık sistemi ve acil durum yönetimi için ek fonlar (500.000.000 Avro), ebeveynlere, hastalar, engelliler ve serbest meslek sahiplerine destek (250.000.000 Avro), etkilenen firmalardaki çalışanlara ücret sübvansiyonları (250.000.000 Avro) vardır (IMF, 2021a). Bunlara ek olarak alınan diğer mali önlemlerden bazılarını harcama ve vergi önlemi olarak yer verilmiştir (ESRB, 2022; European Commission, 2020b: 27-28).

Harcama Önlemleri:

- Kişisel koruma ekipmanı ve tıbbi cihazlar satın alınmış, ek sağlık bakım masraflarının finansmanı sağlanmış,
- İşsizlik yardımları ve diğer sosyal yardımlar uygulanmış (en fazla 500.000.000 Avro),
- “Devlet Vergi Müfettişliği” tarafından oluşturulan 1 ila 9 arasında çalışanı olan ve COVID-19’dan etkilenen işletmeler listesine dâhil olan mikro işletmelere yönelik sübvansiyonlar verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Etkilenen vergi mükellefleri için vergi borçlarının ödeme tarihi ertelenmiş,
- Vergilerin geç ödenmesinin COVID-19’la bağlantılı olması durumunda faizden muafiyet getirilmiş,
- Kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi beyannamelerin verilmesi ve vergilerin ödenmesi ertelenmiş,
- Pandemi döneminde yardım amaçlı yapılan bağışların KDV muafiyetleri uzatılmıştır.

3.1.19. Lüksemburg

Lüksemburg, doğrulanan ilk COVID-19 vakasını 29 Şubat 2020’de bildirmiştir. İlk dalga sırasında Lüksemburg, COVID-19’a yanıt olarak sıkı tedbirler almıştır. Katı sosyal mesafe önlemleri ve test kapasitesinin artırılması da dâhil olmak üzere çeşitli önlemler alınmıştır. COVID-19 ekonomik faaliyetleri kısıtlamıştır. Okul ve üniversiteler uzaktan eğitime geçmiştir (Högenauer, 2023: 439; IMF, 2021a). COVID-19’un etkileri dikkate alınarak bir mali paket uygulanmıştır. Bu mali paketin içeriği vergi ve harcama önlemleri olarak ifade edilebilir (IMF, 2021a; European Commission, 2020a: 25; pwc, 2020: 90).

Harcama Önlemleri:

- Tıbbi ekipman ve altyapı için 194.000.000 Avro verilmiş,
- Kısmi işsizlik yardımları ödenmiş (1.000.000.000 Avro),
- Şirketlerin işletme maliyetlerini karşılamak için destek verilmiş (400.000.000 Avro),
- Mikro işletmelere ve serbest meslek sahiplerine geri ödemesiz mali yardım (250.000.000 Avro) sağlanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Şirketlerin kurumlar vergisi ödemeleri ertelenmiş,
- Kurumlar ve kişisel gelir vergisi beyannamelerinin verilme süresi 30 Haziran 2020’ye kadar uzatılmıştır.
- KDV ve diğer beyannamelerinin geç verilmesinden kaynaklanan cezalar kaldırılmıştır.

- “Center commun de la sécurité sociale” tarafından şirketlerin sosyal güvenlik katkı payları ödemelerine yönelik esneklik sağlanmış,
- 10.000 Avro’nun altındaki tüm KDV bakiyeleri iade edilmiştir.

3.1.20. Macaristan

Macaristan’da ilk COVID-19 vakası, 4 Mart 2020’de bildirilmiştir. Tedarik zincirleri ve turizm yoluyla küresel olarak iç içe olan Macaristan ekonomisi, salgından ağır darbe almıştır. Hükümet 11 Mart’ta olağanüstü hal ilan etmiştir ve seyahat, hareket kısıtlamaları ile okullar ve üniversiteler için zorunlu uzaktan eğitim dâhil olmak üzere çeşitli sınırlama önlemleri uygulanmıştır. Ayrıca mali önlemler de uygulanmıştır. Hükümet, vatandaşların kredi ödemelerini askıya almış, KOBİ’lere kısa vadeli krediler sağlanmış, çeşitli sektörlerdeki vergiler ve sosyal katkı payları askıya alınmıştır. Etkilenen sektörlerdeki işletmelerin vergi ödemesi olağanüstü hal sonuna kadar ertelenmiştir (IMF, 2021a; Csehi, 2023: 153). Aynı zamanda, alınan diğer mali önlemlerden bazıları harcama ve vergi önlemleri olarak ifade edilebilir (ESRB, 2022; European Commission, 2020b: 30-31).

Harcama Önlemleri:

- Macaristan Turizm Ajansı turizmdeki zararları karşılamak için 1.000.000.000 HUF (GSYH’nın %0,002’si) ayırmış,
- Hükümet ek tıbbi ekipman alımı, tedariki ve salgınla ilgili yatırımlar için 315.400.000.000 HUF acil savunma harcaması ayırmış,
- Hükümet 2020 Haziran-Temmuz aylarında sağlık çalışanlarına 500.000 HUF tutarında ek ücret ödemiş,
- 3 ay boyunca maaşların %70’ine kadar ödeme yapılarak işlerin kurtarılması amacıyla kısa süreli çalışma desteklenmiş,
- Araştırma ve geliştirme işlerinde çalışanlara 3 ay süreyle %40 ücret desteği verilmiş,
- Acil durum nedeniyle ebeveyn desteği verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Pandemiden ağır etkilenen sektörler (turizm, restoranlar, eğlence mekânları, spor, kültürel hizmetler, ulaşım) sosyal güvenlik katkı payı ve bordro vergisi ödemekten muaf tutulmuşlar,
- Turizm kalkınma katkısı geçici olarak iptal edilmiş.
- Vergi borçlarından kaynaklanan icra tedbirleri askıya alınmış,
- Eve teslim amacıyla satılan yiyecek ve içecek satışlarında KDV oranı matrahın %5’ine indirilmiştir.

3.1.21. Malta

Malta, doğrulanan ilk COVID-19 vakasını 7 Mart 2020’de bildirmiştir. Malta hükümeti COVID-19’un yayılmasını sınırlamak için seyahat kısıtlamaları, sosyal mesafe, okulların, çocuk bakım merkezlerinin, barların, restoranların, spor merkezlerinin, zorunlu olmayan mağazaların kapatılmasının yanı sıra tüm kitlesel alışverişlerin iptali de dâhil olmak üzere önlemler almıştır. Hükümet, COVID-19’un ekonomi üzerindeki etkisini sınırlamak için öncelikle aileleri ve işletmeleri desteklemeye, istihdamı korumaya ve sağlık sektörüne odaklanan ekonomi politikaları uygulamıştır (IMF, 2021a; Harwood, 2023: 96).

Hükümet sağlık sektörünün yanı sıra firma ve hane halkı gelirini desteklemeyi amaçlayan 520.000.000 Avro tutarında (GSYH’nın %4’ü) bir dizi harcama önlemi uygulamıştır. Aynı zamanda gelir vergisi, KDV ve sosyal güvenlik primleri için vergi ödemeleri ertelenmiştir. Bu kapsamda alınan mali önlemler aşağıda genel olarak ifade edilmiştir (IMF, 2021a; ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 29-30).

Harcama Önlemleri:

- 130.000.000 Avro’dan fazla sağlık harcaması (GSYH’nın %1’i) yapılmış,
- Evden çalışamayan bireyleri (çocuklu aileler, engelli kişiler gibi) desteklemeye yönelik ödenekler verilmiş,
- Özel işsizlik yardımları uygulanmış,
- Salgından etkilenen işletmelere ve serbest meslek sahibi bireylere yönelik ücret sübvansiyonları verilmiş,
- Karantinaya alınan çalışanların maliyetlerini karşılama ve uzaktan çalışma için tesislerine yatırım yapma konusunda işletmelere destek verilmiş,
- Çalışanları zorunlu karantinaya tabi olan işletmelere çalışan başına 350 Avro hibe verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- İşverenlerin ve serbest meslek sahiplerinin mali likiditesini sürdürmek için özel sektöre yapılan ödemelerin iadeleri (örneğin KDV iadeleri) hızlandırılmış,
- Geçici Vergi, Çalışan Vergileri, Doğum Sandığı Ödemeleri, Sosyal Güvenlik Katkı Payları ve KDV’ye uygulanan vergi erteleme planının kapsamı genişletilmiştir.
- Geliştirme veya sözleşme aşamasındaki mülkler üzerindeki vergi %8’den %5’e düşürülmüştür.
- Bir mülk satın alırken indirimli damga vergisi oranı %5 yerine %1.5’e düşürülmüştür.

3.1.22. Polonya

Polonya’da ilk COVID-19 vakası 4 Mart 2020’de bildirilmiştir. Polonya hükümeti tarafından ilk olarak sınırlama önlemleri uygulanmıştır. Daha sonrasında okullar ve üniversiteler kapatılmıştır. Sıkı kontrol önlemlerinin uygulanması ile yeni enfeksiyonlarda düşüş eğilimi görülmüştür. Ekonomi politikaları açısından koronavirüs pandemisi, küçük işletmelerin iş durumları üzerinde büyük bir etki oluşturmuştur ve özellikle de hizmet sektörleri (turizm ve eğlence gibi) kendilerini bir krizin içerisinde bulmuştur. Hükümet, salgının işletmeler üzerindeki etkisini azaltmak için çeşitli önlemler uygulamıştır (Styczynska ve Zubek, 2023: 117; IMF, 2021a). Bu kapsamda alınan mali önlemleri harcama ve vergi önlemi olarak şu şekildedir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 34-35; IMF, 2021a).

Harcama Önlemleri:

- Hastane ekipmanı ve malzemeleri için ek fonlar verilmiş,
- İşletmelere, büyüklükleri ne olursa olsun işlerin durması ve çalışma sürelerinin kısılması durumunda üç aylık sübvansiyon verilmiş.
- İşletmelere yönelik “Ulusal Kalkınma Bankası’nın” (BGK) garantileri artırılmış,
- Mikro firmalara yönelik ek krediler verilmiş,
- İhracat garantileri artırılmış,
- İşleri korumak ve çalışanları desteklemek için 24.000.000.000 PLN harcama yapılmış, likidite 6.000.000.000 PLN (toplam GSYH’nın %1,4’ü) verilmiş,
- Sağlık harcamaları için 7.000.000.000 PLN (GSYH’nın %0,3’ü) harcama yapılmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Yeni vergi yükümlülüklerinin yürürlüğe giriş tarihi ertelenmiş,
- KDV’nin son ödeme tarihi geçici olarak ertelenmiş,
- Sosyal güvenlik prim ödemeleri ertelenmiş,
- COVID-19’un etkileriyle mücadele için bağış yapan gerçek kişilere vergi muafiyeti tanınmıştır.

3.1.23. Portekiz

Portekiz’de doğrulanan ilk COVID-19 vakası, 2 Mart 2020’de bildirilmiştir (IMF, 2021a). Portekiz hükümeti karantina, sosyal mesafe ve maske kullanımı gibi önlemler alarak virüsün yayılmasını kontrol altına almaya çalışmıştır (Pais ve Taveira, 2020: 1). Ayrıca iş yerleri kapatılmış, uzaktan çalışma zorunlu hale getirilmiştir. Bu önlemler, hastanelerdeki aşırı kalabalığın önlenmesini sağlamıştır (Carvalho, 2023: 71). Portekiz hükümeti tarafından 2020 yılında virüsün ekonomik etkilerine karşı mali önlemler alınmıştır. Temel mali önlemler; sağlık ve eğitim

harcamaları için ek kaynaklar, işverenleri tarafından geçici olarak izin kullandırılan kişilere ayda 600 Avro'nun üzerinde (GSYH'nın %0,3'ü) mali destek verilmesi, etkilenen sektörlerdeki orta ve mikro işletmeler için bankacılık sistemi aracılığıyla işletilen 13.000.000.000 Avro'ya kadar (GSYH'nın %6,8'i) devlet garantili kredi limitleri, şirketler ve çalışanlar için 7.900.000.000 Avro (GSYH'nın %3,7'si) destek verilmiştir. Ayrıca virüsten etkilenen serbest meslek sahipleri, işsiz kişiler, çocuklarına bakmak için evde kalması zorunlu olan insanlar, virüs nedeniyle hastalanan kişiler ve izolasyonda olanlara ek mali destek sağlanmıştır (IMF, 2021a). Diğer alınan mali önlemler şu şekildedir (ESRB, 2022; European Commission, 2020a: 35-36):

Harcama Önlemleri:

- Sağlık sektörünün kapasitesinin artırılmasına yönelik 296.000.000 Avro tahsis edilmiş,
- “Yeni Koronavirüs Hastalıklarına İlişkin Ulusal Acil Durum ve Müdahale Planı” (saha hastaneleri, güçlendirilmiş destek hattı SNS24, halkı bilinçlendirme kampanyası) uygulanmış,
- Ülke genelinde kapsamlı testler yapılmış ve potansiyel pozitif sonuçlar proaktif olarak izlenmiş,
- Önleme tedbirleri sona ermeden süresi sona eren işsizlik yardımlarının süresi uzatılmış,
- Gelir kaynağını kaybeden serbest meslek sahibi kişilere aylık 439 Avro gelir desteği verilmiş,
- Gelir kaynağını kaybeden hanelere garantili bir asgari ortalama aylık gelir verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Şirketler ve serbest meslek sahipleri için vergi ödemeleri (KDV, PIT ve CIT) ertelenmiş,
- 2020'nin 2. çeyreğinde ödenmesi gereken sosyal katkı payları 1/3'e düşürülmüş, kalan kısmı ise 2020'nin 3. çeyreğine ertelenmiş,
- Vergi ve katkı payı icra takipleri 3 ay süreyle ertelenmiş,
- Sosyal güvenlik primlerinin ödenmesinden tamamen veya kısmen geçici muafiyet sağlanmıştır.

3.1.24. Romanya

Romanya'da ilk COVID-19 vakası, 26 Şubat 2020'de bildirilmiştir. Romanya'da yetkililer, DSÖ'nün tavsiyelerini takip ederek, COVID-19'dan etkilenen diğer ülkelerde uygulananlara benzer önlemler uygulamıştır. Hükümet COVID-19'un yayılmasını geciktirmek, insanları, işleri ve işletmeleri desteklemek için bir dizi önlem uygulamıştır. Bu önlemler; ulusal acil durum ilan etmeyi, testlerin artırılmasını, okulların ve eğlence mekânlarının kapatılmasını, sosyal mesafe tedbirlerini ve kamu hizmetlerinin fiyatlarına sınırlama getirilmesini içermiştir (Enciu vd., 2022: 2; IMF, 2021a). Ayrıca uygulamaya konulan temel vergi ve harcama önlemleri, GSYH'nın %3'ünden

fazlasını içermiştir (European Commission, 2020b: 43-45; IMF, 2021a; pwc, 2020: 122; ESRB, 2022).

Harcama Önlemleri:

- Sağlık sistemi için ek fonlar verilmiş,
- Okulların kapalı olduğu süre boyunca evde kalan ebeveynlerin ücretleri kısmen karşılanmış,
- İşletmelere yönelik hibeler verilmiş,
- Romanya 36.000.000 tıbbi maskenin yanı sıra eldiven, test kitleri ve 2 mobil hastane sipariş vermiştir.
- KOBİ'lerin aldığı kredilere devlet garantisi sağlanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- KDV iadeleri hızlandırılmıştır.
- Bina, arazi vergisi gibi yerel vergilerin ödenmesi için son tarih ertelenmiştir.
- Vergi beyannamelerinin verilme süresi ertelenmiştir.
- Emlak vergisi 3 ay süreyle ertelenmiştir.
- Konaklama sektörü 90 gün süreyle spesifik vergiden muaf tutulmuştur.

3.1.25. Slovakya

Slovakya'daki ilk COVID-19 vakası, 6 Mart 2020'de kaydedilmiştir. Slovakya hükümeti, Çin'de COVID-19'un ortaya çıkmasının hemen ardından virüsle mücadelede aşamalı bir strateji izlemiştir. İlk adım olarak pandemiye dikkatle takip ederek ön hazırlıklarını tamamlamıştır. İkinci adım olarak ise virüsün ülkeye girişini engellemek veya geciktirmek amacıyla sıkı karantina uygulamaları hayata geçirilmiştir. Üçüncü aşamada salgının yayılmasının kontrol altına alınması, hastaların teşhis edilmesi, tedavi edilmesi ve sürecin yönetilmesi amacıyla bir yol haritası belirlenmiştir. Dördüncü aşamada izolasyon, sosyal mesafe, güvenlik ve ekonomik destek tedbirleri hayata geçirilmiştir (Erdoğan vd., 2023: 5-6). Hükümet, COVID-19 pandemisinin ekonomik sonuçlarını kontrol altına almak amacıyla çeşitli mali önlemler almıştır (IMF, 2021a; European Commission, 2020a: 44; ESRB, 2022).

Harcama Önlemleri:

- Geliri olmayan bireylere yönelik sübvansiyonlar verilmiş (2021 sonuna kadar uzatılmış ve miktarı artırılmıştır),
- Kira sübvansiyonları verilmiş ve daha yüksek tıbbi harcamalar yapılmış,
- Hükümetin kararıyla kapatılan şirketlerde çalışanların ücretlerinin %80'i devlet tarafından karşılanmıştır.

Vergi Önlemleri:

- Etkilenen şirketler ve serbest meslek sahipleri için işverenlerin sosyal güvenlik primlerinin birkaç ay ertelenmiş ve feragat edilmiş (erteleme Eylül 2023'e kadar uzatılmıştır),
- Gelirleri %40'tan fazla azalan işletmeler için maaş bordrosu ve kurumlar vergisi ödemeleri ertelenmiştir.

3.1.26. Slovenya

COVID-19 pandemisi 2.100.000 nüfusa sahip küçük bir ülke olan Slovenya'yı önemli ölçüde etkilemiştir. 4 Mart 2020'de doğrulanan ilk COVID-19 vakasından itibaren 257.000 doğrulanmış enfeksiyon ve 4.000 üzerinde COVID-19 kaynaklı ölüm gerçekleşmiştir. Slovenya, 2020 sonbaharında güçlü bir ikinci COVID-19 vakası dalgası ve Mart-Nisan 2021'de daha hafif bir üçüncü dalga yaşamıştır. Toplu test programının başlatılmasıyla Aralık 2020'nin sonlarından itibaren test sayısı önemli ölçüde artmış ve pozitiflik oranı yaklaşık %0,1'e düşmüştür (IMF, 2021a). Slovenya'da ilk vakanın ardından 3 gün sonra halka açık etkinliklerde 500'den fazla kişinin bir araya gelmesi yasaklanmıştır. 9 Mart itibarıyla Slovenya'nın sınırını geçen tüm yolculara Slovenya Cumhuriyeti'ndeki hastalık kontrol önlemlerine ilişkin bir mesaj bildirimi gönderilmiş ve her eve de koronavirüs önlemlerini içeren bir broşür verilmiştir. 10 Mart'ta halka açık kapalı alanlarda toplanmalarına izin verilen kişi sayısı daha da azaltılarak 100 kişi ile sınırlandırılmıştır. İlk tespit edilen COVID-19 vakasından 6 gün sonra ise Slovenya'ya, İtalya ve Çin'den gelen uçakların inişi yasaklanmıştır (Lazic vd., 2020: 45).

Bu önlemlerin yanı sıra hükümet, 2020 bahar döneminde geniş bir ekonomik destek programı başlatmıştır. Yetkililer 9 Mart'ta açıklanan 1.000.000.000 Avro'luk (GSYH'nın %2,2'si) ekonomik destek paketinin bir parçası olarak 24 aya kadar vergi ertelemeleri veya 24 ay içinde taksitle vergi ödemeleri ve pandemiyle ilgili kapanmalar nedeniyle açığa alınan çalışanlar için ücret sübvansiyonları (yaklaşık 50.000.000 Avro) dâhil olmak üzere vergi ve harcama önlemlerini kabul etmiştir (IMF, 2021a; European Commission, 2020a: 41-43; ESRB, 2022).

Harcama Önlemleri:

- Slovenya Tarım Bakanı, devletin gıda rezervlerini 28.000.000 Avro tutarında artırmış,
- Slovenya Ulusal Meclisi, halka 3.000.000 Avro değerinde mali yardım sağlamış,
- Emekli maaşı 700 Avro'nun altında olan emeklilere bir defaya mahsus olmak üzere 130-300 Avro tutarında kriz ikramiyesi verilmiştir.
- "Avrupa Sosyal Fonu'ndan (ESF)" kullanılmayan fonun bir kısmı COVID-19'un etkilerini yönetmek için aşı, ilaç ve koruyucu ekipman gibi araştırma ve geliştirmeye uğraşan işletme ve kurumlara yardım etmeye yönlendirilmiştir.

- Pandemi süresince ulusal düzeydeki tüm üst yetkililerin maaşı %30 oranında azaltılmıştır.
- Pandemi sırasında görev yapmaları nedeniyle ortalamanın üzerinde sağlık riskine maruz kalan veya salgının kontrol altına alınması nedeniyle iş yükü daha fazla olan tüm kamu sektörü çalışanları, tehlikeli işler ve daha yüksek iş yükleri için %10 ila %100 arasında ödenek almaya hak kazanmışlardır.

Vergi Önlemleri:

- İşletmeler için vergi beyannamelerinin verilmesinin son başvuru tarihi 31 Mart 2020'den 31 Mayıs 2020'ye ertelenmiştir.
- Şirketler, kurumlar vergisinin 2 yıla kadar ertelenmesini veya verginin 2 yıl içinde 24 taksite kadar ödeme imkânından yararlanmışlardır.

3.1.27. Yunanistan

Yunanistan'da ilk COVID-19 vakası, 26 Şubat 2020'de doğrulanmıştır. 1 Mart'ta Yunan hükümetinin aldığı ilk önlem karnavalların iptali olmuştur. 10 Mart'ta tüm okullar ve üniversiteler kapatılmıştır. Bu tarihten itibaren ise yeni tedbirler, virüsün bulaşma riskini azaltmak için kademeli olarak uygulanmıştır (Giannopoulou ve Tsobanoglou, 2020: 226). Hükümet 2020'nin ikinci çeyreğinde salgının ilk dalgasını yönetmek için temel hareketler ve ekonomik faaliyetler dışında her şeyi kısıtlayan ulusal bir karantina, yurtiçi seyahat kısıtlamaları, uluslararası ziyaretçiler ve yurtdışından dönen Yunan vatandaşları için karantinalar dâhil olmak üzere sıkı kontrol önlemleri almıştır (IMF, 2021a). Hükümet, sınırlama önlemlerine paralel olarak sınırlamanın ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla işletmelere, işçilere ve hane halkına yönelik ekonomik destek önlemleri uygulamıştır (Exadaktylos ve Chatzopoulou, 2023: 60). Bu kapsamda hükümet, 2020 yılında ulusal ve AB kaynaklarından finanse edilen kredi garantileri de dâhil olmak üzere toplamda GSYH'nın yaklaşık %13,7'sine (23.500.000.000 Avro) ulaşan bir mali önlem paketi uygulamıştır. Temel önlemler; doktor ve hemşire istihdamına yönelik sağlık harcamaları, tıbbi malzeme tedariki, sağlık sektörü çalışanlarına nakit ikramiye, zor durumdaki firmalarda çalışanlar ve serbest meslek sahipleri için nakit maaş, emeklilik ve sağlık yardımı ödemelerinin tam olarak karşılanması, işsizlik yardımlarının uzatılması, kısa dönemli istihdamın desteklenmesi, zor durumdaki bireylere geçici transferler, kredi garantileri, kira indirimleri, vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarının ertelenmesi, ulaşım ve konaklama sektörü için ihtiyaç duyulan kritik ürünler için KDV oranı indirimleri şeklindedir (IMF, 2021a). Diğer alınan mali önlemler vergi ve harcama önlemi şeklinde ifade edilmiştir (ESRB, 2022; pwc, 2020: 57; European Commission, 2020a: 12-13).

Harcama Önlemleri:

- Sağlık sistemi için 215.000.000 Avro ek bütçe ayrılmış,

- COVID-19'un yayılmasını kısıtlamaya yönelik önlemlerin uygulanması sonucunda işsiz kalan işçilere yönelik özel işsizlik ödeneği uygulanmıştır. Bu ödenek, kişi başına 800 Avro olan yaklaşık 600.000 çalışan için uygulanmış,
- COVID-19'dan finansal olarak etkilenen KOBİ'lere mevcut kredilerin faiz ödemeleri için 3 veya 5 aylık bir süre için sübvansiyon verilmiş,
- İşsizlik ödeneği almayan ve uzun süreli işsiz olarak kaydedilen işsiz bireylere, COVID-19'un mali yansımalarını karşılamaları için bir defaya mahsus olmak üzere 400 Avro tutarında yardım verilmiştir.

Vergi Önlemleri:

- Devlet emriyle ekonomik faaliyetin 10 günden fazla kesintiye uğradığı sektörlerde 1 ay süreyle KDV ödemeleri, Mart sonundan Haziran sonuna kadar ödenmesi gereken vergi taksitleri ve Mart sonundan Temmuz ayı sonuna kadar ödenmesi gereken sosyal yardım ödemeleri ertelenmiştir.
- COVID-19'a karşı korunmak ve bulaşmasını önlemek için gerekli olan maske ve eldiven gibi ürünlerde KDV 31.12.2020 tarihine kadar %24'ten %6'ya düşürülmüştür.
- COVID-19'un ortaya çıkmasından ve yayılmasından etkilenen işletmeler için KDV ödeme süresi uzatılmış ve KDV'ye ilişkin borç tahsilatları durdurulmuştur.
- Yunan hükümeti, COVID-19'dan etkilenen işletmelerin ödenmemiş vergi borçlarının tahsilatını askıya almıştır.
- Başlangıçta 30.04.2021 tarihine kadar ertelenen ödenmemiş vergi borçları herhangi bir faiz veya ek ücret uygulanmaksızın 31.12.2021 tarihine kadar ertelenmiştir.

3.2. COVID-19 Pandemisinde Türkiye'de Alınan Mali Önlemler

Türkiye'de ilk COVID-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır. İlk ölüm ise 17 Mart 2020'de kaydedilmiştir. İlk vakanın ardından sayılar hızla artmış ve 20 günde vaka sayısı 10.000'i, ölüm sayısı ise 150'yi aşmıştır. Sürecin yönetimi için Sağlık Bakanlığı bir bilim kurulu oluşturdu ve kurulun önerileri doğrultusunda COVID-19 ile mücadeleyle yönelik stratejiler geliştirdi. Virüsü kontrol altına almak amacıyla yurt dışı geziler yasaklandı, yurt içi yolculuklar kısıtlandı, 65 yaş üstü vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirildi, okullarda örgün eğitim durduruldu ve uzaktan eğitime geçildi (Bostan vd., 2020: 3). Halka açık toplantılar ve sosyal etkinlikler kısıtlandı. Havalimanlarında ve sınırlarda önlemler artırıldı ve sağlık kontrolleri yapıldı (Genc, 2020: 70). Türkiye'de COVID-19'la mücadeleyle yönelik iki ana strateji; kaynakların (insan gücü dâhil) çoğunluğunun sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini desteklemek için yönlendirilmesi ve halktan önerilen önleyici tedbirlere sıkı sıkıya uymasının istenmesi olmuştur (Cakir, 2020: 115). Bununla birlikte, 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşların evlerinden çıkmaları ve toplu taşıma araçlarını kullanmaları kısıtlanmıştır (Güner vd., 2020b: 576).

Ek olarak, Türkiye’de vatandaşları salgından korumak ve yayılmasını önlemek için ücretsiz ilaçlar, COVID-19 için devlet destekli ücretsiz testler, virüs hakkında bilgi ve iletişim takibi için “Hayat Eve Sığar” adlı mobil uygulama geliştirilmiştir. HES, enfekte hastaların takibini sağlayan bir cep telefonu uygulamasıdır. Bu uygulama ile vatandaşlar, hem sağlık durumlarını takip etmişler hem de bulundukları çevredeki risk durumunu anlık olarak izleyebilmişlerdir (Baykara vd., 2022: 455).

Türkiye de COVID-19’un ekonomik açıdan olumsuz etkilerini azaltmak için mali önlemler alınmıştır. Mali önlemler; kamu harcamaları ve vergiler başta olmak üzere çeşitli alt bileşenlerden oluşmuştur. Bu doğrultuda; Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve KDV gibi vergi türlerinde beyan ve ödeme tarihleri ertelenerek çeşitli mükellef grupları için mücbir sebep hali uygulanmış, kamu bankaları aracılığıyla bireylere ve işletmelere düşük maliyetli kredi kullanırılmış, piyasadaki aşırı fiyat artışlarını önlemeye yönelik tedbirler alınmış, vatandaşların salgın hastalıklara karşı koruyucu ürünleri (kolonya, dezenfektan gibi) daha uygun olarak temin edebilmeleri için tedbirler alınmış, finansman kolaylığı sağlamak ve üretim ve istihdamın korunması amacıyla çeşitli destek paketleri uygulanmıştır (Şahin, 2020: 106). Ayrıca Türkiye, ekonomi alanında COVID-19’la mücadele için 18 Mart 2020 tarihinde “Ekonomik İstikrar Kalkanı” isimli bir paket açıklamıştır. Bu paket şunları içermiştir (Canbay ve Balcı Cura, 2022: 95-96).

- Başta turizm olmak üzere salgından etkilenen birçok sektörde vergi yükümlülükleri azaltılmış veya ertelenmiş (stopaj ile SGK primlerinin 6 ay süreyle ertelenmesi, konaklama vergisinin ertelenmesi, iç hat uçuşlarında KDV’nin %18’den %1’e düşürülmesi),
- Sokağa çıkma yasağı olan 65 yaş üstü ve kronik hastalığı olan mükelleflerin beyan ve vergi ödemelerinin yasak kalkana kadar ertelenmiş,
- İhracatçıya stok finansman desteği sağlanmış,
- Banka kredisi anapara ve faiz ödemelerinin 3 ay süreyle ertelenmiş ve gerektiğinde finansal destek sağlanmış,
- Belediyelere 3.000.000.000 TL ek kaynak sağlanmış,
- “Türkiye Varlık Fonu” (TVF) tarafından üç ana kamu bankasına GSYH’nın %0,4’ü tutarında sermaye desteği sağlanmış,
- TVF tarafından zor durumdaki şirketlerin hisselerini satın almak için yeni haklar yaratılmış,
- Kısa çalışma ödeneği kriterleri hafifletilmiş,
- İşten çıkarılmalar 3 ay süreyle yasaklanmış,
- Bireyleri desteklemek için kamu bankaları kredi kanallarını genişletmiş,
- En düşük emekli maaşı 1500 TL’ye yükseltilmiş,
- “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” aracılığıyla ihtiyaç sahibi ailelere nakit desteği sağlanmış,

- Performanslarına göre ödenek alan sağlık çalışanlarının ödenekleri tavana çıkartılmış ve 32.000 ilave sağlık personeli istihdam edilmiştir.

Yukarıdaki önlem paketine ek olarak “Milli Dayanışma Kampanyası” başlatılmıştır. Vatandaşların Milli Dayanışma Kampanyası’na bağışladığı toplam tutar 2.000.000.000 TL’yi aşmıştır. Bu durum devlete salgınla mücadelede ek kaynak oluşturmuştur. Ayrıca, alınan diğer mali önlemler vergi ve harcama önlemi olarak da ifade edilebilir (IMF, 2021a; pwc, 2020: 148; Rakıcı ve Aydoğdu ve Bozdağ, 2021: 214; Dinçer Muratoğlu, 2020: 146-147).

Harcama Önlemleri:

- Firmalara ve hane halklarına kredi garantileri (GSYH’nın %6,4’ü) verilmiş,
- Kamu bankalarına sermaye aktarımı (GSYH’nın %0,4’ü) yapılmış,
- Kısa vadeli çalışma programı (GSYH’nın %0,6’sı) uygulanmış.
- Sosyal koruma kapsamındaki “Sosyal Destek Hibe Programı” 3 aşamada uygulanmıştır. 18 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla ilk etapta 2.100.000 haneye, ikinci etapta 2.300.000 haneye ve üçüncü etapta 1.100.000 haneye 1000 TL sosyal yardım yapılmış,
- İstihdamı ve işverenleri korumak amacıyla 3.000.000’nun üzerinde çalışana kısa çalışma ödeneği verilmiş,
- 2020 yılı sonuna kadar işverenlere yaklaşık 75 TL asgari ücret desteği verilmeye devam edilmiş,
- Özel firmalara 150.000.000.000 TL kredi tahsis edilmiştir. Yararlanıcıların %97’si KOBİ’lerden oluşmuş,
- Devlet bankaları, aylık geliri 5000 TL’nin altında olan hanelere yönelik uzun vadeli kredi mekanizmalarını hayata geçirmiştir.

Vergi Önlemleri:

- İşletmeler için vergi ertelemeleri uygulanmış,
- Mayıs 2021’e kadar belirli mallarda (örneğin gıda ve konaklama hizmetleri) KDV indirimi yapılmış,
- Cumhurbaşkanı’nın 18 Mart’ta yaptığı açıklama doğrultusunda; perakende, demir-çelik, AVM, otomotiv, taşımacılık, sinema, tiyatro, konaklama, yeme-içme, tekstil, organizasyon sektörlerinin Nisan-Haziran 2020 dönemine ait KDV ödemeleri 6 ay ertelenmiş,
- Yıllık Bireysel Gelir Vergisi beyannamesinin verilmesi 30 Nisan 2020 tarihine ertelenmiş,
- Yaklaşık 1.900.000 vergi mükelleflerinin Gelir Vergisi ödemesi ertelenmiş,
- “Biz Bize Yeteriz Türkiye” isimli kampanyaya yapılan bağışlar Kurumlar ve Gelir vergisi matrahından indirilmiştir.

3.3. COVID-19’da AB Ülkelerinde ve Türkiye’de Alınan Mali Önlemlerin Karşılaştırılması

COVID-19 kaynaklı ekonomik şok, ekonomideki sektörleri ve bireyleri olumsuz etkilemiştir. Dünya genelinde gelişmiş ve gelişmekte olan çoğu ülke, bu ekonomik durgunluğu azaltmak ve yeniden yükselişe geçmek için ekonomik kabiliyetleri ve mali güçleri oranında önlem paketlerini uygulamışlardır (Canbay ve Balcı Cura, 2022: 96). Bu çalışma kapsamında AB ülkeleri ve Türkiye’de alınan mali önlemler incelenmiştir. Bu doğrultuda, belirtilen ülkelerdeki vergi ve harcama önlemleri karşılaştırılmıştır.

3.3.1. Vergisel Önlemler Açısından Karşılaştırılması

COVID-19 pandemisi, dünya çapında birçok insanın hayatını etkilemiştir. Hükümetler, kamu hizmetlerinin sağlanması, işletmeleri ve vatandaşlarını desteklemek için çok yönlü eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu eylemler arasında vergi idareleri tarafından, vergi mükelleflerinin üzerindeki yüklerin hafifletilmesi, nakit akışı sorunu yaşayan, vergi beyan ve ödeme yükümlülüklerini yerine getirmekte zorluk çeken işletme ve bireylere destek olmak amacıyla alınan vergisel önlemler yer almıştır (OECD, 2020b: 2).

COVID-19 döneminde, ekonomik faaliyetler durdurulmuştur. Bu durumdan vergi mükellefleri olumsuz etkilenmiş ve vergisel ödevlerini yerine getirememelerine neden olmuştur (Güner, 2021: 94). Dolayısıyla, birçok ülkede finansman sağlamaya yönelik önlemlerin yanı sıra çeşitli vergisel önlemler de uygulanmıştır. Bu önlemler, vergilerin ertelenmesi ve ödeme sürelerinin geciktirilmesi, zamanında verilemeyen beyannameler nedeniyle uygulanacak olan yaptırımların esnetilmesi, vergiye yönelik idari hizmetlerin dijital ortamda sunulması ve vergi iade sürecinin hızlandırılması olarak sıralanabilir (Avcı ve Yeniçeri, 2020: 123). Aşağıda çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin uyguladığı vergi önlemleri Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 21: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Uyguladığı Vergisel Önlemler

Ülkeler	Vergilerin ertelenmesi	Vergi iadesinin hızlandırılması	İçer tedbirlerinin askıya alınması	KDV oranında indirim	Bağışlarda KDV muafiyeti	Vergi beyanının ertelenmesi	Sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesi	Vergi indirimi	Tıbbi malzeme ithalatında gümrük vergisi indirimi
Almanya	x		x	x					
Fransa	x	x					x	x	
İtalya	x						x	x	
Avusturya	x			x		x			
Belçika	x	x					x		
Bulgaristan				x				x	x
Çek Cumhuriyeti	x			x			x		
Danimarka	x						x		
Estonya			x					x	
Finlandiya	x						x		
Hırvatistan	x	x			x		x		
Hollanda	x								
İrlanda	x		x	x					
İspanya	x			x		x	x		
İsveç	x						x		
Kıbrıs	x			x			x		
Letonya	x								
Litvanya	x				x	x			
Lüksemburg	x	x				x	x		
Macaristan	x		x	x			x		
Malta	x	x					x	x	
Polonya	x				x		x		
Portekiz	x		x				x		
Romanya	x	x				x			
Slovakya	x						x		
Slovenya	x					x			
Yunanistan	x		x	x			x		
Türkiye	x			x		x			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 21 incelendiğinde, çalışma kapsamında ele alınan ülkelerde vergi önlemlerinde ağırlıklı olarak vergilerin ve sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesinin yer aldığı görülmektedir. Genel olarak ülkelere bakıldığında vergisel önlemler açısından Fransa, İspanya, Lüksemburg, Macaristan ve Yunanistan gibi ülkelerin daha kapsamlı önlemler aldığı söylenebilir. Hollanda'nın ve Letonya'nın vergisel önlem konusunda diğer ülkelere kıyasla yetersiz kaldığı söylenebilir. Vergisel önlemlerin kapsamlı olması, COVID-19'dan ekonomik açıdan olumsuz etkilenen işletme ve bireylerin nakit akışının desteklenmesi açısından önemlidir. Öte yandan, vergisel önlemler

açısından ağırlıklı olarak vergilerin ertelenmesine yer verilmesi eleştirilmiştir. Pandemi sürecinde mükellefler ekonomik açıdan ciddi şekilde zarar görmüşlerdir. Bu nedenle mükelleflerin ertelenen vergileri daha sonrasında ödeyememe durumunun oluşacağı öngörülmüştür. Bu açıdan vergilerin silinmesinin daha yerinde olabileceği düşünülmüştür. Böylece mükellefler, hem psikolojik açıdan hem de ekonomik açıdan rahatlayabilirler (Güner, 2021: 94). Türkiye ve AB ülkeleri benzer vergisel önlemler almıştır. AB ülkeleri ile Türkiye arasında vergisel önlemler açısından belirgin bir farklılık görülmemiştir.

3.3.2. Harcamaya Yönelik Önlemler Açısından Karşılaştırılması

COVID-19 pandemisi, temelde bir sağlık krizi olmakla birlikte ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle sadece sağlık politikalarını ilgilendirmemektedir. COVID-19 pandemisinde tedarik zincirinin bozulması ve likidite imkânlarının daralması ile ortaya çıkan arz şokları, üretim ve istihdamı daraltarak talep şoklarını da beraberinde getirmiştir (Karadağ Duymazlar, 2022: 99). Bu nedenle, pandemi ile mücadelede sağlık politikalarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve mali politikaların da uygulanması önemlidir. Bu açıdan, COVID-19 ile mücadelede maliye politikasının bir aracı olan kamu harcamalarını kullanmak pandemi ile mücadelede etkili bir yol olabilmektedir. Bu kapsamda hükümetler pandemi sürecinde, ekonomik büyüme sürecinin gerilemesini, refah kaybını, büyük ölçekli işsizliği, arz ve talep sorununu önlemek için kamu harcamalarında artış gerçekleştirmişlerdir (Kabayel ve Doğan, 2022: 41). Pandemi sürecinde uygulanan kamu harcamalarının amaçları arasında firmalara likidite desteği, işsizliğin önlenmesi, işsizlere ve zor durumdaki bireylere destekler yer almıştır (Assenova, 2021: 42).

COVID-19 pandemisi, birçok ülkede kamu harcama araçları ile ekonomi politikasına katkı sağlama eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle dünya genelinde çoğu ülke ekonomik toparlanmayı sağlamak ve vatandaşlarına destek olmak amacıyla kamu harcamalarında artış gerçekleştirmiştir (Kabayel ve Doğan, 2022: 50). Aşağıda Tablo 22’de çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin uyguladığı kamu harcama önlemleri gösterilmektedir.

Tablo 22: AB Ülkelerinde ve Türkiye’de Uygulanan Kamu Harcama Önlemleri

Ülkeler	Sağlık harcaması	Ücret sübvansiyonu	Kısa çalışma ödeneği	İşsizlik ödeneği	Asgari emekli maaşı artışı	Hastalık ödenekleri	Firmalara likidite desteği	Sağlık hizmetlerine ek finansman	Bireylere gelir desteği	Firmalara ve hane halkına kredi garantileri	İhracat yapan firmalara destek
Almanya	x		x	x			x		x		
Fransa	x		x	x			x	x		x	
İtalya	x	x		x				x	x	x	
Avusturya			x				x	x		x	x
Belçika	x			x					x	x	
Bulgaristan	x			x	x		x				
Çek Cumhuriyeti		x							x	x	
Danimarka		x		x		x	x			x	
Estonya				x			x	x			
Finlandiya				x			x	x	x		
Hırvatistan		x								x	
Hollanda		x	x				x		x	x	
İrlanda		x				x	x			x	
İspanya	x			x		x		x	x		
İsveç		x		x		x	x			x	x
Kıbrıs				x		x	x	x	x		
Letonya	x	x					x			x	
Litvanya		x		x		x	x	x	x		
Lüksemburg	x			x			x		x		
Macaristan		x	x					x	x	x	
Malta	x	x		x			x		x		
Polonya	x	x					x	x		x	x
Portekiz	x			x				x	x		
Romanya	x	x					x	x		x	
Slovakya	x	x							x		
Slovenya	x			x							
Yunanistan	x		x	x			x	x	x	x	
Türkiye	x		x		x		x		x	x	x

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 22 incelendiğinde, ele alınan ülkelerde harcama önlemi olarak daha çok sağlık harcaması, işsizlik ödeneği, firmalara likidite desteği, bireylere gelir desteği ve firmalara ve hane halkına kredi garantileri uygulandığı görülmektedir. Ülkeler açısından ise Türkiye, Yunanistan, Polonya, İsveç, İtalya ve Fransa’da harcama önlemlerinin daha kapsamlı uygulandığı görülmektedir. Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovakya’da ise diğer ülkelere kıyasla daha az kamu harcama önlemi uygulandığı söylenebilir. COVID-19 ile mücadelede ekonomik durgunluğun giderilmesi için kamu harcamalarında artış yaşanmasının etkin olduğu söylenebilir.

Bu şekilde toplam talep ve arz artırılmaya çalışılarak ekonomik toparlanma sağlanabilir. Ayrıca, kamu harcama önlemlerinin kapsamı ülkelerin ekonomik durumlarına göre farklılık gösterebilir. Türkiye’de AB ülkeleri ile benzer olarak; sağlık harcaması, kısa çalışma ödeneği, asgari emekli maaşı artışı, bireylere gelir desteği ve firmalara ve hanehalkına kredi garantileri uygulanmıştır. AB ülkelerinde Türkiye’den farklı olarak; ücret sübvansiyonu, işsizlik ödeneği, hastalık ödenekleri uygulanmıştır.

3.4. COVID-19 Pandemi Sürecinde AB Ülkeleri ve Türkiye’de Alınan Mali Önlemlerin Değerlendirilmesi

Dünya çapında milyonlarca insanı etkileyen COVID-19 pandemisi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Dünyadaki ülkelerin çoğu, salgının başlangıcından itibaren salgının olumsuz ekonomik etkilerini telafi etmek amacıyla çeşitli mali önlemler uygulamışlardır. Bu önlemler ekonominin toparlanmasına katkı sağlamak amacıyla uygulanmıştır (Tunalı ve Saruç, 2021: 1). Çalışmanın bu bölümünde çalışma kapsamında incelenen ülkelerdeki mali önlemler her bir ülke için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Almanya hükümeti COVID-19’la mücadele için mevcut bütçesine ek 3 bütçe daha kabul etmiştir. Bu ek bütçelere önemli tutarlarda kaynak ayrılmıştır. Sırasıyla 156.000.000.000 Avro, 130.000.000.000 Avro ve 60.000.000.000 Avro şeklindedir. Hükümetin bu kadar yüksek tutarlarda pay ayırması pandeminin olumsuz ekonomik etkileriyle mücadelede önem arz etmektedir. Bireyler için yardım programlarına daha kolay erişim sağlanmıştır. COVID-19’dan önemli ölçüde etkilenen küçük işletme ve serbest meslek sahiplerine hibeler verilmiştir. Bu tür önlemler ile hem bireylere gelir desteği sağlanmış hem de işletmelere ticari nakit akışı için destek olunmuştur. Almanya’da salgınla mücadelede mali desteğin temel bir bileşeni olan işsizlik yardımlarının sürelerinin uzatılması önemlidir. Çünkü pandemi sürecinde işsiz kalan bireyler gelir kaybı yaşamaktadır. İşsizlik maaşı ile bireyler geçici ekonomik destek elde ederek temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu ödeneğin pandemi devam ettiği sürece verilmesi bireylerin hayatlarını devam ettirebilmesi için önemlidir. Almanya hükümeti aynı zamanda sağlık ekipmanları, aşı geliştirme ve hastane kapasitesini artırmak için harcama yapmıştır. Yeni bir virüsle mücadelede aşı geliştirmek ve tedavi için kaynak ayrılması önemlidir.

Fransa, Avrupa’da COVID-19’dan en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Bu doğrultuda COVID-19’la mücadelede hem sağlık alanına hem de ekonomik alana yönelik geniş kapsamlı mali önlemler almıştır. Kredi garantileri de dâhil devlet garantileri için 327.00.00.000 Avro (GSYH’nın %15’ine yakın) önemli ölçüde kaynak ayırmıştır. Bu şekilde kişilere ve işletmelere finansal destek sağlanmak istenmiştir. Sağlık alanına yapılan harcamalar artırılmıştır. COVID-19’la mücadelede hastalığın kontrol altına alınması ve halk sağlığını korumak için sağlık harcamalarının artırılması gereklidir. Kamu hizmetleri ödemeleri ertelenmiştir. Bu şekilde vatandaşlara dolaylı yoldan likidite

desteği verilmiş olunmaktadır. Fransa’da ek olarak, zor durumdaki şirketlerin kamulaştırılması için ek kaynak ayrılmıştır. İşsizlik yardımları karantina süreci sonuna kadar uzatılmıştır. Bu şekilde işsiz kalan bireyler karantina süreci boyunca gelir elde etmiş olmakta ve karantina sürecine uyarak güvenliklerini sağlamaktadırlar. Fransa hükümetinin salgınla mücadelede aldığı bir diğer etkin mali önlem ise istihdamı desteklemek için büyük ölçekli bir kısa çalışma planı uygulamasıdır. Kısa alışma deneginin şartları hafifletilmiş ve yararlanıcı kişilerin kapsamı genişletilerek ocuk bakım çalışanları ve ev işçileri de dâhil edilmiştir.

İtalya’da acil durumlar için “Ulusal Acil Durumlar” fonu yer almaktadır. Bu fonda salgın sürecinde artış gerçekleştirilmiştir. Sağlık alışanlarının fazla mesaisi için ayrılan fon tutarı artırılmıştır. Sağlık alışanları virüs süresince yüksek risk altında çalışmışlardır ve fedakrlıkta bulunmuşlardır. Bu nedenle normal çalışma koşullarının ötesinde çaba sarf ettikleri için ek denek verilmiştir. İtalya’da “Likidite Kararnamesi” uygulanmış ve bu kararname ile kredi garantileri ve vergi indirimleri sağlanarak işletmelere destek olmak istenmiştir. Ayrıca İtalya’da, virüsten en çok etkilenen sektörlerden biri olan turizm sektörüne yönelik önlemler alınmıştır. Bu sektörde vergi ve sosyal güvenlik prim ödemeleri ertelenmiş ve bu şekilde turizm sektörüne mali açıdan destek sağlanmıştır. Virüsle mücadelede yapılan bağışlarda vergi indirimi yapılmıştır. Bu uygulama ile toplumsal ihtiyaçlara karşı destek sağlanmış olmaktadır.

Avusturya hükümeti, mali önlem olarak sağlık sistemine destekler verilmesi, kısa vadeli çalışma programı, firmalara likidite desteği ve kredi garantileri gibi önlemler almıştır. Bu önlemlerin yanı sıra dijitalleşme, inovasyon ve araştırma için önlemler almıştır. Dijitalleşme, inovasyon ve araştırmaya yönelik önlem alınması toplumun krizle başa çıkmasında ve gelecekteki benzer kriz durumlarıyla etkili bir şekilde mücadele edilmesine yardımcı olabilir. Pandemi sürecinde uzaktan eğitim sürecine geçilmesi ve uzaktan çalışmanın devam ettirilmesi için dijitalleşmeye yönelik alınan önlemler önemlidir. Çünkü bu şekilde eğitim ve çalışma hizmeti devam ettirilebilmektedir.

Belçika’da virüsün ekonomik etkileri ile mücadelede sadece merkezi vergilerde değil yerel vergilerde de ertelemeler sağlanmıştır. Pandemi öncesinde oluşan kârların 2020 yılı için n görülen zararlar eř değer bir kısmına vergi muafiyeti sağlanmıştır. Böylece hem bireylerin hem de işletmelerin mali yükümlülüğü hafifletilmiş olmaktadır. Ayrıca Belçika’da ücretsiz izne ayrılan maaşlı çalışanlara “mücbir sebep nedeniyle geçici işsizlik” maaşı uygulanmış ve bu maaşa erişim kolaylaştırılmış, uygulama süresi uzatılmıştır. Bu şekilde işveren tarafından izne ayrılan çalışanlara ekonomik destek sağlanmış olunmaktadır. COVID-19 nedeniyle işleri kesintiye uğrayan serbest meslek sahiplerine devlet tarafından ikame gelir sağlanmıştır. Bu tür önlemler ile pandeminin neden olduğu ekonomik zorluklar hafifletilmektedir.

Bulgaristan’da işsizlik yardımları ve sosyal destekler artırılmıştır. Sosyal desteklerin ve işsizlik yardımlarının artırılması, ekonomik açıdan zor durumda olan bireylere maddi destek sağlamak, işsizlikle mücadele etmek amacıyla uygulanmıştır. Bu şekilde kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olunmaktadır. Aşı ve ilaç alımı için kaynak ayrılmıştır. Aşı ve ilaç alımı için kaynak ayrılması salgınla mücadele stratejisinin önemli bir bileşenidir. Bu şekilde hastalığı kontrol altına almaya, toplumu korumaya ve tedavi etmeye çalışılmaktadır. Bazı sektörlerde indirimli KDV oranları uygulanmıştır. Böylece tüketimin üzerindeki finansal yük azaltılmış olmaktadır.

Çek Cumhuriyeti’nde salgınla mücadele için 2020 ve 2021 yıllarında önemli ölçüde kaynak ayrılmıştır. Sırasıyla 228.600.000.000 CZK ve 332.100.000.000 CZK tutarındadır. İşverenlerin ücret maliyetlerini finanse etmek için ücret sübvansiyonu uygulanmıştır. Bu şekilde istihdamı korumak ve etkilien işletmelerdeki işçilere gelir sağlanmaya çalışılmıştır. Çek Cumhuriyeti’nde daha çok pandemiden daha çok etkilenen serbest meslek sahipleri ve KOBİ’lere yönelik önlemler alınmıştır.

Danimarka’da sağlık hizmetleri için yapılan harcamalar artırılmış, işçileri ve işletmeleri desteklemek için alınan mali önlemlerin süresi uzatılmıştır. Pandemi devam ettiği sürece mali önlemlerin süresinin uzatılması toplum genelinde pandeminin getirdiği zorluklarla mücadelede önemlidir. Hastalık yardımı uygulanmıştır. Virüsten kaynaklı hasta olan kişilere maddi yardım sağlanmıştır. Ayrıca karantina nedeniyle hastalık izninde olan çalışanlara maaş ödemesi yapılmıştır. Bu şekilde çalışanların gelir kaybı önlenmeye çalışılmıştır. İşletmelere sabit maliyetleri için geçici destek sağlanmıştır. COVID-19’dan etkilenen şirketler için garanti programı duyurulmuştur. Böylece işletme ve şirketlere ekonomik açıdan destek sağlanmıştır.

Estonya’da vergi mükellefleri için e-vergi dairesi uygulaması ile vergilerin taksitler halinde ödenmesi imkânı getirilerek mükelleflere kolaylık sağlanmıştır. Vergilerin ödenmemesi dolayısıyla uygulanacak olan yaptırımlar kaldırılmıştır. Elektrik, doğalgaz ve motor yakıtlarındaki yer alan vergilerde indirim yapılmıştır. Bu indirimler vatandaşların temel tüketimini için destek oluşturmıştır. Ayrıca Estonya’da salgın dolayısıyla işini kaybedenlere önceki gelirinin %70’i sağlanmıştır. Bu önlem ile işsizlerin harcanabilir gelirinde artış yaşanması söz konusudur. Estonya’da İşsizlik Sigortası Fonu’na, Sağlık Sigortası Fonu’na ve Kırsal Kalkınma Fonu’na destek verilmiştir. Bu fonlara sağlanan destekler sağlık, sosyal ve ekonomik alana ek kaynak sağlamıştır. Böylece salgın gibi acil durumlarda daha hızlı ve etkili bir şekilde destek sağlanılabilir.

Finlandiya, Avrupa’daki en düşük vaka sayısı görülen ülkelerden biri olmuştur. Düşük vaka sayısına rağmen ülke genelinde kapsayıcı mali önlemler alınmıştır. Finlandiya hükümeti, COVID-19’un etkisine göre ek mali paket açıklamıştır. Ülke milli gelirinin yaklaşık %30’u tutarında mali önlem açıklanmıştır. Bu geniş ölçekli mali önlem, sağlık hizmetlerine yönelik ek harcamaları,

etkilen işletmelere verilen hibeleri ve sosyal yardım ödemelerinin genişletilmesini içermektedir. Finlandiya hükümeti ağırlıklı olarak sağlık alanına yönelik harcamaları ve şirketlere yönelik destekleri mali önlem olarak uygulamıştır.

Hırvatistan ekonomisi turizme bağlı olduğu için COVID-19'dan ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Ülke genelinde virüsün yayılmasını sınırlayıcı önlemlere erken başlanılmıştır. Hırvatistan hükümeti, hızlı bir şekilde pandeminin seyrine göre farklı mali önlemler benimsemiş ve istihdamı korumak amacıyla ek önlemler almıştır. Hırvatistan'da mali önlem olarak istihdamın korunmasına ağırlık verilmiştir. Aynı zamanda, zor durumdaki şirketlere işçi başına asgari ücret tutarında sübvansiyon ödenmiştir. Bu da istihdamı korumak için alınan bir önlemdir.

Hollanda'nın virüsü hafifletmeye yönelik yaklaşımı baskıcı değil, daha çok ahlâki çağrılara ve öz disipline yönelik olmuştur. Hollanda'da salgının başlangıcından itibaren mali önlemler uygulanmaya başlanmıştır. İlk uygulanan mali önlemler, etkilenen sektörlerle ve işletmelere yönelik olmuştur. İstihdamı korumaya yönelik, kısa çalışma programının ölçeği büyütülmüştür. Şahıs şirketlerinin ve serbest meslek sahibi kişilerin gelirlerini asgari seviyeye çıkarmak için belediyeler tarafından destek sağlanmıştır. Hane halkına maddi yardım sağlanmıştır. Böylece hem işletmelere hem de bireylere yönelik gelir desteği önlemleri alınmıştır.

İrlanda'nın pandemiye yönelik önlemleri kamu sağlığı odaklı olmuştur. Mali önlemler açısından ise hane halkı ve işletmeler üzerindeki olumsuz etkiyi azaltmaya yönelik önlemler alınmıştır. Bu önlemler kısıtlamalar azaltılınca kadar işletmelerin ve firmaların varlığını devam ettirebilmesine yardımcı olmayı ve hane halkının geliri üzerindeki olumsuz etkiyi azaltmayı içeriyordu. Bu kapsamda pandemi nedeniyle işini kaybedenlere haftalık belli bir oranda "Pandemi İşsizlik Ödeneği" adında maddi destek verilmiştir. Ayrıca İrlanda hükümeti, "Pandemi İstikrar ve İyileştirme Fonu" aracılığıyla geniş kapsamlı bir mali paket açıklamıştır. COVID-19 nedeniyle hasta olan kişilere hastalık yardımı ödemesi yapılmıştır. Bu ödenek ile bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayabilirler, sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilir ve ilaç temini için maddi destek elde edebilirler. İrlanda'da mali önlem bileşenlerinden ağırlıklı olarak firmalara ve işletmelere likidite desteği sağlanmıştır. Pandeminin getirdiği ekonomik belirsizlik sürecinde likidite desteği sağlanması finansal istikrarın korunmasına yardımcı olabilir. Mali önlemlerin gelir tarafında ise ağırlıklı olarak vergilerin ertelenmesine, en çok etkilenen sektörlerde vergi oranında indirim yapılmasına ve icra yaptırımlarının kaldırılmasına yer verilmiştir.

İspanya hükümeti, mali önlemler açısından sağlık hizmetlerine yönelik harcamalara ağırlık vermiştir. COVID-19 ile ilgili yapılan araştırmalar için kaynak ayrılmıştır. Bu durum virüsün etkili bir şekilde tedavi edilmesi ve önlenmesinde önemlidir. İspanya hükümeti, pandemi sürecinde "Asgari Gelir Programı" adlı yeni bir program uygulamıştır. Bu şekilde vatandaşlarına garantili bir gelir sağlamış olmaktadır. İspanya'da, pandemi döneminde istihdamı sürdürmeye yönelik olarak

sosyal güvenlik katkı paylarından muafiyet sağlanmıştır. COVID-19 virüsü ile mücadelede önem arz eden sağlık malzemelerinin kamu kurumlarına ve hastanelere tedarikinde KDV oranı AB ile uyumlu bir şekilde sıfıra indirilmiştir. İspanya hükümetin pandemi ile mücadelede aldığı önlemlerin büyük bir çoğunluğu sağlık alanına yönelik olduğu söylenebilir.

İsveç'te, COVID-19 ile mücadelede diğer ülkelere kıyasla farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. İsveç'te bireysel sorumluluk ve gönüllü sivil sorumluluk esas alınmıştır. İsveç hükümeti, sürü bağışıklığını destekleyen bir yaklaşım benimsemiştir. İsveç'te sürü bağışıklığını destekleyen bir yöntem uygulanmasına rağmen sonrasında uygulanan kısıtlayıcı önlemlerin etkisini azaltmak amacıyla geniş çaplı mali önlemler uygulanmıştır. İflas eden şirketlerdeki çalışanların maaşlarına devlet garantisi verilmiştir. Devlet tarafından maaş verilmesi çalışanlara temel gelir sağlamaktadır. Gelir tarafında sosyal güvenlik prim ödemeleri, KDV ve bordro vergilerinin ödemeleri 12 aya kadar uzun bir süreliğine ertelenmiştir. COVID-19'dan ciddi sıkıntı yaşayan sektörler kira indirimi uygulanması finansal açıdan rahatlama sağlayabilir.

Kıbrıs, başlangıçta sıkı önlemler uygulayarak virüsü kontrol altına almayı başarmıştır. Ancak, sonrasında vaka sayılarında artış yaşanmıştır. Bu nedenle artan vaka sayısının etkilerini hafifletmek için hane halkına, işletmelere ve sağlık sektörüne yönelik mali destek paketi uygulamıştır. Bu paket aynı zamanda "Pan-Avrupa Garanti Fonu'na" katılım aracılığıyla kredi olanaklarının kullanılmasını içermektedir. Kıbrıs'ta kamu sağlığının korunması için sağlık sektörü güçlendirilmeye çalışılmıştır. Mikro işletmelere destek amacıyla çalışanların maaşının %70'i oranında devlet sübvansiyon vermiştir. Böylece istihdamın devam edilmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte işsizlik ödeneği ve zorunlu işten ayrılanlara hastalık yardımı ödemeleri yapılmıştır. Virüs nedeniyle çalışamayan işçiler ekonomik açıdan desteklenmiştir.

Letonya hükümeti sektörel destekler vermiştir. Sektörlere daha çok kredi ve garanti şeklinde bir destek verilmiştir. Letonya'da mali önlem olarak daha çok etkilenen işletmelere ve sektörler için destekler verilmiştir. Letonya hükümeti, pandemiden etkilenen vergi mükelleflerinin vergi ödeme sürelerini 3 yıla kadar ertelemiştir. Bu kadar uzun süreli bir erteleme ile mükelleflerin ekonomik durumlarının toparlanılmasına destek verildiği anlaşılabılır.

Litvanya hükümeti virüsten etkilenen firmalardaki çalışanlara ücret sübvansiyonu uygulamıştır. Böylece istihdamın devamı sağlanmakta ve işverenler için işgücü maliyeti azalmış olmaktadır. Litvanya'da pandemi döneminde yapılan bağışlara KDV muafiyeti getirilmiştir. Bu tarz bir uygulama ile toplumsal destek için teşvik oluşturabilir. Litvanya hükümeti oluşan ek sağlık bakım masraflarını finanse etmiştir. Bu sayede, insanların sağlık hizmetine erişimi kolaylaşmış olmakta ve toplum sağlığının korunmasına katkı sağlanmıştır.

Lüksemburg, mali önlem olarak daha çok şirket ve işletmelere destek sağlanması ve vergi vb. yükümlülüklerinin azaltılmasına odaklanmıştır. Tıbbi ekipman ve altyapı için önemli ölçüde kaynak ayrılmıştır. COVID-19'un bir sağlık krizi olduğu düşünüldüğünde sağlık alanına yönelik yatırım yapılması elzemdir. Bu açıdan ülke için etkili bir mali önlem olduğu söylenebilir.

Macaristan ekonomisi, tedarik zincirlerine ve turizm gelirlerine bağımlı olduğu için COVID-19'dan ağır bir şekilde etkilenmiştir. Macaristan hükümeti, ilk vakanın görülmesinden kısa bir süre sonra kısıtlama önlemlerini almıştır. KOBİ'lere kısa vadeli krediler sağlanmıştır. Bu şekilde, işletmelerin ticari nakit akışı ve faaliyetlerini sürdürebilmelerine katkı sağlanmıştır. Macaristan COVID-19 pandemisinden en fazla etkilenen sektörlerden biri olan turizm sektörü için 1.000.000.000 HUF kaynak ayırmıştır. Bu kadar büyük ölçekli bir kaynak turizm sektörünün toparlanmasına katkıda bulunabilir. Bununla birlikte salgınla ilgili 315.400.000.000 HUF tutarında acil savunma harcaması ayırmıştır. Macaristan hükümetinin virüsle mücadele için geniş ölçekli kaynak ayrıldığı söylenebilir.

Malta hükümeti mali önlemler açısından aileleri ve işletmeleri desteklemeye, istihdamı korumaya ve sağlık sektörüne odaklanmıştır. Bu kapsamda sağlık harcamaları artırılmış, evden çalışamayan bireyler desteklenmiş, salgından etkilenen işletme ve serbest meslek sahiplerine ücret sübvansiyonu ödenmiştir. Firmalara uzaktan çalışmanın geliştirilmesi için destek verilmiştir. Bu sayede işlerin devamı için katkıda bulunulmuştur.

Polonya'da sıkı kontrol önlemlerinin uygulanması ile birlikte enfekte oranlarında düşüş görülmüştür. Polonya hükümeti, salgından etkilenen işletmeleri desteklemeye önem vermiştir. Bu doğrultuda, işletme büyüklüğü ne olursa olsun işlerin durması ve çalışma sürelerinin kısılması durumunda 3 aylık sübvansiyon verilmiştir. Polonya'da mali önlem bileşeni olarak işletmelere yönelik kredi ve garantilere ağırlık verilmiştir. Diğer bir ifadeyle işleri korumak ve çalışanları desteklemek için harcamalar yapılmıştır.

Portekiz'de halkı bilinçlendirmek, saha hastaneleri, destek hattı için "Yeni Koronavirüs Hastalıklarına İlişkin Ulusal Acil Durum ve Müdahale Planı" oluşturulmuştur. Ülke genelinde kapsamlı testler uygulanmış ve pozitif sonuçlar aktif bir şekilde takip edilmiştir. Bunun virüsü önlemeye yönelik etkili bir önlem olduğu söylenebilir. İşsizlik ödeneklerinin süresi uzatılarak salgın nedeniyle gelir kaybına uğrayan bireylere maddi güvence oluşturulmuştur. Portekiz'de virüs nedeniyle hastalanan kişilere ve izolasyonda olanlara ek mali destek sağlanmıştır. Pandemi sürecinde virüsün yayılmasını önlemek için izolasyon önlemleri uygulanmıştır. İzolasyonda olan bireylerin yaşamları olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenle mali destek sağlanması önemlidir.

Romanya'da mali önlemler açısından, sağlık sistemine ek fonlara ve işletmelere kredi verilmesine odaklanılmıştır. Nitekim bu kapsamda, tıbbi maske, eldiven ve mobil hastane siparişi

verilmiştir. Yerel ve merkezi vergilerin ödeme süreleri ertelenerek mükelleflerin mali yükleri azaltılmış olmaktadır. Bununla birlikte KDV iadeleri yapılmıştır. Bu sayede likidite sağlanmış olmaktadır.

Slovakya hükümeti, korona virüsün Çin’de ortaya çıkmasının ardından virüsle mücadelede aşamalı bir strateji izlemiştir. Ülkede virüs görülmeden önce önlem alınması, salgının başladığı zaman kontrolün elde tutulmasına olanak tanıyabilir. Aynı zamanda, toplum bilinçlenmiş olmaktadır. Erken aşamada alınan önlemler, virüsün yayılmasını kontrol altına alabilir. Virüs erken aşamada kontrol altına alınabilirse, virüsün ekonomi üzerindeki etkileri daha hafif olabilir. Ayrıca, virüs nedeniyle panik oluşumu azaltılabilir. Slovakya’da geliri olmayan bireylere sübvansiyon verilmiş ve süresi 2021 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. Böylece, pandemi sürecince bireyler hayatlarını devam ettirebilmek için temel gelir elde etmiş olmaktadır. Sağlık sektörüne yönelik daha fazla kamu harcaması yapılarak acil durumlarda daha etkili müdahale imkânı sağlanmıştır. Karantina nedeniyle kapatılan şirketlerdeki çalışanların ücretlerinin %80’i devlet tarafından karşılanmış. Bu uygulama ile çalışanlar büyük ölçüde eski gelirine denk gelen bir gelir elde etmiş olmaktadır.

Slovenya’da test sayılarının artmasıyla birlikte pozitif vaka sayısında düşmeler yaşanmıştır. Slovenya’da ilk vakanın görülmesinin hemen ardından kısıtlayıcı önlemler alınmaya başlanmıştır. Kısıtlayıcı önlemlerin erken alması vaka sayılarının artmasının önüne geçebilir ve hastanelerdeki yoğunluğu azaltabilir. Slovenya’ya gelen tüm yolcular için kontrol önlemlerine ilişkin bildirim mesajı gönderilmiş ve her eve de koronavirüs önlemlerini içeren bir broşür verilmiştir. Bu tarz yaklaşımlarla toplum bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Slovenya hükümeti, geniş bir mali destek programı başlatmıştır. Mükelleflerin vergi yükümlülüklerini azaltmak için 2 yıla kadar vergi ödemeleri ertelenmiş ve 2 yıl içinde vergilerini taksitle ödeme şeklinde bir kolaylık getirmiştir. Pandemi sebebiyle karantinaya alınan çalışanlar için ücret sübvansiyonu uygulanarak işçilere gelir sağlanmıştır. Slovenya’da diğer ülkelerden farklı olarak devlet gıda rezervlerini artırmıştır. Bu şekilde devlet salgın gibi acil dönemlerde tüketilecek gıda temin edebilir. Aşı, ilaç ve koruyucu ekipman gibi alanlarda araştırma ve geliştirmeye uğraşan işletme ve kurumlara kaynak ayrılmıştır. Aşı geliştirilmesi için ek kaynak ayrılması halk sağlığının korunması ve ölüm riskinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Slovenya’da diğer ülkelerden farklı olarak uygulanan bir diğer önlem üst yetkililerin maaşının belli bir oranda azaltılmasıdır. Bu sayede kaynak kullanımında etkinlik sağlanabilir.

Yunanistan hükümeti, sıkı kontrol önlemleri uygulamıştır. Bununla birlikte Yunan hükümeti, sınırlamanın ekonomik etkilerini azaltmak için işletmelere, işçilere ve hane halkına yönelik mali önlemler uygulamıştır. Bu kapsamda hükümet, GSYH’nın %13,7’si gibi önemli ölçüde mali önlem uygulamıştır. Sağlık harcamaları, sağlık sektörü çalışanlarına ikramiye, zor durumda kalan firmalara ve serbest meslek sahiplerine nakit maaş verilmesi, işsizlik yardımlarının uzatılması, kısa

dönemli istihdamın desteklenmesi ve zor durumdaki bireylere transferler verilmesi gibi geniş kapsamlı mali önlemler uygulanmıştır. Bu şekildeki geniş kapsamlı mali önlemler, ekonominin ve sağlık sektörünün dengede kalmasına yardımcı olabilir ve virüs nedeniyle yaşanan zorlukları hafifletebilir.

Türkiye’de COVID-19 salgın sürecinin yönetilmesi için diğer ülkelerden farklı olarak bir bilim kurulu oluşturulmuştur. Bu şekilde sağlık alanındaki uzman kişilerin önerilerine göre hareket edilerek virüsle mücadelede etkinlik sağlanabilir. Aynı zamanda toplumun pandemi konusunda bilinçlendirilmesine katkı sağlayabilmektedir. Türkiye’de COVID-19’la mücadelede, kaynakları sağlık sektörünü desteklemek için kullanmaya ve toplumdan önerilen virüsü önleyici tedbirlere sıkı bir şekilde uyulmasının istenmesi gibi iki temel stratejiye odaklanmıştır. Önleyici tedbirlere uymak virüsün yayılma hızını minimize edebilir ve halk sağlığının korunmasına katkı sağlayabilir. Aynı zamanda önleyici tedbirlere sıkı bir şekilde uyulması sağlık sektörü üzerindeki baskıyı azaltabilir. Bu da virüsü kontrol altında tutmaya yardımcı olabilir. Diğer taraftan, Türkiye’de 65 yaş üstü vatandaşların dışarıya çıkmasına kısıtlama getirilmesi salgın dönemindeki risk gruplarının korunması açısından önemlidir. Halkın kısıtlayıcı önlemlere uyması aynı zamanda virüsün ekonomik etkilerini de azaltabilir. Şöyle ki önleyici tedbirlere sıkı bir şekilde uyulması virüsün daha hızlı kontrol altına alınmasına olanak tanıyabilir ve ekonomik faaliyetler normalleşmeye dönebilir. Benzer şekilde, iş gücü dâhil kaynakların sağlık sektörüne yönlendirilmesi, sağlık sektörü üzerindeki baskıyı azaltabilir ve salgının kontrol altına alınmasına yardımcı olabilir. Bunlara ek olarak, Türkiye’de diğer ülkelerden farklı olarak ücretsiz tedavi yapılarak halk sağlığını korumaya yönelik politika uygulanmıştır. Türkiye’de diğer ülkelerden farklı olarak uygulanan mali önlemlerden birisi işten çıkarmaların yasaklanmasıdır. Bu şekilde çalışanlara iş güvencesi sağlanmış olmaktadır. İstihdamı desteklemek için kısa çalışma ödeneği uygulanmıştır. Türkiye’de, COVID-19’un ekonomik etkileriyle mücadele için uygulanan mali önlemlerin kapsamı geniş tutulmuştur. Bireylere yönelik sosyal yardımlar, en çok etkilenen sektörlerle getirilen kolaylıklar ve kredi desteği verilmesi, sağlık çalışanlarına ek ödemeler yapılması, yerel yönetimlere kaynak sağlanması gibi toplum genelini kapsayan önlemler alınmıştır. Bu şekilde alınan önlemlerin sağlık sektörü, işletmeler ve bireyler gibi tüm alanları kapsaması ihtiyaç duyulan her alana kaynak aktarıldığını göstermektedir.

Çalışma kapsamındaki ülkelerde mali önlemler genel olarak sağlık harcamaları, bireylere gelir desteği, işletme ve firmalara kredi olanakları, işsizlik maaşı, kısa çalışma ödeneği ve vergi ödemelerinin ertelenmesinden oluşmuştur. Alınan mali önlemlerde hedef kitle bireyler ve işletmeler olmuştur. Mali önlemlerin büyük çoğunluğu 2020 ve 2021 yıllarında uygulanmıştır. Genel olarak ülkelerde benzer mali önlemlerin uygulandığı söylenebilir. Bununla birlikte, bazı ülkelerde farklı mali önlemlere de yer verilmiştir. Her ülke tarafından uygulanan mali önlemlerin sayısı farklılık göstermiştir. Benzer şekilde çalışma kapsamında ele alınan ülkelerdeki mali önlemlerin boyutu ve bileşeni ülkelerin kendi yapısına göre farklılık göstermiştir. Gelişmiş ülkeler

daha fazla mali önlem almışlardır. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde diğer ülkelere göre mali önlemlerin ölçeği daha büyük olmuştur.

Mali önlemler konusunda Almanya, Fransa, İtalya ve Portekiz öne çıkmıştır. Almanya’ da ve Fransa’da mali önlemler daha geniş kapsamlı ve geniş ölçekli uygulanmıştır. Bu bakımdan Almanya ve Fransa’nın uygulanan mali önlemler açısından başarılı bir örnek olduğu söylenebilir. Türkiye’de vergi ödemelerinin ertelenmesi, kısa çalışma ödeneği uygulanması, sağlık harcaması yapılması ve firmalara kredi garantileri verilmesi şeklinde uygulanan mali önlemler, AB ülkelerinde alınan mali önlemlerle benzerlik göstermiştir. Bununla birlikte, Türkiye’de diğer ülkelerden farklı olarak risk gruplarına yönelik önlem alınmış ve işten çıkarmaların belirli bir süreyle yasaklanması kararı alınmıştır. Türkiye’nin risk gruplarına yönelik önlem alması kamu sağlığının korunmasına, işten çıkarılmanın yasaklanması ise işsizlik artışını önlemesine katkıda bulunabilir. AB ülkelerinde pandemiden en fazla etkilenen sektörlerdeki işletmelere ve serbest meslek sahiplerine yönelik mali önlemler alınmıştır. Bu durumun, pandemiyle mücadelede etkin olduğu söylenebilir. Hem AB ülkelerinde hem de Türkiye’de kamu harcaması önlemlerine ağırlık verilmiştir. Son olarak, gelişmiş AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin uygulanan mali önlemlerin büyüklüğü konusunda nispeten geride kaldığı belirtilebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

COVID-19 pandemisi, 21. yüzyılın en önemli olayları arasında yer almıştır. Küresel karakteri ve dünya çapındaki topluluklar üzerindeki çok boyutlu etkileri pandeminin önemi ortaya koymuştur. COVID-19'un yayılması ve ölüm oranı, sağlık sistemleri üzerinde baskılar oluşturmuştur. Bu durum hükümetleri, vatandaşlarının karantinaya alınması ve ekonomik sektörlerin kapatılması da dâhil olmak üzere sıkı önlemler almaya yöneltmiştir. Alınan sıkı önlemler ise ekonomik durgunluğa neden olmuştur.

Maliye politikası, ekonomik dengenin korunması ve toplumun refahının sağlanması için devletin en etkili araçlarından biridir. Özellikle pandemi gibi belirsizliklerle dolu dönemlerde, maliye politikasının rolü daha belirgin hale gelmektedir. Pandemiler ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyerek durgunluğa neden olmaktadır. Maliye politikası araçları ile durgunluğun etkisi giderilmeye çalışılmaktadır.

COVID-19 pandemisi, küresel bir sağlık sorunu olmasının yanında pek çok ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Yaşanılan bu olumsuz etkileri giderebilmek için mali önlemler alınmıştır. Ülkeler mali önlemleri, maliye politikasının iki temel aracı olan kamu harcamaları ve kamu gelirleri üzerine kurmuşlardır. Kamu harcamaları açısından sağlık alanına yönelik harcamalar, pandemiden olumsuz etkilenen sektörlerle yönelik harcamalar ve hane halkına yönelik harcamalar yapılmıştır. Kamu gelirleri açısından ise vergi gelirlerine yönelik önlemlere ağırlık verilmiştir. Genel olarak vergilerin ertelenmesi yöntemi uygulanmıştır. Bu önlemler, ülkelerin ekonomik yapısına ve pandeminin etkilerine bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Mali önlemler öncelikle sağlık sisteminin güçlendirilmesine yönelik olmuştur. Bu kapsamda sağlık sektörüne yönelik kamu harcamaları artırılarak sağlık sistemleri güçlendirilmeye çalışılmıştır. Mobil hastanelerin yapılması, sağlık personelinin desteklenmesi ve tıbbi malzeme temindeki mali yüklerin hafifletilmesi gibi önlemler virüsün yayılma hızını kontrol altına almada ve sağlık sektörüne yeterli kaynakları sağlamak adına hayati önem taşımaktadır.

Diğer yandan işletmelerin kapanması ile yaşanan istihdam ve gelir kayıpları gibi ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek adına ücret sübvansiyonları, kısa çalışma ödeneği, işsizlik maaşı ve gelir transferi şeklinde alınan mali önlemler ile toplumun ekonomik dayanıklılığı artırılmaya çalışılmış ve bu önlemler işsizlikle mücadelede için uygulanmıştır. Mali önlemler aynı zamanda, işletmelerin ayakta kalmasına ve ekonomik faaliyetlerin devam etmesine katkıda bulunmuştur.

COVID-19 pandemisi, hem arzı hem de talebi sektöye uğratmıştır. COVID-19'u kontrol altına alabilmek için iş yerlerinin kapatılması gibi kısıtlamalar mal ve hizmet arzını kesintiye uğratmıştır. Talepteki aksama büyük ölçüde insanların dışarı çıkmasını engelleyen kısıtlamalar ve belirsizlik ortamından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte COVID-19 ekonomideki birçok sektörü olumsuz etkilerken bazı sektörleri de olumlu etkilemiştir. Truzim, eğlence ve havacılık gibi hizmet sektörlerini olumsuz etkilemiş, kişisel bakım ve e-ticaret sektörlerini ise olumlu etkilemiştir. Sosyal açıdan ise COVID-19 sosyal izolasyon, yüksek ölüm oranları, yalnızlık ve virüsle ilgili yanlış bilgiler toplumda korku ve kaygıya neden olmuştur. COVID-19 her alanı etkilediği gibi kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu borçlanması da etkilemiştir. Pandemi sürecinde ekonomik faaliyetlerin durması vergi gelirlerini azaltmıştır. Ekonomiyi desteklemek için kamu harcamalarında artış yaşanmıştır. Artan kamu harcamaları vergi gelirleriyle finanse edilemeyince borçlanma ile gelir elde edilmiştir. Aynı zamanda artan kamu harcamaları ve azalan kamu gelirleri bütçe açıklarına neden olmuştur.

Bu çalışmanın odak noktasını COVID-19 pandemi sürecinde AB ülkelerinde ve Türkiye'de alınan mali önlemler oluşturmaktadır. Alınan mali önlemler bahsi geçen ülkeler özelinde vergi ve harcama önlemleri şeklinde sınıflandırılarak açıklanmıştır. Çalışmada yer alan ülkelerde vergisel önlem olarak vergilerin ertelenmesi, vergi iadelerinin hızlandırılması, icra tedbirlerinin askıya alınması, KDV oranında indirim yapılması, yapılan bağışlara KDV muafiyeti sağlanması, sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesi, vergi indirimleri yapılması ve tıbbi malzeme ithalatında gümrük vergisi indirimi gibi önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden vergilerin ve sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesi en fazla uygulanan vergisel önlem olmuştur. Yani ülkelerin çoğunda bu önlemlere yer verilmiştir. Bununla birlikte vergisel önlemin kapsamı açısından bazı ülkeler öne çıkmıştır. Bu ülkeler Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan'dır. Vergisel önlemlerin kapsamlı bir şekilde uygulanması kişi ve işletmelerin üzerindeki mali yükün hafifletilmesini sağlayarak nakit akışının desteklenmesi açısından önemlidir. Pandemi döneminde finansal açıdan zorluk yaşayan işletme ve bireylerin vergi ödemeleri ertelenmiştir. Bu şekilde işletmelerin ve bireylerin mali kaynaklarını daha etkili kullanmalarına katkı sağlanmıştır. Vergi iadelerinin hızlandırılması, işletme ve bireylerin nakit akışını artırılmıştır. KDV oranlarında indirim yapılması tüketimi artırmış ve bu şekilde insanların temel ihtiyaçlarını karşılamada kolaylık sağlanmıştır. Tıbbi malzeme ithalatında gümrük vergisi alınmaması, pandemi gibi acil durumlarda sağlık sistemine tıbbi malzemelere daha geniş erişim sağlama açısından kolaylık oluşturmuştur. Yapılan bağışlara KDV muafiyeti tanınması, toplumsal dayanışmayı sağlama açısından önemlidir. Sosyal güvenlik primlerinin ertelenmesi ise işverenlerin üzerindeki mali yükü azaltarak likidite artışı sağlamıştır.

Çalışmadaki ülkelerde harcama önlemleri olarak sağlık harcaması, ücret sübvansiyonları, kısa çalışma ödeneğinin uygulanması, işsizlik ödeneği verilmesi, asgari emekli maaşının artırılması, hastalık ödemeleri, firmalara likidite desteği, sağlık hizmetlerine ek finansman sağlanması, bireylere gelir desteği, firmalara ve hane halkına kredi garantileri ve ihracat yapan firmalara destek

verilmesine yer verilmiştir. Bu önlemlerden ise sağlık harcamalarına, firmalara likidite desteğine, bireylere gelir desteğine ve firmalara ve hane halkına kredi garantileri verilmesine ağırlık verilmiştir. Harcama önlemlerinde bazı ülkeler öne çıkmıştır. Bu ülkeler; Almanya, Yunanistan, Polonya, İsveç, İtalya ve Fransa'dır. Alınan bu tür harcama önlemleri ile ülkeler, ekonomik toparlanmayı sağlamayı, vatandaşlarına destek olmayı ve sağlık sektörünü güçlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu açıdan ülkeler, ekonomik büyüme sürecinin gerilemesini, refah kaybını, büyük ölçekli işsizliği ve arz-talep sorununu önlemek için kamu harcamalarında artış gerçekleştirmişlerdir. COVID-19 sürecinde ücret sübvansiyonlarının uygulanması, işletmeleri ve çalışanları desteklemek açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu şekilde istihdamın devamı sağlanmıştır. Sağlık harcamaları yapılması ve bu harcamaların ek kaynaklarla artırılması pandemi ile mücadelede büyük bir öneme sahiptir. Bu sayede sağlık sistemi üzerinde oluşan baskı azaltılmış ve tedavilerin gerçekleştirilmesinde katkı sağlanmıştır. COVID-19 pandemisi, birçok işletmeyi olumsuz etkiledi ve finansal zorluklarla karşı karşıya bıraktı. Bu bağlamda firmalara likidite desteği sağlanması, işletmelerin ayakta kalmasına yardımcı olmuştur. İşsizlik ödeneğinin uygulanması, pandemi nedeniyle işlerini kaybeden ve gelir kaybına uğrayan bireylerin mali durumunu desteklemiştir. Bireylere nakit destek verilmesi, pandemi döneminde ekonomik zorluklarla karşılaşan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında yardımcı olmuştur. Ayrıca, sağlık harcamalarını karşılama konusunda da yardımcı olmuştur. İşletme ve bireylere kredi verilmesi, işletme ve bireylere likidite desteği sağlayarak nakit akışlarını iyileştirmiştir.

AB ülkelerinde ve Türkiye'de mali önlemler büyük çoğunlukla 2020 ve 2021 yıllarında uygulanmıştır. AB ülkelerinde ve Türkiye'de genel olarak benzer mali önlemlerin uygulandığı söylenebilmekle birlikte bazı ülkelerde farklı mali önlemlere de yer verilmiştir. Örneğin Almanya'da dijitalleşmeye yönelik sübvansiyonlar verilmiştir. Fransa'da hastalar ve onların bakıcıları için sağlık sigortası düzenlenmiştir. Bulgaristan'da engelli çocukları olan haneler için vergi indirimi yapılmıştır. Türkiye'de alınan bazı mali önlemler AB ülkeleri ile benzerlik göstermiştir. Bu önlemler; vergilerin ertelenmesi, kısa çalışma ödeneğinin uygulanması, sağlık sektörüne yönelik harcamalar yapılması ve firmalara kredi desteği verilmesidir. Bununla birlikte Türkiye'de risk gruplarına yönelik önlem alınması ve asgari ücret desteği verilmesi gibi önlemler AB ülkelerinden farklılık göstermiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye'nin mali önlemlerin büyüklüğü konusunda gelişmiş AB ülkelerinin gerisinde kaldığı ve mali önlemler açısından Almanya ve Fransa'nın başarılı bir örnek olduğu bulunmuştur.

Gelecekte benzer pandemi dönemlerinde daha etkili politikalar geliştirebilmek için AB ülkeleri ve Türkiye'nin pandemiye yönelik aldığı mali önlemlerden ders çıkarılabilir. Bu kapsamda, daha koordineli ve etkili bir uluslararası iş birliğinin önemi vurgulanabilir. Ayrıca dijital dönüşüm ve uzaktan çalışma imkânları geliştirilebilir. Pandemi döneminde uygulanan kısıtlama önlemleri ile ekonomik faaliyetler durmuştur. Ekonomik faaliyetlerin devamı için dijital altyapı güçlendirilerek uzaktan çalışma kolaylaştırılabilir. Bununla birlikte bazı sektörlerde üretim

faaliyetlerinde uzaktan çalışma imkânı yoktur. Bu alanlarda esnek çalışma modeli benimsenebilir. Esnek çalışmayla iş verimliliği artırılabilirken aynı zamanda iş gücü dengesi de sağlanabilir. Pandemi döneminde istihdamı korumak ve kalabalık çalışmayı azaltmak için esnek çalışma modelleri geliştirilebilir. Pandemi döneminde gelir desteği, işsizlik sigortası ve sosyal yardımların genişletilebilmesi için sosyal güvenlik ağları güçlendirilebilir. Vatandaşlık geliri uygulamaya konulabilir. İnsanlar pandemi döneminde işlerini kaybedebilmekte ve bunun sonucunda gelir kaybı yaşamaktadırlar. Vatandaşlık geliri ile temel ihtiyaçlar karşılanabilir. Yerel üretim ve tedarik zincirleri güçlendirilebilir. Pandemi sırasında tedarik zincirinde yaşanan zorluklar, yerel üretim ve tedarik zincirlerinin önemini vurgulamıştır. Acil durumlar için fon oluşturulabilir. Acil durumlar için oluşturulan fonlar, pandemi gibi beklenmedik durumlarda hızlı bir şekilde kaynak sağlanabilir. Bu fonlar tıbbi ekipman ve ilaçlar gibi kritik ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olabilir. Aynı zamanda bu fonlar, işletmeleri ve bireyleri desteklemek için kullanılabilir. Böylece ekonomik daralmanın etkilerini hafifletmede mali destek sağlayabilir. Ayrıca bu fonun finansmanı, artan oranlı servet vergisi ve artan oranlı kurumlar vergisi uygulanarak sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ataç, Beyhan (1997), **Maliye Politikası Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları**, 4. Baskı, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.
- Aydın, Mehmet Sadık vd. (2017), “Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamadaki Rolü”, **International Journal Social Science**, (61), 475-487.
- Altay, Asuman (2019), **Kamu Maliyesi**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Akdoğan, Abdurrahman (2020), **Kamu Maliyesi**, 21. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Avcı, Orçun ve Yeniçeri, Harun (2020), “Vergi Sistemlerine Pandemi Ayarı”, **Turkish Studies**, 15 (6), 123-137.
- Arslan, İbrahim ve Karagül, Soner (2020), “Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (10), 1-36.
- Antonidies, Gerrit ve Leeuwen, Eveline van (2020), “Covid-19 Crisis in the Netherlands: Only Together We Can Control Corona”, **Mind and Society**, 20 (2), 201-207.
- Ahmed, Bello Abba (2020), “Impact of Covid-19 Pandemic on Global Economy”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3719949 (29.03.2023).
- Akbaş Akdoğan, Dilek (2020), “Covid-19 İle Mücadelede Maliye Politikası Önlemleri”, Gültekin Gürçay (Ed.), **Anadolu Kongreleri 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi**, Diyarbakır.
- Akat, Muhammed ve Karataş, Kasım (2020), “Psychological Effects Of COVID-19 Pandemic On Society And Its Reflections On Education”, **Turkish Studies**, 15 (4), 1-13.
- Auerbach, Alan vd. (2020) “Fiscal Effects of COVID-19”, **Brookings Papers on Economic Activity**, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/09/Auerbach-et-al-conference-draft.pdf> (15.09.2023).
- Arıkboğa, Aysel (2020), “COVID-19 Pandemisi: Kalkınma Sorunları, Beşeri Sermaye ve Devletin Rolü”, **Sorularla COVID-19 Pandemisi Sosyal, Siyasi, Ekonomik ve Mali Boyutları**, 1. Baskı içinde (91-101), İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 9, İstanbul.
- Anderson, Julia vd. (2020), “The Fiscal Response to the Economic Fallout from the Coronavirus”, <http://reparti.free.fr/bruegel820.pdf> (11.12.2023)
- Aleem, Muhammad vd. (2021), “COVID-19 And Its Socio-Economic Implications On The World Economy”, **Elementary Education Online**, 20 (1), 3582-3585.

- Assenova, Kamelia (2021), “Effectiveness of Public Spending before and during COVID-19 Pandemic”, **Global Economics Science**, 42-49.
- Alberola, Enrique vd. (2021), “Fiscal Response to the COVID-19 Crisis in Advanced and Emerging Market Economies”, **Pacific Economic Review**, 26 (4), 459-468.
- Akçay, Fatih ve Göde, Bilal (2023), “Doğu Asya ve Pasifik”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (199-219), Efe Akademi, İstanbul.
- Auers, Daunis (2023), “Latvia: From Hubris to Nemesis”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (223-235), Springer Nature, Switzerland.
- Bilici, Nurettin ve Bilici, Adem (2016), **Kamu Maliyesi**, 7. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- BBC (2020), “Koronavirüs (Covid-19): Salgına Karşı Hangi Ülke, Ne Tür Önlemler Aldı?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424> (30.03.2023).
- Barua, Suborna (2020), “Understanding Coronanomics: The Economic Implications Of The Coronavirus (COVID-19) Pandemic”, **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, Paper No: 99693, <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/99693/> (03.05.2023).
- Bozduman, Elif Tuğçe ve Özçalık, Melih (2020), “Salgın Hastalıkların Ekonomi Üzerine Etkileri”, M. Hakan Yalçınkaya ve İlkay Dilber (Ed.), **Sağlık Ekonomisi: “Sağlıkta Dönüşüm ve Fırsatlar”**, 1. Baskı içinde (119-159), İksad Yayınevi, Ankara.
- Brodeur, Abel vd. (2020), “A Literature Review of the Economics of COVID-19”, **Journal of economic surveys**, 35 (4), 1007-1044.
- Batini, Nicoletta vd. (2020), “Reducing Risk While Sharing It: A Fiscal Recipe for the EU at the Time of COVID-19”, **IMF Working Paper**, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3721206 (18.12.2023).
- Bostan, Sedat vd. (2020), “The Effect of COVID-19 Pandemic on the Turkish Society”, **Electronic Journal of General Medicine**, 17 (6), 1-8.
- Barlas, Gülşen vd. (2021), “Turkey’s Response to COVID-19 Pandemic: Strategy and Key Actions” **Turkish Journal of Medical Sciences**, (51), 3150-3156.
- Babaoğlu, Cenay ve Kulaç, Onur (2022), “Government Initiatives and Responses to COVID-19 Pandemic: The Case of Turkey”, Perfecto G. Aquino ve Revenio C. Jalagat (Ed.), **Effective Public Administration Strategies for Global “New Normal”**, Singapore.
- Bertschek, Irene vd. (2022), “German Financial State Aid during COVID-19 Pandemic: Higher Impact among Digitalized Self-Employed”, **Entrepreneurship and Regional Development** 36 (1-2), 76-97.

- Baykara, Sıla Turaç vd. (2022), “Comparative Analysis of Covid-19 Government Strategies in Argentina, Brazil, India, Pakistan, and Turkey”, **Journal of Society Research**, 19 (47), 448-461.
- Bulut, Fatih Şevki ve Cura, Serkan (2023), “Güney Amerika” , Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (37-72), Efe Akademi, İstanbul.
- Chakraborty, Indranil ve Maity, Prasenjit (2020), “COVID-19 Outbreak: Migration, Effects On Society, Global Environment And Prevention” **Science Of The Total Environment**, (728), 1-7.
- Committee for the Coordination of Statistical Activities (2020), **How COVID-19 is Changing the World: A Statistical Perspective Volume II**, https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa_vol2.pdf (24.11.2023).
- Cakir, Banu (2020), “COVID-19 in Turkey: Lessons Learned”, **Journal of Epidemiology and Global Health**, 10 (2), 115-117.
- Congressional Research Service (CRS) (2021a), **Global Economic Effects of COVID-19**, <https://crsreports.congress.gov/> (18.03.2023).
- Coccia, Mario (2021), “Pandemic Prevention: Lessons from COVID-19”, **Encyclopedia**, (1), 433-444.
- Clemente-Suárez, Vicente Javier vd. (2021), “The Impact Of The COVID-19 Pandemic On Social, Health And Economy”, **Sustainability**, 13 (11), 1-25.
- Cifuentes-Faura, Javier (2021), “Analysis of Containment Measures and Economic Policies Arising from COVID-19 in the European Union”, **International Review of Applied Economics**, 35 (2), 242-255.
- Canbay, Tülin ve Balcı Cura, Hilal (2022), “Financial Measures Taken in Turkey and Selected Countries in Combatting COVID-19 Outbreak”, Bernur Açıkgöz ve İbrahim Attila Acar (Ed.), **Pandemnomics: The Pandemic’s Lasting Economic Effects**, içinde (85-99), Springer, <https://www.springer.com/series/13615> (26.01.2024).
- Carvalho, João (2023), “Portugal: From Exception to the Epicentre”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (65-77), Springer Nature, Switzerland.
- Çöl, Meltem ve Güneş, Gülsen (2020), “COVID-19 Salgınına Genel Bir Bakış”, Osman Memikoğlu ve Volkan Genç (Ed.), **COVID-19**, 1. Baskı içinde (1-8), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

- Çetin, Ceren ve Kara, Ateş (2020), “Global Surveillance, Travel, And Trade During A Pandemic” , **Turkish Journal of Medical Sciences**, (50), 527-533.
- Çalışkan, Abdülkerim ve Dayıoğlu Erul, Rana (2021), “Koronavirüs Krizinden Çıkışta Türkiye’de Alınan Ekonomik Önlemler ve Kamu Politikalarının Önemi”, **Vergi Raporu Dergisi**, (256), 35-58.
- Çiçek, Uğur ve Çeçen, Muhammet (2023), “Afrika”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları-Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (73-95), Efe Akademi, İstanbul.
- Demir, İbrahim (Ed.) (2020), **Kovid-19 (Koronavirüs) Salgının Ekonomik Etkileri**, 1. Baskı, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü, Ankara.
- Demirdöğen, Oğuzhan ve Yorulmaz, Recep (2020), **Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri**, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), No: 242, Ankara.
- Duran, Mahmut Sami ve Acar, Mustafa (2020), “Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri” , **International Journal of Social and Economic Sciences**, 10 (1), 54-67.
- Diñer Muratoğlu, Gönül (2020), “COVID-19 Global Economic Crisis, Policy, Responses and An Assesment on Turkey”, Mehmet Onur Gülbahar ve Hilal Yıldız (Ed.), **Challenges in Economics and Business Studies From Researches to Practices**, 1. Baskı içinde (125-159), IJOPEC Publication Limited, London.
- Deb, Pragyan vd. (2021), “The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures”, **Open Economies Review**, (33), 1-32.
- EY (2020), “Hükümetlerin Büyük Sınavı: 19 Ülkede COVID-19 Destek Paketleri”, EY Türkiye Kamu Sektörü Danışmanlık Hizmetleri, Ankara, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/tr_tr/pdf/covid-19/kamu-faaliyetleri/ey-turkiye-hukumetlerin-buyuk-sinavi-19-ulkede-covid-19-destek-paketler (11.04.2023).
- Elgin, Ceyhun ve Başbuğ, Gökçe (2020), “Covid-19 Pandemisinin Yol Açtığı Ekonomik Krize Karşı Açıklanan Ekonomik Teşvik Paketleri: Bir Karşılaştırma Ve Türkiye Örneği”, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (İSTANPOL) Politika Raporu, <https://istanpol.org/post-covid-19-pandemisine-karsi-ac-klan-an-ekonomik-te-vik-paketleri-bir-kar-la-t-rma-ve-turkiye-ornegi> (14.04.2023).
- European Commission (2020a), **Policy Measures Taken Against the Spread and Impact of the Coronavirus – 6 April 2020**, https://www.foment.com/wp-content/uploads/2020/04/Coronavirus-policy-measures_2-April_17h30.pdf (03.01.2024).

- _____ (2020b), **Policy Measures Taken Against the Spread and Impact of the Coronavirus – 14 April 2020**, <https://www.readkong.com/page/policy-measures-taken-against-the-spread-and-impact-of-the-3711700> (09.01.2024).
- _____ (2020c), **Economic Measures**, www.europa.eu (13.12.2023).
- _____ (2021a), **EU Coronavirus Response**, https://commission.europa.eu/system/files/202107/2021_06_15_eu_response_to_covid_june_update.pdf (13.12.2023).
- Erdem, Metin vd. (2021), **Kamu Maliyesi**, 16. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Edizdoğan, Nihat vd. (2021), **Kamu Maliyesi**, 12. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- European Systemic Risk Board (2022), **Covid-19 Policy Measures by Country**, <https://www.esrb.europa.eu/home/search/coronavirus/countries/html/index.en.html> (06.01.2024).
- Enciu, Bianca Georgiana vd. (2022), “The COVID-19 Pandemic in Romania: A Comparative Description with Its Border Countries”, **Healthcare**, 10 (7), 1-8.
- Erdoğan, Oğuzhan vd. (2023), “The Fight Against Covid-19 in Slovakia and Austria: Lessons for and from Türkiye”, **Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies**, 10 (1), 1-20.
- Exadaktylos, Theofanis ve Chatzopoulou, Sevasti (2023), “Greece: Command and Control Combined with Expert-Driven Responses?”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (53-65), Springer Nature, Switzerland.
- Fernandes, Nuno (2020), “Economic Effects Of Coronavirus Outbreak (COVID-19) On The World Economy”, **IESE Business School Working Paper No: WP-1240-E**, Available at SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504 (01.05.2023).
- Feyisa, Habtamu Legese (2020), “The World Economy At COVID-19 Quarantine: Contemporary Review”, **International Journal Of Economics, Finance and Management Sciences**, 8 (2), 63-74.
- Gürdal, Temel vd. (2016), **Maliye Politikası**, 5. Baskı, Beşiz Yayınları, Sakarya.
- Güner, Hatice Rahmet vd. (2020a), “COVID-19: Prevention And Control Measures In Community”, **Turkish Journal of Medical Sciences**, (50), 571-577.
- _____ (2020b), “COVID-19 Prevention and Control Measures in Community”, **Turkish Journal of Medical Sciences**, 50 (9), 571-577.
- _____ (2021), “Evaluating The Efficiency Of public Policy Measures Against COVID-19”, **Turkish Journal of Medical Sciences**, (51), 3229-3237.
- Gür, Nurullah vd. (2020), **Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi**, 1. Baskı, Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara.

- Genc, Bedriye Nazli (2020), “Critical Management of COVID-19 Pandemic in Turkey”, **Frontiers in Life Sciences and Related Technologies**, 1 (2), 69-73.
- Göze Kaya (2020), “Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, 7(5), 221-237.
- Giannopoulou, Ioanna ve Tsobanoglou, George O. (2020), “COVID-19 Pandemic: Challenges and Opportunities for the Greek Health Care System”, **Irish Journal of Psychological Medicine**, 37, 226-230.
- Genç, Özlem ve Olcay, Ceran Arslan (2021), “Avrupa Birliği Ülkelerinde Covid-19 Krizine Karşı Alınan Mali Destek ve Vergi Önlemleri”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 44 (392), 61-76.
- Güner, Kerem Can (2021), “Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi ve Uygulanan Mali Tedbirlerin Değerlendirilmesi”, **Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi**, 3 (1), 84-95.
- Gülşen, Mustafa Alpin (2023), “Orta Avrupa”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (117-138), Efe Akademi, İstanbul.
- Gölçek, Ali Gökhan (2023), “Türkiye”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (221-240), Efe Akademi, İstanbul.
- Hadi, Angham G. vd. (2020), “A Review On COVID-19: Origin, Spread, Symptoms, Treatment, And Prevention”, **Biointerface Research İn Applied Chemistry**, 10 (6), 7234-7242.
- Henriquez, Josefa vd. (2020), “The first Months of the COVID-19 Pandemic in Spain”, **Health Policy and Technology**, 9, 560-574.
- Hale, Thomas vd. (2021), “A Global Panel Database of Pandemic Policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker)”, **Nature Human Behaviour**, (5), 529-538.
- Huang, Zhenqian ve Saxena, Sweta C. (t.y.), “Combating COVID-19 in Asia and the Pacific: Measures, Lessons and the Way Forward”, **Economic and Social Commission for Asia and the Pacific**, 1-10.
- Hammer, Sarah (2021), “Economic c and Financial Policy Responses to the COVID-19 Pandemic: Review and Analysis”, **Working Paper**, Available at SSRN 3772327.
- Högenauer, Anna-Lena (2023), “Luxembourg: All Hands on Deck”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (433-447), Springer Nature, Switzerland.

- Harwood, Mark (2023), “Malta: The Benefits of Centralised Politics”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Government’s Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (89-103), Springer Nature, Switzerland.
- Işık Erol, Sevgi (2020), “COVID-19’un Çalışma Hayatına Yansımaları: Salgından Etkilenen Bazı Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler”, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10 (19), 1-20.
- ILO (2020a), **Interventions To Support Enterprises During The COVID-19 Pandemic And Recovery**, ILO Enterprises Brief, https://www.ilo.org/empent/areas/covid-19/WCMS_741870/lang--en/index.htm (04.05.2023).
- _____ (2020b), **ILO Monitor: COVID-19 And The World Of Work Second Edition**, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf (08.07.2023).
- IMF (2020a), **Fiscal Monitor: Policies For The Recovery**, Washington, <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/09/30/october-2020-fiscal-monitor> (20.06.2023).
- _____ (2020b), **Fiscal Monitor: Policies to Support People During the Covid-19 Pandemic**, IMF Publications, Washington, <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/04/17/Fiscal-Monitor-April-2020-Policies-to-Support-People-During-the-COVID-19-Pandemic-49278> (13.04.2023).
- _____ (2021a), **Policy Responses to COVID-19**, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19> (02.01.2024).
- _____ (2021b), **Fiscal Monitor Database Of Country Fiscal Measures İn Response To The COVID-19 Pandemic**, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19> (23.06.2023).
- _____ (2023a), **Fiscal Monitor On the Path to Policy Normalization**, IMF Publications, Washington DC.
- _____ (2023b), “Data Mapper Revenue”, https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (15.09.2023).
- _____ (2023c), “Data Mapper Expenditure”, https://www.imf.org/external/datamapper/G_X_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (16.09.2023).
- _____ (2023d), “Data Mapper Gross Debt Position”, https://www.imf.org/external/datamapper/G_XWDG_G01_GDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (17.09.2023).

- _____ (2023e), “Data Mapper Cyclically Adjusted Primary Balance” https://www.imf.org/external/datamapper/GGCBP_G01_PGDP_PT@FM/ADVEC/FM_EMG/FM_LIDC (05.10.2023).
- Işık, Abdülkadir (2021), “Salgın Ekonomisine Genel Bir Bakış”, **Health Sciences**, 7 (2), 135-158.
- ISSA (2021), “Coronavirus Country Measures”, <https://ww1.issa.int/coronavirus/country-measures> (30.03.2023).
- İstanbul Ticaret Odası (2020), **Sorularla COVID-19 Pandemisi Sosyal, Siyasi, Ekonomik Ve Mali Boyutları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Nr. 9, İstanbul.
- Josefsson, Karin Weman (2021), “Perspectives of Life in Sweden During the COVID-19 Pandemic”, **Journal of Clinical Sport Psychology**, 15, 80-86.
- Karaoğulları, Eren (2016), **Maliye Politikası**, 4.Baskı, Agon Bilgi Akademisi, Ankara.
- Kareemulla, K. vd. (2020), “COVID-19 Pandemic and Its Impact on Indian and Global Economies”, **Economic Affairs**, 65 (3), 451-458.
- Karadağ, Haluk (2020), “COVID-19 ile Mücadele: Pandemiye Karşı Ulusal Tedbirler”, Global Akademi Konuşmaları Serisi (İstanbul: Global Akademi ve Uluslararası İlişkiler Konseyi), No: 2, https://www.globacademy.org/wp-content/uploads/20211111HKaradag_UlusalTedbirler_v.2.Pdf (9.04.2023).
- Kuiper, Malouke Esra vd. (2020), “The Intelligent Lockdown: Compliance with COVID-19 Mitigation Measures in the Netherlands”, **Amsterdam Law School Research Paper**.
- Kumudumali, S H T (2020), “Impact of COVID-19 on Tourism Industry: A Review”, **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, Paper No: 102834, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/102834/> (10.07.2023).
- KPMG (2020a), **Italy**, <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2020/04/italy-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html> (12.01.2024).
- _____ (2020b), **Finland**, <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2020/04/finland-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html> (12.01.2024)
- Kakoullis, Loukas vd. (2020), “Response to COVID-19 in Cyprus: Policy Changes and Epidemic Trends”, **International Journal of Clinical Practice**, 75 (4), 1-6.
- Kennelly, Brendan vd. (2020), “The COVID-19 Pandemic in Ireland: An Overview of the Health Service and Economic Policy Response”, **Health Policy and Technology**, 9 (4), 419-429.
- Kısa, Ökkeş (2021), “Salgın Döneminde Maliye Politikası”, **Vergi Raporu Dergisi**, (267), 93-110.

- Kabayel, Melih ve Doğan, Alper (2021), “Increasing Public Expenditures Due to COVID-19 Pandemic Crisis: An Assessment According to Peacock- Wiseman Hypothesis”, Bernur Açıkgöz ve İbrahim Attila Acar (Ed.), **Pandemnomics: The Pandemic’s Lasting Economic Effects**, 1. Baskı içinde (41-64), Springer Nature, Singapore.
- Karakaya, Fatma Yasemin (2022), **COVID-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri: Ülkelerarası Mukayeseli Analiz**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, Özgür Emre ve Çelik, Erhan (2023), “Doğu ve Güney Avrupa”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1.Baskı içinde (139-156), Efe Akademi, İstanbul.
- Karaca, Coşkun (2023), **Maliye Politikası**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Loayza, Norman (2020), “Costs and Trade-Offs in the Fight Against the Covid-19 Pandemic: A Developing Country Perspective” , **World Bank Research and Policy Briefs**, No: 148535.
- Lazic, Nika vd. (2020), “First Three Months of COVID-19 in Croatia, Slovenia, Serbia and Federation of Bosnia and Herzegovina – Comparative Assessment of Disease Control Measures”, **Infektol Glasn**, 40 (2), 43-49.
- Ludvigsson, Jonas F. (2022), “How Sweden Approach the COVID-19 Pandemic: Summary and Commentary on the National Commission Inquiry”, **Acta Paediatrica**, 112 (1), 19-33.
- Mishra, NT Pramathesh vd. (2020), “Global Impacts Of Pre- And Post-COVID-19 Pandemic: Focus On Socio-Economic Consequences”, **Sensors International**, (1), 1-7.
- National Treasury (2020), “Economic Measures For Covid-19”, https://www.treasury.gov.za/comm_media/press/2020/20200428_COVID_Economic_Response_final.pdf (8.04.2023).
- Nicola, Maria vd. (2020), “The Socio-Economic Implications of the Coronavirus pandemic (COVID-19): A Review”, **International Journal of Surgery**, (78), 185-193.
- National Economic and Social Council (2022), **The Covid-19 Pandemic: Lessons for Irish Public Policy**, http://files.nesc.ie/nesc_reports/en/158_lessons_from_the_pandemic.pdf (25.01.2024).
- OECD (2020a), **Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience**, OECD Publications, Washington, <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-and-fiscal-policy-in-response-to-the-coronavirus-crisis-strengthening-confidence-and-resilience.htm> (12.04.2023).
- _____ (2020b), **Tax Administration Responses to COVID-19: Measures Taken to Support Taxpayers**, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tax-administration-responses-to-covid-19-measures-taken-to-support-taxpayers-adc84188/> (10.12.2023).

- Or, Zeynep vd. (2021), “France’s Response to the Covid-19 Pandemic: Between a Rock and a Hard Place”, **Health Economics, Policy and Law**, 1-13.
- Ornston, Darius (2021), “Denmark’s Response to COVID-19: A Participatory Approach to Policy Innovation”, https://www.researchgate.net/publication/352488564_Denmark%27s_Response_to_COVID-19_A_Participatory_Approach_to_Policy_Innovation (18.01.2024).
- Önder, İzzeddin vd.(2016), **Maliye Politikası-I**, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, NO: 3272, Eskişehir.
- Öner, Engin (2020), **Maliye Teorisi Ve Politikası**, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Özdemir, Öner (2020), “Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Diagnosis and Management”, **Erciyes Med J**, 42 (3), 242-247.
- Öztürk, Nazım (2016), **Maliye Politikası**, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- _____ (2020), **Kamu Maliyesi**, 5.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Pınar, Abuzer (2013), **Maliye Politikası Teori ve Uygulama**, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- _____ (2016), **Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası**, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- _____ (2021), **Maliye Politikası Teori ve Uygulama**, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pratiwi, Fadhila Inas ve Salamah, Lilik (2020), “Italy on COVID-19: Response and Strategy”, **Jurnal Global ve Strategis**, 14 (2), 389-402.
- Pwc (2020), **Tax Measures in Response to COVID-19**, <https://www.pwc.com/gx/en/assets/tax/covid-19-global-master-master-document-tax-measures-web.pdf> (10.01.2024).
- Pais, Ricardo J. Ve Taveira, Nuno (2020), “Predicting the Evaluation and Control of the COVID-19 Pandemic in Portugal”, **F1000Research**, <https://f1000research.com/articles/9-283/v1> (25.01.2024).
- Polat, Sedat (2020), “Koronavirüs İle Mücadele Kapsamında Salgından En Fazla Etkilenen Ülkelerin Almış Oldukları Vergisel Önlemler”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 43 (384), 68-81.
- Pehlivan, Osman (2021), **Kamu Maliyesi**, Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım, Trabzon.
- Pehlivan, Mikail vd. (2021), “Covid-19’ un Makroekonomik Etkileri Ve Seçilmiş Ülkelerde Covid-19 Döneminde Uygulanan Maliye Ve Para Politikaları”, **Akademik Hassasiyetler**, 8 (17), 105-135.
- Padhan, Rakesh ve Prabheesh, K.P. (2021), “The Economics of COVID-19 Pandemic: A Survey”, **Economic Analysis and Policy**, (70), 220-237.
- Polat, Yeliz (2022), “Covid-19 Salgını Döneminde Avrupa Birliği Ülkelerindeki Kısa Çalışma Uygulamaları”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (82), 195-221.

- Rahman, Jawaria vd. (2020), “Neurological And Psychological Effects Of Coronavirus (COVID-19): An Overview Of The Current Era Pandemic”, **Cureus**, 12 (6).
- Rüütel, Kristi vd. (2020), “COVID-19 Situation in Estonia The First Half of 2020”, https://www.terviseamet.ee/sites/default/files/Nakkushaigused/COVID-19/COVID-19_situation_in_Estonia_the_first_half_of_2020.pdf (20.01.2024).
- Rakıcı, Cemil ve Yılmaz, Tarık Zeki (2021), “COVID-19 Genel Salgın Sürecinin Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi: Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler Açısından Değerlendirme”, Hasan Çebi Bal (Ed.), **COVID-19 Genel Salgın Sürecinin Sosyoekonomik Etkileri**, 1.Baskı içinde (131-155), Nobel Akademik Yayıncılık, No: 3620, Ankara.
- Rakıcı, Cemil ve Aktuğ, Muhammet (2021), “COVID-19’un Küresel Mali Yansımaları ve Yeni Servet Vergisi Tartışmaları”, Hasan Çebi Bal (Ed.), **COVID-19 Genel Salgın Sürecinin Sosyoekonomik Etkileri**, 1. Baskı içinde (157-186), Nobel Akademik Yayıncılık, No: 3620, Ankara.
- Rakıcı, Cemil ve Aydoğdu Bozdağ, Cansu (2021), “Küresel Salgın (COVID-19) Sürecinde Çeşitli Ülkelerdeki Vergisel Önlemlerin Değerlendirilmesi”, Ahmet Bumin Doğrusöz vd. (Ed.), **Güncel Maliye Tartışmaları-3**, içinde (201-220), Seçkin Yayıncılık, İstanbul.
- Roy, Shohini ve Das, Debasmit (2022), “Economic Impact Of COVID-19 Pandemic”, **A Preprint**, (18), 1-19.
- Shen, Jin vd. (2020), “Prevention And Control of COVID-19 İn Public Transportation: Experience from China” **Environmental Pollution**, (266), 1-5.
- Singhal, Tanu (2020), “A Review of Coronavirus Disease-2019 (COVID-19)” , **The Indian Journal of Pediatrics**, 87 (4), 281-286.
- Sebestik, Verena ve Klein, Philipp (2020), “COVID-19: Measures of the Austrian Government and the Perception of the New Generations”, **International Journal of Humanities and Social Science Invention (IJHSSI)**, 7 (8), 20-26.
- Sattar, Muhammad Fahad vd. (2020), “Covid-19 Global, Pandemic Impact On World Economy”, **Technium Social Sciences Journal**, 11, 165-179.
- Srivastava, Dinesh Kumar vd. (2020), “Impact of Covid-19 on Global Debt: A Study of Countries in the G-20 Group” , **Munich Personal Repec Archive (MPRA)**, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108379/> (17.09.2023).
- Susam, Nazan (2020), “COVID-19 Pandemisinde Uygulanan Politikalar ve Mali Önlemler”, **Sorularla COVID-19 Pandemisi Sosyal, Siyasi, Ekonomik ve Mali Boyutları**, 1. Baskı içinde (128-145), İTO Yayını, İstanbul.

- Saraç, Özgür (2021a), **Plasebo Maliye Politikası**, 2. Baskı, SBNET Uzaktan Eğitim ve Yayıncılık, İzmir.
- _____ (2021b), **Plasebo Kamu Gelirleri**, 2. Baskı, SBNET Uzaktan Eğitim ve Yayıncılık, İzmir.
- Styczynska, Natasza ve Zubek, Marcin (2023), “Poland: The “Cardboard State” Versus the Virus”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (111-123), Springer Nature, Switzerland.
- Şen, Hüseyin ve Sağbaş, İsa (2020), **Vergi Teorisi Ve Politikası**, 4. Baskı, Arıkan Yayınları, Ankara.
- Şencan, İrfan ve Kuzi, Semanur (2020), “Global Threat Of COVID 19 And Evacuation Of The Citizens Of Different Countries”, **Turkish Journal of Medical Sciences**, (50), 534-543.
- Şahin, Muhammed (2020), “The Economic and Fiscal Impacts of the Covid-19 Pandemic in Turkey and Around the World”, H. Işıl Alkan ve Kübra Önder (Ed.), **Challenges and Opportunities in the Pathway of Development: Case of Turkey**, içinde (91-113), Library of Congress Cataloging-in-Publication, Berlin.
- Şanver, Cahit (2021), “Covid-19 Pandemisi Ve Türk Kamu Maliyesine Etkileri” , Mustafa Çalışır ve Veysel İnal (Ed.), **Yeni Bir Çağın Kırısında Siyasi, İktisadi ve Mali Açılardan Covid-19 Pandemisi**, 1. Baskı içinde (69-95), Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- Şahan, Özgür (2021), “Pandemi Sürecinde Alınan Vergisel Tedbirlerin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi”, Turgay Münyas (Ed.), **Verilerle Pandemi Sürecinde Türkiye**, 1. Baskı içinde (359-386), Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım, Ankara.
- Turhan, Salih (1987), “Stagflasyon ve Maliye Politikası”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 43, 1-4.
- Türk, İsmail (2007), **Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, 20. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara
- TCMB (2013), **Enflasyon ve Fiyat İstikrarı**, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069-3751-44a3-ba98-fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES (05.05.2024).
- Taraktas, Abdurrahman (Ed.) (2016), **Maliye Politikası-I**, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) (2020), **COVID-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBA Raporları No: 34, Ankara, <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/T%C3%9CBBA%20Covid-19%20Raporu%206.%20G%C3%BCncelleme.pdf> (14.03.2023).

- Türk Tabipleri Birliği (2020), “COVID-19 Pandemisi İki Aylık Değerlendirme Raporu”, <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/covid19-rapor.pdf> (27.03.2023).
- Tosunoğlu, Şebnem ve Kasal, Süleyman (2020), “Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Uygulamaları: IMF’ nin Rolü” **Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, 2 (1), 35-49.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) (2020a), “COVID 19 İle Mücadele İçin Dünya Ülkelerinin Aldığı Tedbirler”, https://www.tim.org.tr/files/downloads/Koronavirus_Dosyasi/TIM_Dunya_Ulkel_erinin_Aldigi_Tedbirler_Sunumu_14.04.2020.pdf (30.03.2023).
- _____ (2020b), “14 Nisan 2020 İtibariyle COVID 19 İle Mücadele İçin Ülkemizde Alınan Tedbirler”, https://www.tim.org.tr/files/downloads/Koronavirus_Dosyasi/TIM_Ekonomik_Istikrar_Kalkan%C4%B1_Tedbirleri_14.04.2020.pdf (30.03.2023).
- Tunalı, Çiğdem Börke (2020), “The Effect Of The COVID-19 Pandemic On Economic Growth” , Dilek Demirbaş vd. (Ed.), **The COVID-19 Pandemic And Its Economic, Social, And Political Impacts**, 1. Baskı içinde (1-9), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Thomas, Brian ve Chakole, Swarupa (2021), “Covid-19: A Review Of Economic Impacts On Different Sectors And Industries”, **Bioscience Biotechnology Research Communications (BBRC)**, 14 (6), 148-152.
- Türkçapar, Mehmet Hakan vd. (2021), “Managing Life During The Pandemic: Communication Strategies, Mental Health, And The Ultimate Toll Of The COVID-19”, **Turkish Journal Of Medical Sciences**, 51, 3168-3181.
- Tunalı, Çiğdem Börke ve Saruç, Naci Tolga (2021), “Fiscal Policies in Times of the Covid-19 Pandemic: The Case of G-7 Countries and Turkey”, **Maliye Çalışmaları Dergisi**, (64), 1-14.
- Tokatlıoğlu, Mircan ve Selen, Ufuk (2021), **Maliye Politikası**, 3. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Tüğen, Kâmil (2022), **Devlet Bütçesi**, 20. Baskı, Bassaray Yayınları, İzmir.
- Teruşan, Sorin-Ciprian ve Plescaci, Dorina (2022), “An Insight Into Research of Tax And Fiscal Policy In Response To Covid-19”, **Annals of Constantin Brancusi University of Targu-Jiu. Economy Series**, (2).
- Tevdovski, Dragan vd. (2022), “Determinants of Budget Deficits The Effects Of The COVID-19 Crisis” **Economic Annals**, 67 (232), 105-126.
- Türkan, Tolga Evrim ve Özkök, İlyas (2023), “Kuzey Amerika”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (7-35), Efe Akademi, İstanbul.

- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020), “COVID-19 (SARS- COV-2 ENFEKSİYONU) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı”, <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf>(14.03.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (t.y.), “Türkiye’nin Koronavirüsle Etkin Mücadelesi”, https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/T%C3%BCrkiyenin_koronavir%C3%B Csle_etkin_m%C3%BCcadelesi_compressed.pdf (30.03.2023).
- UNICEF (t.y.), “COVID-19: Frequently Asked Questions”, <https://www.unicef.org/turkiye/en/stories/covid-19-frequently-asked-questions> (14.03.2023).
- Ulusoy, Ahmet (2017), **Maliye Politikası**, 9. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2020), **COVID-19 Triggers Marced Decline in Global Trade, New Data Shows**, <https://unctad.org/news/covid-19-triggers-marked-decline-global-trade-new-data-shows> (06.05.2023).
- United Nations (2020), **Economic and Social Impacts of COVID-19 in Eastern Africa 2020**, https://www.uneca.org/sites/default/files/SROs/Eastern-Africa/ICSOE-24/edited-_srp_english_covid-19_abridged_version.pdf (10.07.2023).
- UNWTO (2023), **Impact Assesment Of The COVID-19 Outbreak On International Tourism**, <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism> (10.07.2023).
- UNESCO (2023), **Education: From School Closure To Recovery**, <https://www.unesco.org/en/covid-19/education-response> (11.07.2023).
- Venkatachary, Sampath Kumar vd. (2020), “COVID-19 - An Insight Into Various Impacts On Health, Society And Economy”, **International Journal Of Economics And Financial Issues**, 10 (4), 39-46.
- Vitenu-Sackey, Prince Asare ve Barfi, Richard (2021), “The Impact Of Covid-19 Pandemic On The Global Economy: Emphasis Poverty Alleviation And Economic Growth”, **The Economics And Finance Letters**, 8 (1), 32-43.
- Vilmunen, Jouko (2021), “COVID-19 and Finland: Not Good News for Fiscal Sustainability”, **BSR Policy Briefing Series**, https://www.centrumbalticum.org/files/5045/BSR_Policy_Briefing_5_2021.pdf (22.01.2024).
- Vilpisauskas, Ramunas (2023), “Lithuania: Executive Dominance in the Context of Usual Confrontational Politics”, Kennet Lynggaard vd. (Ed.), **Governments’ Responses to the Covid-19 Pandemic in Europe**, içinde (195-209), Springer Nature, Switzerland.
- World Health Organization (t.y.), **Coronavirus Disease (COVID-19)** , https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1(14.03.2023).

- _____ (2020a), **Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools**, <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/key-messages-and-actions-for-covid-19-prevention-and-control-in-schools-march-2020.pdf> (29.03.2023).
- _____ (2020b), **Coronavirus Disease (COVID-19) Situation Report – 106**, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/332060> (28.03.2023).
- _____ (2023), “WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard” , <https://covid19.who.int/>(15.03.2023).
- World Bank Group (2020), **The Fiscal Impact and Policy Response to COVID-19**, World Bank Publications, Washington DC.
- _____ (2021a), “COVID-19: Tax Policy and Revenue Administration Implications”, <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/a15cc46f-5e45-5dd5-a2da-3042ba988394> (10.04.2023).
- _____ (2021b), “A Review of Fiscal Policy Responses to Covid-19”, <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/e69efa67-d744-5bcc-92a4-d51945586128> (10.04.2023).
- Worldometer (2023), “Coronavirus Statistics” , <https://www.worldometers.info/coronavirus> (27.03.2023).
- Yılmaz, Mehmet Levent (2020), “Kovid-19 Salgını Ve Sonrası Ekonomi Boyutu İle İlgili Değerlendirmeler”, Polis Akademisi Yayınları, Rapor No: 36, Ankara, https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kovid_Ekonomi%20boyutu_.pdf (9.04.2023).
- Yılmaz, Mustafa (2023), “Güney Asya”, Mustafa Alpin Gülşen ve Ali Gökhan Gölçek (Ed.), **COVID-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme**, 1. Baskı içinde (183-197), Efe Akademi, İstanbul.
- Yüce, Mehmet vd. (2023), **Kamu Maliyesi (Ders Notları)**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Qadır, Muhammad Ihsan vd. (2020), “Social Impacts Of COVID-19: Predicting The Unpredictability”, **IGUSABDER**, 12, 484-501.
- Quaglia, Lucia ve Verdun, Amy (2023), “The COVID-19 Pandemic and the European Union: Politics, Policies and Institutions”, **Journal of European Public Policy**, 30 (4), 599-611.
- Zengin, Gülistan ve Bozkurt, Cuma (2015), “Enflasyon ve İşsizlikle Mücadele Yöntemleri ve Çözüm Önerileri”, **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi**, 2, 239-254.

ÖZGEÇMİŞ

2010 yılında Selviler İlköğretim Okulu'nu; 2014 yılında Erdemli Anadolu Lisesi'ni; 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi – Maliye Bölümü'nü bitirdi. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Yabancı Diller Yüksekokulu'nda İngilizce Hazırlık okudu. 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı. Ocak 2024'te Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı.

SAPMAZ, bekar olup, İngilizce bilmektedir.